

29015

**KÜLTÜREL DEĞİŞİM SÜRECİ İÇİNDE
TÜRK KONUTLARININ MAHREMİYET
AÇISINDAN İNCELENMESİ**

Rana (Seklice) Karasözen

Yüksek Lisans Tezi

Mimarlık Anabilim Dalı

1993

KÜLTÜREL DEĞİŞİM SÜRECİ İÇİNDE
TÜRK KONUTLARININ MAHREMİYET AÇISINDAN
İNCELENMESİ

Rana (Seklice) Karasözen

Anadolu Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Lisansüstü Yönetmeliği Uyarınca
Mimarlık Anabilim Dalı
Bina Bilgisi Bilim Dalında
YÜKSEK LİSANS TEZİ
Olarak Hazırlanmıştır

T-29015

Danışman: Yrd.Doç.Dr. Halil Dinçel

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANİTASYON MERKEZİ

Şubat - 1993

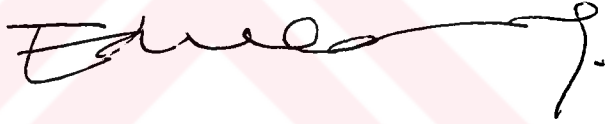
Rana (Seklice) Karasözen'in YÜKSEK LİSANS tezi olarak hazırladığı "Kültürel Değişim Süreci İçinde Türk Konutlarının Mahremiyet Açısından İncelenmesi" başlıklı bu çalışma, jürimizce lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca değerlendirilerek kabul edilmiştir.

21 / 5 / 1993

Üye : Prof.Dr. Yavuz KOŞANER

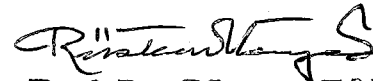
Üye : Prof.Dr. Erdem AKSOY

Üye : Yrd.Doç.Dr. Halil DİNCEL

Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 09 HAZİRAN 1993
gün ve ..351-24. sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Rüstem KAYA

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Kültür konusunu inceleyerek, Türk kültürünün tarihsel süreç içinde geçirdiği evreler, bu süreçlerin Türk konutlarına ve mahremiyet anlayışlarına yaptığı etkileri araştırdığım bu çalışmamda, bana yol gösteren tez danışmanım Sayın Yrd.Doç.Dr. Halil Dinçel'e, çalışmalarım sırasındaki destek ve anlayışından dolayı Mimarlık Bölüm Başkanı Sayın Prof.Dr. Yavuz Koşaner'e, çalışmalarımda beni yönlendiren Sayın Doç.Dr. Hülya Turgut'a, bana destek olan tüm çalışma arkadaşlarıma, aileme, eşim Melih Karasözen'e teşekkür ederim.

Şubat 1993

ÖZET

Mimarlığın uğraş noktası olan mekanın dördüncü boyutu olan “zaman”, “kültür” kavramını da içermektedir. Kùltürleri en iyi yansıtan kavram konut, konutu biçimlendiren kültürel kavram ise davranıştır. Kùltürün evrensel bir konu oluşu ve tezin amacı Birinci Bölüm’de açıklanmıştır.

İkinci Bölüm’de, “çevre” kavramına değinilmiştir. Kùltür, davranış ve konut kavramları, çevreyi oluşturan faktörler içinde incelenmiştir. Türk kùltürü ve konutunun tarihsel süreç içinde geçirdiği değışimler, mekansal davranışlar açıklanmıştır. Davranış ve konutun kùltür ile ilişkilerine değinilmiştir.

Üçüncü Bölüm’de, bir önceki bölümde “davranış” kavramı içinde tanımlanan “mahremiyet” davranışı genişletilmiştir. Konutların biçimlenişindeki yeri ve farklı kùltürlerin konutlarında yorumlanması anlatılmıştır. Türk konutundaki mahremiyetin kaynakları, kültürel değışim süreci içinde incelenmiştir.

Geleneksel köy konutu gecekondü ve modern kent konutundaki mahremiyet anlayışı, Dördüncü Bölüm’de araştırılmıştır. Ülkemizde, geleneksel gruplarla modern grup arasında, mahremiyet anlayışı açısından kopukluk olduğu sonucu çıkarılmıştır.

Beşinci Bölüm’de ise, toplumumuzda mahremiyet anlayışları birbirine ters gruplar bulunduğu, bunun nedeninin tarihsel süreç içindeki etkilerden kaynaklandığı sonuç olarak çıkarılmıştır.

SUMMARY

Space is the subject of architecture, and its fourth dimension, “time”, also includes “culture”. Home is the best concept that reflects culture and cultural concept that forms home is the behaviour. Being culture a universal subject and the scope of the thesis is explained in chapter one.

In the second chapter, the concept of environment is mentioned. The concepts of culture, behaviour and home are studied within the factors that made up environment. The changes in Turkish culture and home in time period and behaviour in space are expressed. The relationship of behaviour and home with culture is also mentioned.

“Privacy”, that is defined within the “behaviour” concept in the previous chapter is studied in detail in chapter three. The importance of privacy in forming houses and the interpretation of privacy in the houses of different cultures are explained. The roots of privacy in Turkish houses are investigated in cultural change period.

Privacy in traditional country house, in the squatter’s house (gecekondu) and in modern town house is studied in chapter four. It is concluded that there is difference in privacy understanding between traditional groups and modern groups in our country.

In chapter five, it is concluded that there are different groups which have opposite privacy understandings caused by the affects of the time period.

ŞEKİLLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 2.1 - İnsan-Çevre Etkileşim Sistemi	3
Şekil 2.2 - Bina Sistemleri Açılımı	3
Şekil 2.3 - Çevrenin Bileşenleri	5
Şekil 2.4 - Mekansal Bölgeler	13
Şekil 2.5 - Kişisel Alan Ölçümü	13
Şekil 2.6 - Çeşitli Kültürlerdeki Konutlarda Eşiğin Konumu	15
Şekil 2.7 - Toplumsal İlişkilerde Kişiler Arası Uzaklıklar.....	19
Şekil 2.8 - Kişisel Mekan Davranışının Sedir Konumu ve Taşınabilir Minder Kullanımına Etkisi	22
Şekil 2.9 - Orta Avrupa'da Mezolitik Yerleşmesi	23
Şekil 2.10 - Güney Fas'ta Ehen	27
Şekil 2.11 - Orta Asya Yurt'u	29
Şekil 2.12 - Orta Asya'da Bugün Yurt Kullanılan Bölgeler	30
Şekil 2.13 - Anamos Yaylası'nda Bir Yörük Çadırı İç Düzeni, İskenderun	30
Şekil 2.14 - Çadır Anlamında Kurulmuş Bir Hafif Yapı	31
Şekil 2.15 - Türk Çadırı ve Türk Odasının Tefrişli Planları	32
Şekil 2.16 - Çatalhöyük, Bir Konutun İç Düzeni	37
Şekil 3.1 - Le Corbusier'in Açık Plan Tasarımı	42
Şekil 3.2 - Çin'de Avlulu Konutlar	48
Şekil 3.3 - "Fulbe Bororo"sunda Mahremiyetin Sağlanması	50
Şekil 3.4 - "Tuareg Ehen"de Mahremiyet	50
Şekil 3.5 - Bir Orta Asya Göçebe Çadırının İç Düzeni	51

ŞEKİLLER DİZİNİ (devam)

	<u>Sayfa</u>
Şekil 3.8 - Geleneksel Türk Konutunda Kadın ve Erkek Bölgeleri	53
Şekil 3.9 - İstanbul, Harikzadegan / Tayyare Apartmanları, Kemalettin Bey, 1992	55
Şekil 3.10 a - Ankara, Vakıf Evleri, Kemalettin Bey, Arif Hikmet Koyunoğlu, 1927	56
Şekil 3.10 b - Ankara, Vakıf Evlerinden Birinin Üst Kat Planı	56
Şekil 4.1 - Geleneksel Konutlarda Mahremiyetin Başladığı Sınır	63
Şekil 4.2 - Modern Kent Konutunda Mahremiyetin Başladığı Sınır.....	64
Şekil 5.1.- Köy Yerleşiminde Kadın ve Erkek Bölgeleri.....	66
Şekil 5.2.- Modern Kent Grubu Yerleşiminde Ortak Bölgeler.....	67
Şekil 5.3.- Köy, Gecekondu ve Modern Kent Konutunda Mahremiyet ve Sosyal İlişkiler.....	68

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ	I
ÖZET	II
SUMMARY	III
ŞEKİLLER DİZİNİ	IV
BÖLÜM 1 - GİRİŞ	1
BÖLÜM 2 - İNSAN-ÇEVRE İLİŞKİLERİ İÇİNDE KÜLTÜR, DAVRANIŞ VE KONUT KAVRAM VE ETKİLEŞİMLERİ	2
2.1 - Çevre Kavramı	2
2.2 - İnsan-Çevre Etkileşim Sistemi	2
2.3 - Çevreyi Oluşturan Faktörler	4
2.3.1 - Kültür	6
2.3.1.1 - Kültürel Süreçler	7
2.3.1.2 - Türk Kültürünün Tarihi Kökenleri	9
2.3.1.3 - Çevrenin Oluşumunda Kültür Faktörünün Önemi	10
2.3.2 - Davranış	12
2.3.2.1 - Kişisel Mekan (Personal Space)	12
2.3.2.2 - Alansal Davranış (Territoriality)	14
2.3.2.3 - Mahremiyet (Privacy)	16
2.3.2.4 - Kültür-Davranış İlişkisi ve Mekana Yansıması	18

İÇİNDEKİLER (devam)

	<u>Sayfa</u>
2.3.3 - Konut	23
2.3.3.1 - Kültür-Konut İlişkisi	25
2.3.3.2 - Göçebe Kültürü ve Konutu	27
2.3.3.3 - Göçebe Yaşam Tarzının Yerleşik Düzendeki Anadolu Türk Konutuna Etkileri	31
2.3.3.4 - Yerleşik Düzene Geçiş ve Anadolu'nun Türk Konutuna Etkileri	33
2.3.3.5 - İslam Dininin Türk Konutuna Etkileri	37
2.3.3.6 - Batılılaşma ve Endüstrileşmenin Türk Konutuna Etkileri	38
BÖLÜM 3 - KÜLTÜRÜN BİR BİLEŞENİ OLARAK	
KONUTLARDA MAHREMİYET KAVRAMI.....	41
3.1 - Konutlarda Mahremiyet Gereksinmesi	41
3.2 - Mahremiyet ile Toplumsal Düzen İlişkileri	43
3.3 - Farklı Kültürlerde Konutların Biçimlenişinde Mahremiyetin Yeri ve Mahremiyeti Etkileyen Faktörler.....	45
3.4 - Farklı Kültürlerdeki Mahremiyet Anlayışının Konutlara Yansıması	47
3.5 - Türk Konutunda Mahremiyetin Kaynaklarının Kültürel Değişim Süreci İçinde Ele Alınması.....	49
3.5.1 - Göçebelere Mahremiyet	49
3.5.2 - İslamiyetin Mahremiyete Etkisi ve Geleneksel Türk Evinde Mahremiyet	52
3.5.3 - Batılılaşmanın Mahremiyete Etkisi	54

İÇİNDEKİLER (devam)

	<u>Sayfa</u>
BÖLÜM 4 - GELENEKSEL KÖY KONUTU, GECEKONDU VE MODERN	
KENT KONUTUNUN DIŞA KARŞI MAHREMİYET AÇISINDAN	
KARŞILAŞTIRILMASI	57
4.1 - Konutlarda Dışa Karşı Mahremiyet.....	57
4.2 - Geleneksel Köy Konutu, Gecekondu ve Modern Kent	
Konutunun Araştırma Konusu Olarak Seçilmesinin Nedenleri ...	58
4.3 - Araştırma Yapılan Alanların Özellikleri	59
4.4 - Araştırma Yöntemi	60
4.5 - Araştırmanın Uygulanması	60
4.5.1 - Geleneksel Köy Konutunun Dışa Karşı	
Mahremiyet Açısından İncelenmesi.....	61
4.5.2 - Gecekonduunun Dışa Karşı	
Mahremiyet Açısından İncelenmesi.....	61
4.5.3 - Modern Kent Konutunun Dışa Karşı	
Mahremiyet Açısından İncelenmesi.....	62
4.6 - Araştırmanın Sonucu	63
BÖLÜM 5 - SONUÇ	66
NOTLAR	69
KAYNAKLAR DİZİNİ	77
EKLER	

BÖLÜM 1. GİRİŞ

Mimarlık, içinde belirli eylemlerin yer alacağı bir boşluğun şekillendirilmesi sorunudur. Mimarlığın başlıca özgün uğraş noktası ise mekandır. Mimari bir mekanın herhangi bir üç boyutlu nesneden farkı, aynı zamanda içten şekillenmesi, bu arada kent mekanının da bir parçasını oluşturmasıdır. Mekanların bir süreklilik içinde birbirini izlemeleri ile algının ve yaşamın birinden ötekine geçerek oluşması, mimari mekana geometriyi aşan bir dördüncü boyut olan “zaman” boyutunu da getirmektedir (1).

Mimari yapılardaki farkları oluşturan en önemli etkenlerden biri, kültürdür. Bir toplumun yaşam tarzı, tarihsel süreç içinde geçirdiği değişimler, o toplumun konutları incelenerek anlaşılabilir. Bugün, gelişen teknoloji ve iletişim araçlarının da etkisiyle, kültürler hızlı bir değişim süreci içine girmiş, geleneksel değerler terkedilmeye başlanmıştır. Bunun sonucu olarak, belli bir karakter yansıtmayan, birbirine benzeyen çevreler hızla artmaya başlamıştır.

Kültürün evrensel ve güncel bir konu olması nedeniyle, çalışmaya, kültür ve konut ile ilişkilerinden başlanmıştır. Kültürün çok geniş ve karmaşık bir kavram olması nedeniyle, konutların oluşumunda önemli bir kültürel veri olan mahremiyet kavramı ile sınırlanmasına karar verilmiştir. Türk kültürü, tarihsel ve bölgesel nedenlerle, birçok alt kültürden oluşmaktadır. Son yıllardaki hızlı değişimler de gözönüne alındığında, ortaya daha karmaşık bir tablo çıkmaktadır. Bugün, toplumumuzda birbirinden oldukça farklı mahremiyet anlayışları bulunmaktadır. Bu çalışmada amaç, günümüzde mahremiyetin konutlarımıza ne şekilde yansıdığını belirleyebilmektir.

BÖLÜM 2. İNSAN-ÇEVRE İLİŞKİLERİ İÇİNDE KÜLTÜR, DAVRANIŞ VE KONUT KAVRAM VE ETKİLEŞİMLERİ

2.1. Çevre Kavramı

Çevre sözcüğü, Fransızca “environ” teriminden kaynaklanmakta, herhangi bir kişinin etkilendiği ya da içinde bulunduğu, yaşadığı koşullar ya da etkenler olarak tanımlanmaktadır. Çevre tanımı, herhangi bir organizma ya da ekolojik topluluğu etkileyen ve yaşamı belirleyici tüm iklimsel ve biyolojik faktörleri içermektedir.

Doğal ve insan yapısı çevreye coğrafi çevre denmekteyse de, ele alınan insan-çevre ilişkilerinde en önemli etken kişi ve grupların yakın çevreleri olmaktadır. Tasarlanmış çevrenin bileşenleri genellikle çevre tasarımcısının denetimi altındadır. Çevre tasarımcısı, çevrenin tasarlanıp düzenlenmesi ve yaratılmasına ilişkin kararlarda söz sahibi olan mimar, kent tasarımcısı, kent plancısı, iç mimar, peyzaj mimarı ve endüstri tasarımcısı gibi meslek kişileridir (2).

2.2. İnsan-Çevre Etkileşim Sistemi

Gerek çevrenin insanlar üzerindeki etkinliği ve gerekse insanın çevresi üzerindeki etkinliği kapsamında ele alınan ikili bir etkileşim sistemi olan insan-çevre etkileşim sistemi, çevresel psikolog ve mimarlar tarafından değişik açılardan ele alınmakta; çevresel gereksinimleri ortaya çıkarmakta ve çevreyi karmaşık bir sistem şekline dönüştürmektedir (3). (Şekil 2.1)

ÇEVRE:

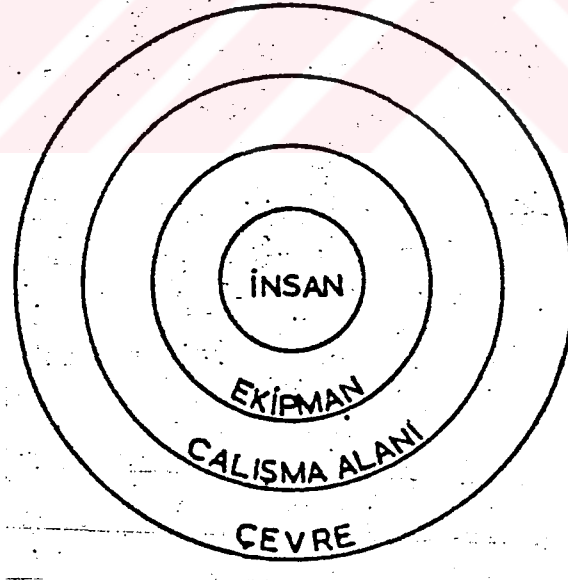
Etki → Duyu organları → Sinir sistemi → Beyin → Organlar → Tepki

İNSAN:

İnformasyon süreci → Algılama süreci → Seçme,Karar verme → Reaksiyon süreci
→ Tepki

ŞEKİL 2.1 İnsan-Çevre Etkileşim Sistemi (M. Ünügür)

İnsan-çevre etkileşim sistemi kapsamında Singleton ve Shackel tarafından geliştirilen bina alt sistemleri açılımı beş sektörden oluşmaktadır: İnsan, Ekipman, Eylem Alanı, Çevre ve Yapı (4). (Şekil 2.2)

ŞEKİL 2.2 Bina Sistemleri Açılımı (M. Ünügür).

İnsan ve çevresi arasındaki ilişkiler kısaca şöyle özetlenebilir:

- İnsan ve çevresi arasında karşılıklı ve çift taraflı bir etki vardır.
- İnsan-çevre ilişkileri değişkendir.

- İnsan-çevre ilişkileri davranışsal işlevlendirmenin birkaç düzeyinde tutarlılık sistemi olarak oluşmaktadır. (Altman)
- Çevreler ve yaşam biçimleri kültürel veriler tarafından biçimlendirilmektedir (5).

2.3. Çevreyi Oluşturan Faktörler

Çevre bileşenleri, üzerinde çeşitli görüşler bulunan ve tartışılan bir konudur. Ittelson'a (1960) göre "*çevre, algısal, anlamsal, estetik, uyumsal, bütünleştirici, nesnel ve bütün bu bileşenlerin genel ekolojik ilişkileri gibi yedi bileşeni olan bir sistemdir.*" (6)

Lawton (1970) ise çevreyi beş bileşeni olan bir ekolojik sistem olarak ele almaktadır: "*Birey; fiziksel çevre; aile, arkadaş gibi davranış kontrolünün önemli kaynaklarını kapsayan kişisel çevre; yaş, sınıf, yaşam tarzı, etnik köken gibi niteliklerin oluşturduğu kişinin dışındaki çevre; sosyal norm ve kurumlardan oluşan sosyal çevre*" (6).

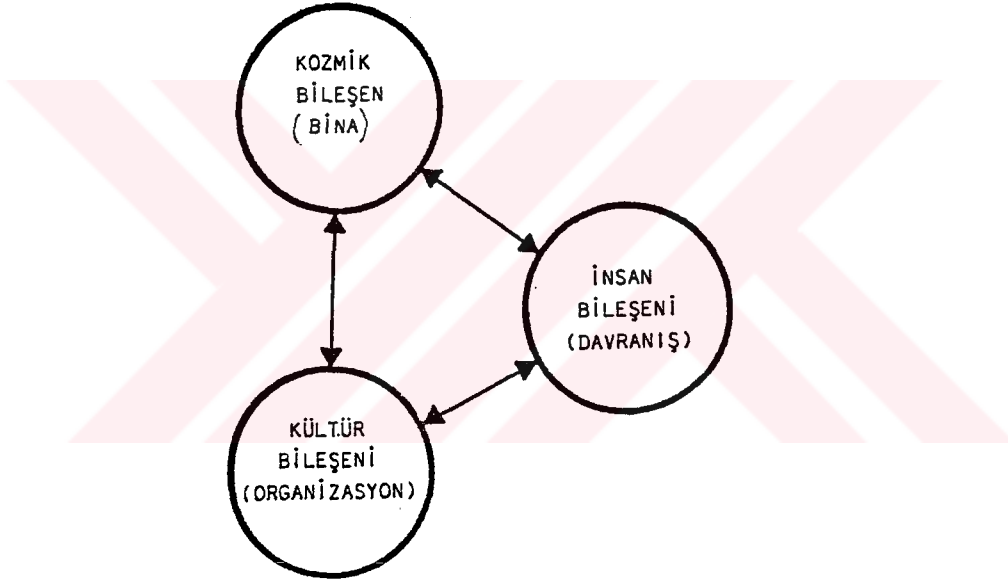
Bir diğer görüşe göre, insan davranışı ve fiziksel ortam, çevreyi oluşturan iki ana bileşendir. İnsan davranışı; algılama, kavrama ve mekansal davranış olarak üç psikolojik süreç çerçevesinde gelişmekte, bu süreçler organizma, kişilik, sosyal grup ve kültür faktörleri tarafından etkilenmektedir. Yaşadığımız çevreyi oluşturan, ona biçim ve niteliğini kazandıran her tür nesne ve öge, çevrenin bileşeni içine girmektedir (7).

Çevre bileşenleri, diğer bir sınıflamaya göre; kozmik bileşen, insani bileşen ve kültür bileşeni olmak üzere üç ayrı bileşene ayrılmaktadır (2,8).

Kozmik bileşen; insanın dışındaki tüm etkenler olup, mekan, zaman, yaşam, yerçekimi gibi güçleri; ses, ışık, atom taneleri gibi enerji türlerini; yıldızlar, güneş sistemi gibi tüm evreni; hava, su toprak, iklim gibi bileşenleriyle yeryüzünü; insan dışındaki tüm canlıları içermektedir (2,8).

İnsan bileşeni; insanoğluna ait tüm özellikleri kapsamaktadır. Etnik gruplar, kabileler, aile ve bireyler, insan bedeni ve bedensel sistemleri, akıl, algılama, anlama, düşünme, büyüme, doğma, ölme, gençlik, olgunluk, inançlar, tutumlar, grup ve bireysel davranışlar vb. içermektedir (2,8).

Kültür bileşeni; insanoğlunun yarattığı tüm eylem biçimlerini içermektedir. İfade etme, eğitim, araştırma, bilgi, iletişim gibi etkinlik alanlarını; dinlenme, sağlık, temizlik, beslenme, giyinme, barınma gibi refah kavramlarını; nüfus, organizasyon, yönetim, kural koyma, koruma, para gibi denetim faktörlerini; ticaret, tarım, inşaat, ulaşım, enerji gibi üretim faktörlerini; kuram, varsayım, gözlem, ilke, standart, ideoloji gibi kavramları; aile birimi, gelir grupları, meslekler, sosyopolitik gruplar gibi örgütsel faktörleri; simgeler, malzemeler, sistemler ve parçaları; araç, gereç ve ekipman gibi nesnelere içermektedir (2, 8). (Şekil 2.3)

ŞEKİL 2.3 Çevrenin Bileşenleri (Ş, Çakın).

Çevre, çeşitli bileşenlerin oluşturduğu bir bütündür ve incelenecek olan konunun kapsamına bağlı olarak, farklı çevre bileşenleri seçilebilir (6).

Bundan sonra, tez konusunun kapsamına giren çevre bileşenlerinden, kültür, davranış ve konut bileşenleri ele alınacaktır.

2.3.1. Kültür

Antropoloji biliminin bir dalı olan kültür kavramının bugüne dek birçok tanımları yapılmıştır. Kültür tanımlarının belki de en iyisini yapan Tylor'a göre (1871): "*Kültür ya da uygarlık, bir toplumun üyesi olarak insanoğlunun öğrendiği bilgi, sanat, gelenek-görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür*" (9).

Kültür sözcüğünün dört ayrı anlamda kullanıldığı görülmektedir:

- Bilim alanındaki kültür: Uygarlıktır.
- Sosyal alandaki kültür: Eğitim sürecinin ürünüdür.
- Estetik alandaki kültür: Güzel sanatlardır.
- Maddi (teknolojik) ve biyolojik alanda kültür: Üretme, tarım, çoğaltma ve yetiştirme (9).

Kültür, "maddi ve manevi" olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Maddi kültür, teknik, araç, gereç, makina, üretim araçları ile maddi yapılarıdır. Maddi kültür, manevi kültürün dışlanmış şeklidir. Bir sanat eserinde ve mimari tarzında bu kolaylıkla görülebilmektedir. Manevi kültür ise, bir ulusu diğer bir ulustan ayırdedebilme olanağı veren örf ve adetler, kollektif davranışlar, değer yargıları, ahlak anlayışı, sosyal normlar ve zihniyet değişikliğidir (10).

Belirli bir toplum içinde kendilerine özgü kültür kalıplarına sahip olan çeşitli insan gruplarını nitelendirmek için "alt kültür" kavramı geliştirilmiştir. Bu kavram, en ilkel aşiretler için bile geçerlidir. Modern endüstri uygarlıklarının karmaşık kültürleri içinde gruplar arası farklar daha belirgindir. Bu koşullar altında da kişiler, içlerinde yetiştikleri kültürlerin ancak küçük bir parçasının temsilcisi olabilmektedirler (11).

Türk kültürü de, tarih boyunca, çeşitli koşullarda ve bölgelerde birçok alt kültür geliştirerek maddi ve manevi değerler ortaya koymuş güçlü ve köklü bir kültürdür. Alt kültürler arası farklılıklar bulunsa bile, temel özellikleriyle bir bütün oluşturmaktadır.

2.3.1.1. Kültürel Süreçler

Kültür kavramı içinde çok sayıda kültürel süreç bulunmakla beraber, bunlardan önemli olanları şunlardır:

- **Kültürleme Süreci (Enculturation):** Kültür süreçleri arasında en önemlisi ve evrenseli sayılan kültürleme, kişinin doğumundan ölümüne kadar, kendi toplumunun kültür içeriğini öğrenmesi, toplumca istenen, beklenen insan olması sürecidir. Kültürleme, en geniş anlamda (toplumsal boyutlu) eğitimidir (12, 13).
- **Kültürel Yayılma (Diffusion):** Belli bir toplumda, dıştan içe ya da içten dışa doğru, maddi ve manevi öğelerin sürekli olarak yayılmasıdır (12).
- **Kültürleşme (Acculturation):** Kültürel yayılma süreciyle gelen maddi ve manevi öğelerle farklı kültürden birey ve grupların birbiriyle karşılıklı kültürel etkileşimi sonunda her ikisinin de değişerek, çoğu zaman, üçüncü ve yepyeni bir kültür bileşiminin ortaya çıkmasına “kültürleşme” denmektedir (12, 13). Bugün yeryüzünde “saf” denebilecek kültür kalmamıştır. Kararlı, sürekli, bilinçli kültürleşme bir çağdaşlık simgesidir. Tek ve güçlü bir ülkenin kültürel etkisi altında kalınması sakıncalıdır. Ancak belli bir kültürün etkisi altında kalmamak gerekçesiyle bir başka ülkeye boyun eğmek zorunda kalmak da aynı derece sakıncalı bir politika olabilir. Buna “kültürleşme” yerine “kültürel yozlaşma” (Aculturation), “kültürel özümseme”, “ulusal kültür varlığını yitirme”, “kültürsüzleşme” demek daha yerindedir (13).
- **Kültürlenme Süreci (Culturation):** Belli bir toplumun alt-kültürlerinden, ya da farklı toplumlardan kopup gelen birey ve grupların buluşması ve bir etkileşim süresi sonunda, asıl kültür ve alt-kültürlerde bulunmayan yepyeni bir birleşime ulaşılması sürecidir (12).
- **Kültür Şoku (Culture Shock):** Bir kültürden başka bir kültüre giden bireylerin, yeni kültüre uyum yapmakta karşılaştıkları güçlükler, sıkıntı ve bunalımlar, gösterdikleri tepkilerdir (12).

- Zorla-Kültürleme (Trans-Culturation): Bir kültüre mensup birey ve grupların başka bir kültür tarafından zorla değiştirilmesidir (12).
- Kültürel Özümseme (Assimilation): Bir kültürel sistemin başka bir kültürel sistemi, giderek kendine benzetmesi, kültürel egemenliği altına almasıdır (12).
- Kültür Değişmesi (Cultural Change): Bütün bu süreçlerin ve diğer kültürel etkenlerin bir bileşkesi olarak, toplumun bütünüyle ya da bazı kurumlarıyla değişikliğe uğramasıdır (12).

Endüstri Devrimi'nden bu yana, bütün kültürlerin hızla değiştiği, değişmek zorunda bulunduğu daha iyi anlaşılmıştır. Temel sorun kültürün değişip değişmediği değil, değişimin eğitimle nasıl yönlendirileceği, kültürel varlığın sürekliliğinin nasıl korunacağıdır. Örneğin, hızla değişen Japon kültüründe ancak bazı temel ilkeler sürekli kalmıştır. Süreklilik, kültürleme ve kültürlenme ile sağlanmaktadır (13).

Kültürel sistemler yalnız ileri giden evrimci değişmelere değil; genel gelişme yönüne ters düşen, geri değişmelere de uyum gösterebilirler (13).

Kültürel değişme, sistemin bütünlüğünde hemen gerçekleşmemektedir. Hemen her kültürel değişme olayında kurumlararası bir farklılaşma ortaya çıkmaktadır (13). Değişmeler, çoğunlukla toplumun üst kademelerinden başlayarak tabana doğru yayılmaktadır.

Türk tarihinde belli başlı dört kültür değişim evresi vardır: Türklerin İslam dinine geçmeleri, Anadolu'ya yerleşerek buradaki uygarlıklarla kültür alışverişleri, Osmanlı İmparatorluğunun yayılarak çeşitli din ve etnik ayrımında çeşitli halkları yönetirken karşılıklı kültür alışverişi içinde bulunması ve son olarak Batılılaşma isteği ve bu yoldaki denemelerdir. Türkiye, 200 yıldan beri bir kültürsüzleşme sürecinin içindedir (14).

2.3.1.2. Türk Kültürünün Tarihi Kökenleri

Türk topluluklarının, geniş alanlara yayılmaları, yer değiştirmeleri, değişik etnik gruplarla birlikte yaşamaları, değişik din ve kültürlerle karşılaşmaları, Türk kültürünün başlangıcını belirlemede zorluk yaratmaktadır. Ayrıca bu konudaki veriler de eksiktir (15).

Türkiye toprakları üzerindeki Türk kültürünün tarihi kaynakları hakkında çeşitli ve çelişik görüşler bulunmaktadır. Bunlar beş ana başlık altında toplanabilir: Anadolu, Orta Asyacı, Türk-İslamcı, Batıcı, Kültür Sentezci (16).

Anadolucu kültür görüşü, Sabahattin Eyüboğlu tarafından ortaya atılmıştır (14). Buna göre, Anadolu, tarih öncesinden beri çeşitli uygarlıkların beşiği ve Batı ile Doğu arasında bir köprü olmuştur. Türkler, VIII. yüzyılda başlayan göç hareketinden sonra, askeri zaferleri, örgütlenmesi ve kültür üstünlüğüyle Anadolu'ya egemen olmuştur. Ancak, Türkler bir yandan Anadolu'yu Türkleştirirken, öte yandan, Anadolu'da yaşayan kültür katmanlarının mirasçısı, yani kendileri Anadolulu olmuşlardır. Türkiye'nin kültür tarihi, Anadolu'daki sürekli kültürleşmelerin tarihidir (14,16). Hümanizmacı görüş de denilen bu görüşe göre, Yunus Emre ve Homeros aynı kültürü temsil etmektedir. Kültürlerarası yapı farkları önemli değildir (14).

Orta Asyacı kültür görüşü, I. Türk Tarih Kongresinde İhsan Şerif Bey tarafından ortaya atılmıştır (14). Buna göre, Anadolu'ya gelen Türk boyları tümüyle göçebe değildiler. Türkistan'da, Kazan'da, Hazar'da, Turan'da, Orhun'da, hayvancılıktan yerleşik tarıma geçmiş, Müslümanlığı kabul ederek ileri bir kültür düzeyine ulaşmış bulunuyorlardı. Bu yüksek kültür düzeyinden dolayı Türkler, Anadolu yerlisince özümsememiş, tersine Anadolu'ya egemen olmuşlardır (16). Ayrıca, bütün dünya uygarlıklarının merkezi Orta Asya olduğu için, Batı kültürünün temelini de Orta Asya Türk halkları oluşturmaktadır (14).

Türk-İslam sentezci kültür görüşüne göre, Anadolu'ya egemen olan Türk, Asyalı (Şaman) Türk değil, Türk-İslam sentezi idi (16).

Batıcı kültür görüşüne göre, Anadolu, Batı'nın kültür kaynağını oluşturmaktadır. Türklerin sahip çıktığı ve geliştirdiği İslamiyet, aslında bir Doğu ya da Güney dini değil, batı'yı Batı yapan Yahudi-Hıristiyan geleneğinin devamıdır. Çağdaş Türk toplumu, Batı'nın kültür kaynakları üzerinde yerleşmiş ve gelişmiş bir kültür sentezidir (16).

Kültür sentezci görüşe göre ise, diğer dört görüşün hepsinin gerçeklik payı vardır. Ana sorun, bu görüşlerden hangisinin daha geçerli olduğu değil, herbirinin tek başına ne kadar ağırlıklı olduğudur. Öyleyse, kültürümüzün tarihi kaynakları yalnız zaman-mekan boyutlarında, bu boyutlarda yaşanmış ve yaşanmakta olan kültür olaylarında aranmalıdır (16).

Türklerin İslamiyeti kabul ederek Anadolu'ya yerleşmeleri Osmanlı kültürünün kişiliğinde bir "İslam-Türk biresimi"ne ulaşmıştır. Anadolu, bu biresimin yurdudur.

Anadolu, çok değişik geleneklere sahip toplulukları barındırmış; farklı gelenekler, düşünüş ve deyiş tarzlarını günümüze dek yaşatabilmiştir. Ancak, bütün bu topluluklar, özelliklerini İslam-Türk kültürünün çerçevesinde korumuş, onunla özdeşleşmişlerdir. Bölgesel, dinsel ve etnik ayrılıklar, çelişen kültürlerin anarşik görünüşüne bürünmemiş, herbirinde aynı temel kültürün değişik ifadeleri şeklinde belirmişlerdir (14).

Anadolu, kültür kişiliğini ve bütünlüğünü XIX. yüzyıla kadar korumuştur (14). Sanayi Devrimi, Batılı insanların yaşamlarında köklü değişikliklere yol açarken, bu gelişmelerden uzak kalan Osmanlı yöneticileri, Batılılaşma hareketlerine devleti yıkılmaktan kurtarmak için yönelmişlerdir (17). Batılılık ideolojisi Osmanlıların çöküşüne yol açmış (18), Batı ile temasın sonucunda yara alan ve ekonomik çöküntüye koşturarak gelişen bir yozlaşma, etkisini kültür alanında da göstermiştir (14). Buna karşılık, Atatürk, Batılılaşmayı, Batı'nın boyunduruğundan kurtulmanın bir aracı olarak kullanmıştır (18).

2.3.1.3. Çevrenin Oluşumunda Kültür Faktörünün Önemi

Her çevre, bir kültürün üç boyutlu temsilcisidir. Mekanda kültürel olarak tanımlanmış kategorilerin düzenidir. Her kategori bir eylemi, yeri ya da herhangi bir şeyi

tanımlamakta ve insan davranışıyla birleşmektedir. Çevrenin bu tanımı, yalnızca çevredeki fiziksel objelerin geometrisini değil, toplumsal kuruluşların organizasyonunu da içermektedir. Bir konutun içindeki alan kategorileri, o ailenin kültürünü temsil etmekte; bir kenttekiler ise onun halkının kültürünü temsil etmektedir (19).

Çevreler, kendine özgü yaşam tarzlarıyla özdeşdir. Tasarımda, yaşam tarzları, birçok seçenek arasından sonuçlandırıcı olabilir. Bir yaşam tarzını, bir bina şeklini, bir peyzajı ya da bir yerleşmeyi yaratırken, dünya, sistematik ve birbirini tutan seçimlere ulaşan kurallara başvurarak biçimlendirilmektedir. Eğer bir düzen sistemini ya da kotunu bilirse, onun bir Hint ya da İtalyan kenti, bir Meksika ya da Avustralya peyzajı olduğunu söylemek mümkün olabilir. Alışkanlıklar, terbiye, yiyecek, roller ve davranış da bu seçimlerin sonuçlarıdır (5). Örneğin, oturma eylemi evrensel bir eylemken, birinin yere, birinin iskemleye oturması ya da bir et yemeğinin farklı toplumlarda farklı yöntemlerle pişirilmesi, yaşam tarzlarının tasarlanan çevrelere yansımalarına neden olmaktadır.

Kültürün ana fonksiyonu, insanların çevreleri ile bağlantılarını kurmak, doğal çevreye organize olmuş topluluklar olarak uyum yapmasını sağlamaktır. Bu, insan organizmasının yaşamının sürdürülmesinden sonraki ilk ve ana fonksiyonudur. Bu nedenle, insan-çevre ilişkiler sistemi, son zamanlara kadar, organik bir yapı gösterdiği gerekçesiyle, bir alt kültürel yapı olarak kabul edilip, problem; önce kullanıcının çevreye ilişkin fiziksel gereksinmelerinin saptanıp karşılanması sorunu olarak ele alınmıştır. Örneğin, ülkemizde, Batı ülkeleri kültür grupları için hazırlanmış çok katlı konutlara köyden kente göçen aileler yerleştirildiğinde, fiziksel çevrenin, gerçek istekleri karşılamak için değiştirildiği görülmektedir. Mekan bir balkonun, bazen bir başka fonksiyon alanının eklenmesi ile büyütülmekte, ya da mutfığa ilişkin eylemler konutun başka hacimlerine taşmakta, yayılmaktadır. İstenen düzen yerine, istenmeyen bir düzensizlik yaratılmış olmaktadır (20). Tasarımda en öncelikli amaçlardan biri, toplumun kültürel yapısına ve yaşam tarzına uygun konut tasarımı olmalıdır.

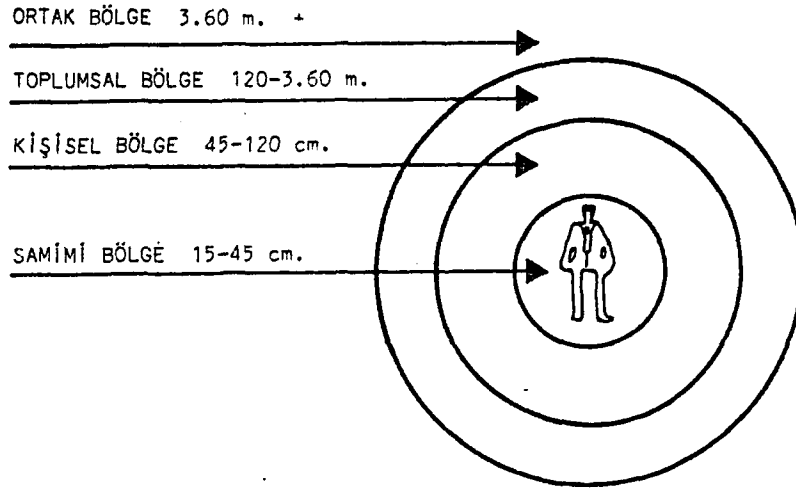
2.3.2 Davranış

Davranış, organizmanın, gereksinmelerini karşılama amacına yönelik bir girişimi olarak nitelendirilmektedir. İnsanın gereksinmelerini karşılama amacı ile yaptığı davranışlar başlıca üç psikolojik süreç çerçevesinde gelişmektedir. Bunlar; algılama, kavrama ve mekansal davranıştır. Diğer yandan, davranışın tümü ve bu üç süreç, organizma, kişilik, sosyal grup ve kültür faktörlerinin etkisi altındadır (7).

Altman, çevreyi “*davranışın bir belirleyicisi ve davranışın biçimlenmiş durumu*” olarak tanımlamaktadır (27). İnsan, tek sınır olan deri ile sınırlanmamıştır. Durumlara göre yayılan ve daralan kişisel ve sosyal sınır ve mekansal davranış kalıplarına sahiptir (21). Mahremiyet, kişisel mekan ve alansal davranış (egemenlik sınırı) kavramları, çevre ve davranış arasındaki ilişkilerin odak noktasıdır. Mahremiyet, bu kavramlar arasında anahtar rolü oynamaktadır (22).

2.3.2.1. Kişisel Mekan (Personal Space)

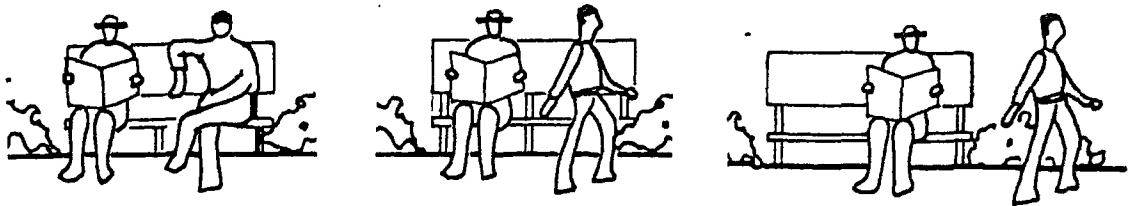
Sommer’e göre (1974): “*Kişisel mekan, her bireyin etrafında, özel ve kişisel olarak bulunan, sınırları zihinde çizilmiş mekan köpüğüdür*” (23). Kişisel mekan kavramı, kültürel antropolog E.T.Hall tarafından, insanların sosyal ilişkilerini açıklamak üzere ortaya atılmıştır. Hall’a göre, insanlar sosyal ilişkilerinin derecesine ve farklı koşullara bağlı olarak dört mekansal bölge kullanmakta ve bu etkileşim bölgeleri kültürden kültüre değişmektedir. Bu mekansal bölgeler samimi, kişisel, toplumsal ve ortak bölgelerdir. (Şekil 2.4)

ŞEKİL 2.4 Mekansal Bölgeler (Ş. Çakın).

Mekansal bölgeler, bir kültür grubundan diğerine değişmesine karşın, aynı sınırlar içinde kalmaktadır (24). Kişisel mekan kavramı, kültürün mekan belirleyici niteliği ile yakın ilişkilidir. Kültürel etkenlerin yanında, çevrenin özelliğine, alana girenin bir tanıdık ya da yabancı oluşuna ve kişilerin statü farklarına bağlı olarak değişmektedir (25). Bu nedenle Sommer, mimari tasarımda kişisel mekanın mantıksal bir birim olduğuna inanmamakta ve binaların, bir çeşit standart ya da ölçü birimi olarak kullanılan kişisel mekana göre tasarlanmasına karşı çıkmaktadır (23).

Sosyal ilişkiler düzeyinde, başkalarının mekansal bölge sınırlarını delmesi, mahremiyetin işgali anlamına gelmektedir. Kişisel mekana bir saldırı olduğunda gerilim işaretleri ya da göz bağlantısını önlemek, eylemsel olarak geri çekilmek gibi psikolojik karşılık mekanizmaları oluşmaktadır (Şekil 2.5).

ŞEKİL 2.5 Kişisel Alan Ölçümü (Ş. Çakın).

Sommer, kişisel mekanı, özel coğrafi gösterimi olan egemenlik sınırı / alansal davranış kavramından farklılaştırmıştır. Kişiselleştirme ve savunmayı, alansal davranışın kriteri olarak benimsemiştir (23).

2.3.2.2. Alansal Davranış (Territoriality)

Egemenlik sınırı / alansal davranış kavramı, kişinin ya da grubun kullandığı, savunduğu, sınırları belirlenmiş özel bir mekan parçasıdır. Bu mekan parçası sahiplenmişlikle sembolize edilen psikolojik bütünlemeyi öngörmektedir. Bu sınırlar içinde kişi, bir mekan parçasını sahiplenme, üzerinde hak iddia etme, kişisel dışavurum (personalizasyon) olanağı elde etme, dış etkilere karşı sembolik korunma olanağı elde etme gibi birçok gereksinimleri sağlamış olmaktadır (26).

Bölge kavramı, kişilerin ya da grupların mülkiyet ve sahip olma duygusuyla fiziksel ya da toplumsal kural ve simgeler aracılığıyla koruduğu durağan alan olarak tanımlanabilir. Bölgeyi belirleyen simgeler arasında, duvarlar, parmaklıklar, direkler, bahçe düzenleme, malzemelerin doku ya da renginde değişiklik sayılabilir. Günlük yaşantımızda, sürekli gidilen kahve ve lokantalarda, toplantı salonu ve dersliklerde oturmayı tercih ettiğimiz sandalye ve masalar, genellikle geçmeyi tercih ettiğimiz yollar, sokaklar, bölge kavramının örneklerini oluşturmaktadırlar.

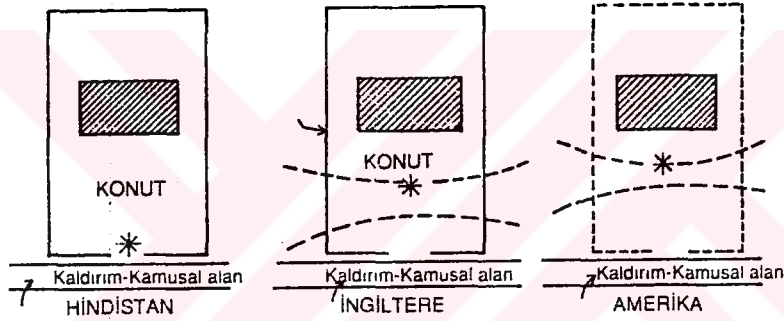
Kişisel alanla bölgeler arasındaki en önemli fark, kişisel alanın kişi ile birlikte taşınmasıdır. Kişisel alan merkezi insan vücudu olmasını karşın, bölgenin merkezi, genellikle insanın evi olmaktadır (25).

Alan hiyerarşileri dört kademe ele alınmaktadır. Bunlar:

- Herkese açık, davranışın kamu tarafından düzenlendiği mekan olarak “kamusal alan” (Park, cadde vb.);
- Herkese açık fakat davranışın komşunun gözlemi altında tutulduğu “yarı-kamusal alan”;

- Kişiler ya da grup tarafından sahiplenilmiş, fakat görsel olarak kamuya açık “yarı-özel alan”; (merdiven, bahçe vb.);
- Kişi tarafından sahiplenilmiş, kamudan arınmış, gerçek ya da sembolik engellerle belirtilmiş “özel alan”dır (26).

Alan hiyerarşisi ve sınırları toplumdan topluma, kültürden kültüre farklılıklar göstermektedir. Örneğin, yarı-özel alandan özel alana geçişi sağlayan eşik (özel alanın egemenlik sınırı) Doğu kültürlerinde, kamusal alan olan yola çok yakın olduğu halde, Batı kültürlerinde, özel alan olan binaya daha yakındır (27). (Şekil 2.6)

ŞEKİL 2.6 Çeşitli Kültürlerdeki Konutlarda Eşiğin Konumu (A. Rapoport)

Üç çeşit alansal saldırı bulunmaktadır. Bunlar:

- İhlal (alanın haksız yere kullanımı);
- İstila (alan sınırları içinde fiziksel olarak davetsiz bir konuğun bulunması);
- Bulaşma (bir alanı, tanımını ve kullanımınıyla ilgili olarak kirli olarak yorumlamak).

Alan savunması, görülür engellere ve işaretlere dayanmaktadır. Oysa kişisel mekanın savunması sınırları görünmeyen jest, hareket, duruş ile ifade edilen bir olaydır. Birçok durumda, kişisel mekanın savunulması, aynı sürecin bir parçası olarak görülen doğrudan bir alan savunması olan mahremiyet savunması ile karıştırılmaktadır (28). Alan, mahremiyeti destekleyebilir; örneğin, oda ya da ofiste oturma hareketi, bir geri çekilme hareketidir. Ancak gizlilik ya da mahremiyet, alan olmaksızın da elde edilebilir (27).

2.3.2.3. Mahremiyet Davranışı (Privacy)

Mahremiyet, “kişiye ya da bir gruba diğerlerinin optimum düzeyde yaklaşma koşulu” olarak tanımlanan bir mekansal davranış düzenidir (25, 29).

Bir diğer tanımla mahremiyet, kişilerin “tek başlarına”, “beraberce” ya da “ortaklaşa” benliklerinin ya da diğer sosyal ögelerin sınır ilişkilerinde; psikolojik, toplumsal ve fiziksel çevre mekanları içinde uyguladıkları bir çevre kontrolüdür (30).

Mahremiyet gereksinmesi, düşmandan gizlenmek şeklinde barınma ve sığınmanın ayrılmaz bir parçası olarak ilk insan ile beraber başlamıştır. Günümüzde, görünmemek, yabancı gözlerden gizlenmek, dinlenmenin, kendini bırakmanın bir koşulu olarak karşımıza çıkmakta ve binayı şekillendirmede etkisini göstermektedir (31).

Altman’a göre mahremiyet kavramı, dört tipte gruplanmaktadır. Bunlar:

- Yalnızlık ya da başkalarının gözleminden uzak olmak;
- Başbaşa olmak, ya da ikinci bir kişi ile beraber, fakat dış dünyadan arınmış olmak;
- İzole olmak ya da bir kalabalık içinde olup da tanınmamak;
- Mesafe koymak ya da istenmeyen müdahaleleri kontrol için takınılan psikolojik tavır (26).

Marshall’ın altı mahremiyet alt türü ise şunlardır:

- Yalnızlık (solitude);
- Gizlenme (seclusion);
- Kendi hakkında bilgi vermeme (reserve);
- Komşuluk etmeme (not neighbouring);
- Kalabalıkta kayıp olma (anonymity);
- İntimlik (intimacy) (30).

Kişisel mekan, egemenlik sınırı, sözlü-sözsüz yanıtlar, mahremiyeti etkilemektedir. Mahremiyet, tek yönlü bir “Gizlilik-Girilmezlik” süreci değil, toplumsal gelenekler

tarafından etkilenen, insanların birbirleriyle ilişkide olma ya da olmama isteğine göre değişen bir kontrol sürecidir. Bu kontrol süreci kişiler arasındaki farklı uzaklıklardan oluşan sosyal ilişkiler düzeyine göre incelendiğinde üç tür mahremiyet davranışı ortaya çıkmaktadır:

- Yabancılar arasındaki geçici beraberliklerde oluşan “Kamusal Mahremiyet”;
- Aile bireyleri ve misafirler arasındaki sosyal ilişkiler gibi yakın sosyal ilişkilerin düzenlediği “Toplumsal / Sosyal Mahremiyet”;
- Eşler arasında ya da ebeveyn ve çocukları arasındaki çok samimi ilişkilerde ortaya çıkan “Kişisel Mahremiyet” (24).

Mahremiyet, çevrede belirli görünmez durumlar yaratılarak sağlanabilir. Örneğin, rahatsız olunan bakışlardan, rahatsız edici bakışlarla karşılık vererek ya da vücudu başka yöne çevirerek kurtulmak mümkündür. Her zaman oturulan koltuğa başkasının oturmasını önlemek için koltuğun üzerine mülkiyet gösteren belirli kişisel nesnelere konmaktadır (25). Burada, sahiplenme olgusu, mahremiyet kavramı içinde önemli bir etkidir.

Bu davranışlar, toplumsal ilişkileri, azaltacak ya da çoğaltıp sıkılaştıracak yönde etkilemektedir (25). Ulaşılan mahremiyet ile arzu edilen mahremiyetin birbirine eşit olduğu optimum mahremiyet olgusunu (24), çoğunlukta toplumsal kurallar belirlemektedir. Örneğin, çıplaklığa ilişkin kurallar, plaj ile kişinin çalıştığı büroda tümüyle farklı biçim almaktadır (25).

İnsan ölçüleri ve ergonomi açısından tasarlanmış olsa bile bir çalışma köşesi, oda ya da konut, kullanıcı tarafından rahatsız sayılabilir. Kişinin gizlilik, kendine haslık, kişisel mekan ve egemenlik sınırı gereksinmesi her kültürel ortam için geçerlidir ve bunların sağlanması sağlıklı bir çevre-insan iletişimi ve rahat bir çevre imgesi için önemlidir. Bu gereksinme, farklı toplumlarda farklı biçimde ele alınmakta, fiziksel çevrede yansıtılmaktadır (26).

Mahremiyet, görsel ve işitsel olmak üzere iki şekilde incelenebilir. Görsel gizlilik, tasarımdaki bazı önlemlerle sağlanabilir. Örneğin, sağır duvarlar, bir takım kafeslerle iletişim akışı bir düzene sokulabilir. Gürültüye karşı mahremiyet ise az katlı yerleşmelerde

uzaklıkla sağlanabilmektedir. Çok katlı binalarda ise, gürültü yalıtımı sağlayacak malzeme, maliyeti etkileyeceği gerekçesiyle çoğu kez kullanılmamaktadır. Gürültü yalıtımının yetersiz olduğu konutlarda kişilerin mesafe koyma mekanizmasına başvurmaları nedeniyle stres düzeyi artmaktadır (26).

Toplumsallaştırılma sırasında, önemli kişiler ve durumlar, o kişiye, insan-çevre ilişkilerinde yarayacak temel mahremiyet birikimini kazandırmaktadır. Böylece, toplumsal ilişkilerde mahremiyete karşı duyarlılık kazanılmaktadır. Kişinin büyümesi ile bu duyarlılık daha da önem kazanmaktadır. Mahremiyet kurallarının kullanılması, gruplar içinde ve arasındaki statü farklarının kalmasına yardım etmektedir. Yüksek statüdeki kişilerin mahremiyeti daha zengin yorumlayacakları ve bunu da fiziksel mekanda sembolik sınır ve engellerle ifade edecekleri beklenebilir. Bu kişiler daha düşük statüdeki kişilerin mahremiyetine de rahatça girebilirler. Üst statüdeki kişiler için mahremiyet, statü ve rol koruyan bir fonksiyondur (30).

2.3.2.4. Kültür - Davranış İlişkisi ve Mekana Yansıması

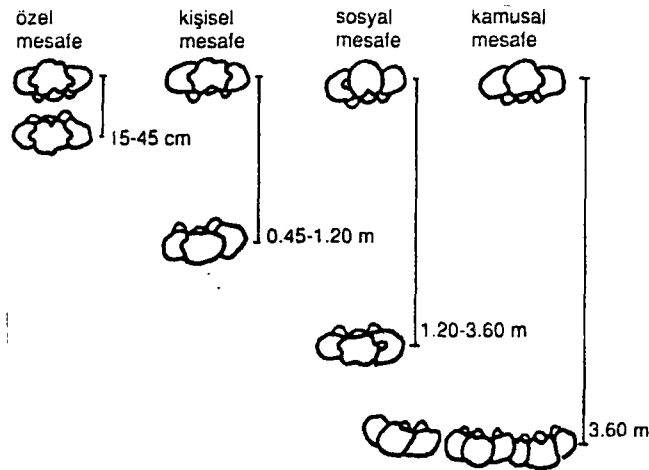
Kültürün davranışlardaki belirişi, davranış kalıplarını oluşturmaktadır. Bunlar, bir toplumda ya da bir toplumsal kümede görülen çok tipik, alışılmış değer, tutum ve davranış ölçülerinden kuruludur. Çoğunlukla ortak sorunları çözmek, gereksinimleri gidermek üzere ve deneme-yanılma yoluyla oluşmuşlardır. Yerleşik bir duruma ulaştıklarında ise doğal olarak benimsenmişlerdir. Gelenekler, ahlak kuralları, yasalar, görenekler ve görgü kuralları, moda ve hevesler, kültürlerdeki davranış kalıplarını oluşturmaktadır (32).

Kültür-davranış ilişkilerini çok geniş kapsamlı olarak ele almak mümkündür. Bu konu, tez kapsamı içinde mekansal açıdan ele alınmaktadır. Davranış bölümünde mahremiyet davranışı, kişisel mekan ve egemenlik sınırı davranışları açıklandığı gibi, davranışın kültür ile ilişkileri de bu tanımlar ve yakınlık kalıpları açısından ele alınacaktır.

Kullanıcıya özgü fiziksel gereksinmelerin aynı olmasına karşın, bu gereksinmelerin yerine getirilmesi için takınılan tavır ve davranış kalıpları, kültür grupları arasında

farklılıklar göstermektedir. Bu yüzden, mekan düzenlemesinde insanın yalnız bioorganik gereksinimleri değil davranışsal istekleri de gözönünde bulundurulmalıdır (20). Farklı kültürlerde mekanların kullanım biçimleri, mekanda kişisel temaslar, formel mekan kalıpları, kişiler arasındaki uzaklıklar ve kişisel mekan farklı olmaktadır. E.T.Hall, proxemics (kültürel mekan, yakınlık kalıpları) kavramının, insanın mekan kullanım biçiminin kültürün özel bir göstergesi olan tüm gözlem ve kuramları kapsadığını savunmaktadır ve kişiler arası ilişkiler için en yakından en uzağa doğru dört çeşit uzaklığın varlığını açıklamaktadır (25).

- İntim Uzaklık (15-45 cm): Çok yakın ilişkilerde duyuşsal verilerin farkedildiği, aile bireylerinin birbirleriyle olan uzaklıklardır.
- Kişisel Uzaklık (45-120 cm): İnsanların günlük ilişkilerinde sürdürdükleri normal uzaklıklardır.
- Sosyal Uzaklık (120-360 cm): İnsanlar arasındaki kişisel olmayan iş ve komşuluk ilişkilerindeki uzaklıktır.
- Kamusal Uzaklık (360 cm'den sonra): Resmi ilişkilerde kullanılan uzaklıktır. 360-762 cm arası yakın aşama, 762 cm'den sonra ise uzak aşama olarak saptanmış uzaklıklardır (24). (Şekil 2.7)

ŞEKİL 2.7 Toplumsal İlişkilerde Kişiler Arası Uzaklıklar (A. Karaman).

Bu uzaklıklar, kültürden kültüre farklılık göstermektedir. Proxemics, bir yandan kültür içi bağlılığı güçlendirirken bir yandan da gruplararası ilişkileri ve iletişimi güçleştirmektedir (27).

Örneğin, Güney Amerika ülkelerinde kişisel ilişki uzaklığının Kuzey Amerika'ya göre daha kısa olduğu görülmektedir (25). İngilizler ve Amerikalılar karşılaştırıldığında, Amerikalıların yalnız kalmak istediklerinde odalarının kapılarını kapattıkları; İngilizlerin ise kaçmak için oda kullanmadıkları görülmektedir. Fransızlar, kalabalıktan hoşlanmaktadırlar. Topluluk içinde bir Amerikalı yanındakiyle yüksek sesle konuşurken, bir İngiliz çok alçak sesle konuşmaktadır. Konuşurken, uygun dinleme uzaklığı olan 2,5 m içinde kalındığında, İngiliz kültüründe konuşan kişinin gözlerinin içine bakarak dinlemek gereklidir. Bir Amerikalı için ise bunun tersi sözkonusudur (27).

Mekan anlayışlarında da kültürlerarası farklar görülmektedir. Örneğin, İngiliz kültüründe mekansal yakınlık sosyal yakınlığı gerektirmemekte, komşuluk ilişkilerinden olan ödünç alma, komşuyu ziyarete gitme görülmemektedir. Fransız kentlerinde çok bulunan ışınal / yıldız sistem, kalabalıktan hoşlanan Fransızları biraraya getirici özellik taşımaktadır. Açık alan kullanımı yoğun olan Fransız kültüründe, kent mekanını belirleyen dar yollar, bulvarlar, parklar, kafeler, binalar hep insani boyuttadır ve kamusal ve özel mekanlar yoğun olarak kullanılmaktadır (27).

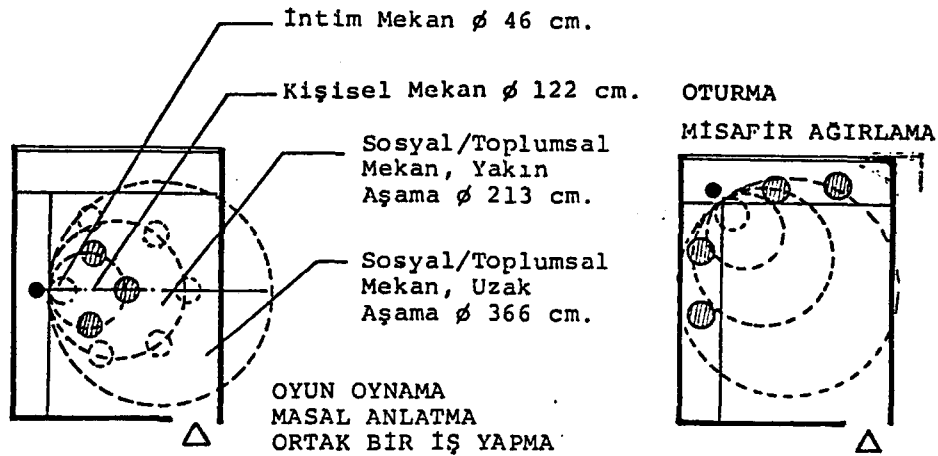
Doğu kültürlerinde mekan anlayışı Batılılarınkinden farklıdır. Örneğin, Japonlar nesnelere arasındaki uzaklığı boş mekan olarak nitelendirmekte ve binaların oluşturulmasında onu ustalıkla kullanmaktadırlar (27). İspanyollar ve Araplar, karşılıklı ilişkilerinde, Amerikalılara göre daha yakın olmalarına karşın, Amerikalıların kendilerini içinde rahatsız hissettiği büyük mekanları tercih etmektedirler. Japonlar ise küçük mekanları kullanmaktadırlar (33). Mobilyanın kullanılmadığı Japon konutunda, oturma düzeni, konuşulan kişilerin samimiyet derecesine ve kişi sayısına bağlı olarak her seferinde yakın ya da uzak oturma biçiminde değişkenlik göstermektedir. İspanyollar, Araplar ve Japonların Amerikalılardan daha az mekan işgal etmelerinin nedeni, bu grupların kişisel mekan köpüğünün daha küçük olmasıdır. Karşılıklı ortak bir konuyu

konuşmak isteyen iki Orta Doğu'lu insan, birbirlerine dokunacak, birbirinin vücut kokusunu ve sıcaklığını hissedecek kadar yakın durmalıdırlar(21).

Alansal davranış açısından eşğin konumu da farklı kültürlerde değişkenlik göstermekte ve bireyin toplumla ilişkilerini belirtmektedir. Bir Amerikan evinde, ön bahçe genellikle çitsizdir, yolun bir parçasıdır ve kamu hiyerarşisi olarak görülebilir. Eve girişte gerçek eşik, ön kapının kendisidir. Bu, Amerikalıların yabancılara açıklık ve tanımadıkları insanlara karşı dostluk özelliğini yansıtabilir. İngiltere'de, çitli ön bahçe kapısı, evden belli bir uzaklıktaki ilk eşği koymakta ve büyük bir olasılıkla İngilizlerin yabancılara davet ederek iyi tanımadıkları insanlara evlerini açma özelliklerini, sembolize etmektedir (34).

Türk toplumu için ise, kozmopolit yapısından dolayı kesin bir genelleme yapmak hatalı sonuç verebilir. Ancak, komşuluk ilişkilerine önem veren, kişisel ilişki uzaklığının kısa olduğu, kalabalıktan hoşlanan, yüksek sesle konuşan bir toplum olduğumuz söylenebilir.

Kişisel mekan kavramı, geleneksel Türk evinin ve odasının biçimlenişinde büyük etken olmuştur (35). Eski evlerimizdeki odalar, seki, eyvan ve köşkler insanların rahat görme ve iyi işitme uzaklığı sınırlarını gözetken ve toplumsal uzaklık sınırını aşmayan ölçülerde, kişileri konuşmaya eylemsel olarak zorlayan ve duygusallığı arttıran ölçülerdedir. Ayrıca, mekan düzeninde kullanılan sabit özellikli sürekli sedirler ve hareketli minderler de kişiler arası uzaklıkların ayarlanmasına en iyi olanağı sağlamaktadır. Bu noktada, Japon konutu oturma düzeniyle benzerlik sözkonusudur. Sofadaki ayrı sohbet köşeleri de kişilerin, bir diğer sohbet köşesindeki kişilerle konuşmak zorunluğu duymadan, rahatsız olmadan etkinliklerini sürdürebilecekleri uzaklıktadır (36). (Şekil 2.8)

ŞEKİL 2.8 Kişisel Mekan Davranışının Sedir Konumu ve Taşınabilir Minder Kullanımına Etkisi (H. Turgut).

Alansal davranış açısından geleneksel Türk evinde aile reisinin, konukların, hizmetçilerin bulunacağı alanlar belirlenmiş ve özelliklerine göre biçimlenmiştir (36). Odalarda statüye göre yer düzenlemesi yapılmış ve farklı bölgeler oluşturulmuştur. Oda girişini görebilen, girişten en uzak köşe aile reisinin oturduğu yerdir. Bu yer, genellikle ailenin diğer üyelerinin görsel olarak da denetlenebileceği odak noktasıdır. Mülkiyet, sahip olma ve denetim elde etme isteğinden doğan davranışlar, geleneksel Türk evi odalarında, mekan ölçüleri E.T.Hall'ün toplumsal uzaklık sınırını aşmayacak şekilde, insani boyutlarda bir egemenlik alanı oluşturmuşlardır (35). Günümüzde de ailede bütünleşmenin sağlanması ve düzenin korunması için aile bireyleri, özellikle ortak kullanılan mekanlarda statüye göre yer düzenlemesi yapmışlardır. Örneğin, babanın oturduğu yer, genellikle ailenin diğer üyelerinin görsel olarak denetlenebileceği odak noktadır. Bahçe ya da avluyu yüksek duvarlarla çevirmek, sokağa bakan zemin kat duvarlarına pencere açmamak ya da zemin kat pencerelerine demir parmaklıklar geçirmek bölge savunusu önlemleridir (36). Bunlar, mahremiyet davranışına da girmektedir.

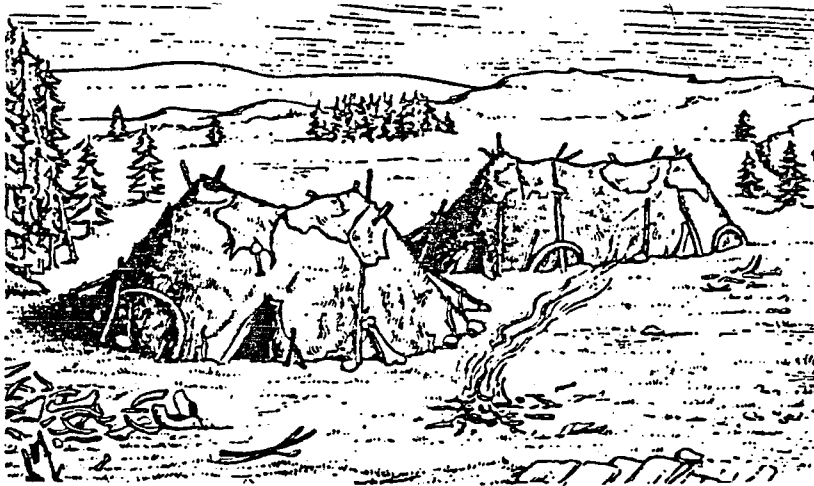
Kişisel uzaklığın kültürden kültüre değişmesi, insanlar arasında rahatsızlık, sinirlilik, anlaşılmama duygularına neden olabilir. Kişisel uzaklığı kısa olan insanlar, kişisel uzaklığı daha uzun olanlara "itici", kişisel uzaklığı uzun olanlar kısa olanlara "soğuk ve uzak" görünmektedir. Farklı kültürlerdeki farklı mekansal tercihler yalnızca

farklı olduğu için değil, insanların neden böyle hissettiklerini açıklayamamaları açısından da önemlidir. Birçok kişinin mekansal tercihleri, onların bilinçlerinin dışında olmaktadır (21). Bu da kültürün davranışlar ve kültür ile davranışın mekan üzerindeki etkisini açıklamaktadır.

2.3.3. Konut

Konut, insanların iş dışında zamanını geçirdiği, yakınlarıyla birarada yaşayıp; doğal çevre etkilerinden korunduğu, kısaca barınma gereksinimini karşılayan bir barınaktır (37). Kültürümüzdeki ev kavramı ise içinde yaşanılan, kişiye ya da aileye ait bir barınak düşüncesinin çok üstündedir. Konut yuvadır, ailenin bir parçasıdır, insan yaşamının büyük kısmının geçtiği çekici bir ortamdır. Aynı zamanda insanla doğa arasında bir ayırıcı değil; insanla doğanın iç içe yaşadığı, yalnızca dış fiziksel ortamın birtakım olumsuz etkilerinin safdışı bırakıldığı, buna karşın tüm olumlu etkilerinin olabildiğince kullanıldığı doğal çevrenin bir uzantısıdır (38).

İnsanların, yaşadıkları çevrenin zararlı etkilerinden korunmak amacıyla doğada hazır buldukları mağara gibi barınakların ardından geliştirdikleri basit konutlar ile konutun tarihsel gelişim süreci de başlamıştır (Şekil 2.9).

ŞEKİL 2.9 Orta Avrupa'da Mezolitik Yerleşmesi (B. Güvenç).

Bu ilkel konutlar, tamamen doğadan sağlanan maddeler ve kullanıcıların kendi çalışmaları ile olmaktadır. Zamanla, kullanıcılar arasında cinsiyet ve yaşlara göre işbölümü başlamıştır. Bu arada, daha iyi konutlarda yaşamak için, malzemeyi işleme, yapım ve konut geliştirme eylemlerinde de bu anlamda bir uzmanlaşma doğmuştur. Yakın zamanlara kadar Anadolu'da, böyle bir işbölümünün kalıntısı olarak, kadınların kerpiç hazırlaması, badana yapması gibi eylem kalıplarına rastlanmaktaydı (39). Günümüzde, dünyanın çeşitli noktalarında, bilim ve teknikteki tüm gelişmelerden uzak, ilkel yaşam tarzı sürdüren toplumlar bulunmaktadır. İlkel toplumlarda, herşey herkes tarafından ayrıntılı olarak bilinmektedir ve kabile yaşamının her yönü herkesin işidir. Teknik bir dil yoktur, çünkü dinsel bilgi dışında uzmanlaşma çok azdır. Herkes kendi konutunu yapabilmekte, gerektiğinde grup işbirliği de sözkonusu olmaktadır. İlkel bir toplumda, esas olarak tüm konutlar aynıdır. Herkes tarafından sorgusuz kabul edilen katı bir gelenekler takımı vardır ve değişime kuvvetle direnmektedir. Geleneğe bağlılık, biçimler ve onların içinde buldukları kültür arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır (40). İlkel ve yöresel binaların formları, bireylerin isteklerinden çok, ideal bir çevre için birlik olmuş grubun isteklerini yansıtmaktadır (41).

Konut kavramı, doğal çevrenin olumsuz etkilerinden korunmak amacıyla barınak olarak ortaya çıkmış, aile kavramının gelişmesiyle anlam ve önem kazanmıştır. Bu barınak bazen bir mağara , bazen çadır, bazen toprak altı ya da su üstü konutu, bazen de çeşitli form ve konumlarda yapılar olmuştur. Endüstri Devrimiyle ise göç olayı sonucu artan kent nüfusu kentsel sorunları ortaya çıkarmış, bunun sonucu da gecekondulaşma ve çok katlı konutlar olmuştur.

Tarih boyunca konut anlayışının değişmesi genellikle yavaş olmuştur, fakat son yüzyıllarda bu hız artmıştır. Konutun temel görevi insanları doğal çevredeki zararlı etkilerden korumak olmuştur. Ancak, insanların yapay çevrede yaşamaya başlamalarıyla birlikte, bu çevrelerin psikolojik etkileri ve toplumsal değerler bakımından düzenlenmeleri ortaya çıkmıştır. Zaman geçtikçe insanlar, kendi ürünleri olan yapay çevrelere uymuşlar, doğal koşullara karşı dayanıklılıklarını gittikçe daha fazla kaybederek, ancak yapay koşullar içinde yaşayabilen canlılar durumuna gelmişlerdir. Zararlı unsurlardan korunma hala bir bileşendir; ancak korunulacak zararlı etkiler değişmiştir. Bunlar, insan sağlığına

zararlı parazitler, mala ve cana karşı yapılacak eylemlerden korunma şeklindedir. Gittikçe karmaşıklaşan insan eylemleri de ancak düzenlenmiş koşullarda yapılabilmekte, alışılan, istenen koşullar sağlanmadığında rahatsızlık ve huzursuzluk duyulmakta, eylemlerin verimi düşmektedir. Gelişen teknolojiyle birlikte konutlara eylem yardımcı araçları artan oranlarda girmekte, toplumdaki eylem, bilgi, değer değişimleri konutlara yansımaktadır. Örneğin, yemek pişirme ve yeme hacimlerinin ayrılması toplum koşullarına bağlıdır. İnsan eylemleri, bu eylemlerin yapılış şekli ve koşulları, toplumsal değerlerle belirlenmektedir (39).

Konutların biçimlenişinde fiziksel ve sosyo-kültürel faktörler rol oynamaktadır. Fiziksel faktörler; iklim ve barınma gereksinmesi; malzeme, konstrüksiyon ve teknoloji, yer, savunmadır. Sosyo-kültürel faktörler ise ekonomi, din, yaşam tarzı ve gereksinmeler, aile yapısı, sosyal organizasyonlar ve bireyler arası sosyal ilişkilerdir (41). Tez kapsamında, konutun biçimlenişi sosyo-kültürel faktörler yönünden ele alınacaktır.

2.3.3.1. Kültür-Konut İlişkisi

Konutlar, eski çağlardan gelen sosyo-kültürel sanat eserleridir. Konut ve konuttaki yaşam; tarihten gelen ve gelenekler ve alışkanlıklarla düzenlenen bir çevredir. Bu çevresel koşullar konutun anlam ve kullanımını belirlememekte, fakat kültürlerde ve alt kültürlerdeki insan grupları ve bireylerin yaşadığı yapıları oluşturmaktadır (42).

Konutun biçimlenmesini etkileyen sosyo-kültürel faktörler şunlardır:

- Yaşam tarzı ve temel gereksinmeler
- Aile yapısı
- Din
- Mahremiyet
- Sosyal organizasyonlar
- Yaşamını kazanma yolları (ekonomi)
- Bireyler arası sosyal ilişkiler
- Estetik değerler
- Savunma

Rapoport, konutun biçimlenmesinde sosyo-kültürel faktörleri birinci, fiziksel faktörleri ise ikinci derecede önemli görmektedir. Sosyo-kültürel güçler birçok farklı yollarda görülebilmektedir. Max Sorre tarafından kullanılan “genre de vie” (yaşam tarzı)’ye göre, bütün kültürel, ruhsal, maddesel ve sosyal durumlar konut ve yerleşimleri etkilemektedir. Genre de vie, kültür, Ethos*, dünya görüşü ve ulusal karakterin toplamıdır. Sosyo-kültürel güçler, yaşam tarzının dünya ile ilişki kurmasında birinci derece önemlidir. İnsan, fiziksel çevreyi kontrol ederken, fiziksel, fakat daha çok manevi, sosyal ve dinsel çevreyi kontrol etmek için bina yaparken kültürel açıdan da en ideal çevreyi yaratmaktadır. Konutun biçimlenmesinde eylemlerin yapılmasından çok, nerede ve nasıl yapıldığı önemlidir (41).

İklim, topoğrafya ve malzemenin aynı olduğu bölgelerde, farklı kurguya sahip binalar bulunabilir. Ya da farklı iklim, topoğrafya ve malzemeye sahip birbirinden uzak bölgelerde aynı tipte yapılar oluşabilir. Anadolu’nun farklı bölgelerindeki iklim, topoğrafya ve malzeme farklılıklarına karşın, geleneksel Türk evlerindeki yerleşim ilkeleri ve plan şemalarının aynı özellikleri gösterdiği görülmektedir. Bunun nedeni, ortak bir kültürün varlığıdır. Farklı kültür gruplarında ortak koşullar sağlansa bile benzer yapılaşma sağlanamazken, ortak kültüre sahip gruplarda aynı özelliklere sahip yapılar bulunduğu görülmektedir.

Türk konutu, farklı coğrafi bölgelerde, çeşitli tarihsel süreçlerden geçmiştir. Bu süreç içinde, bir takım ortak özellikler belirginleşmiştir. Belirginleşen bu özellikler güçlü bir kültürü ortaya çıkarmıştır. Türk konutu da bu güçlü kültürün bir ürünüdür.

Türk kültürünün kökenlerinin incelendiği bölümde, kökenimizin Orta Asya’daki göçebe yaşamı, Anadolu kültürü, İslam kültürü, Batı ve bunların karışımından oluşan bir sentez olduğu açıklanmıştır. Türk konutunun tarihsel süreç içindeki değişimi de, kültürümüzün tarihsel süreç içindeki değişimi doğrultusunda incelenecektir.

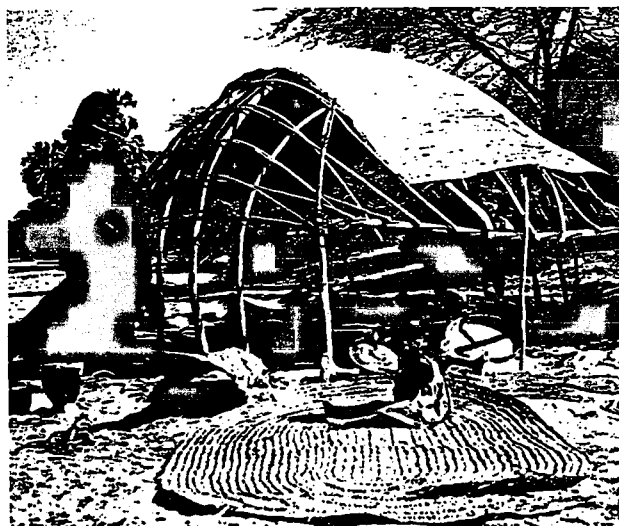
* Bir toplumun, bir uygarlığın ya da bir sistemin, kültüründe, kurumlarında, düşünce tarzında, felsefesinde ve dininde ifade edilen ruhu.

2.3.3.2. Göçebe Kültürü ve Konutu

Göçebelik, bir yaşantı biçimi olarak insan toplumlarının farklı bir örgütlenmesidir (43). Göçebeler, değişmeyen bir yol çizgisi üstünde ve aynı yerlerde konaklayarak mekan değiştirmektedirler. Konaklama alanları, göçebe obasının yaşamını sürdürmesi açısından gerekli koşullara sahip, belirli özellikler taşıyan mekanlardır. Değişik yerlerde benzer mekan organizasyonları gerçekleştiren göçebeler, yaşadıkları çevrenin hem yapıcısı, hem de kullanıcısı durumundadırlar. Bu nedenle, çevre üstündeki denetim güçleri ve etkinlik düzeyleri diğer gruplara nazaran daha fazladır (44).

Çadır yaşantısında, yapısal kurguyu belirli bir çevreye göre biçimlendirmek yerine, çevrenin doğal verilerinin değişmesine karşılık yer değiştirerek, göç ederek çözüm aramak ilkesi esastır (45).

Obaların yerleşim alanı içinde, çadır içi / çadır dışı arasındaki ayırım kesin bir biçimde olmamakta, doğa ile bütünleşme sözkonusu olmaktadır (44). Konik “tipi”nin Kuzey Amerika ovalarına, kubbesel “yurt”un Orta Asya’nın rüzgarlı steplerine, arı kovanı biçimi “ehen”in Kuzey ve Batı Afrika’nın kum fırtınalarına cevap vermesi rastlantısal değildir (46). (Şekil 2.10)

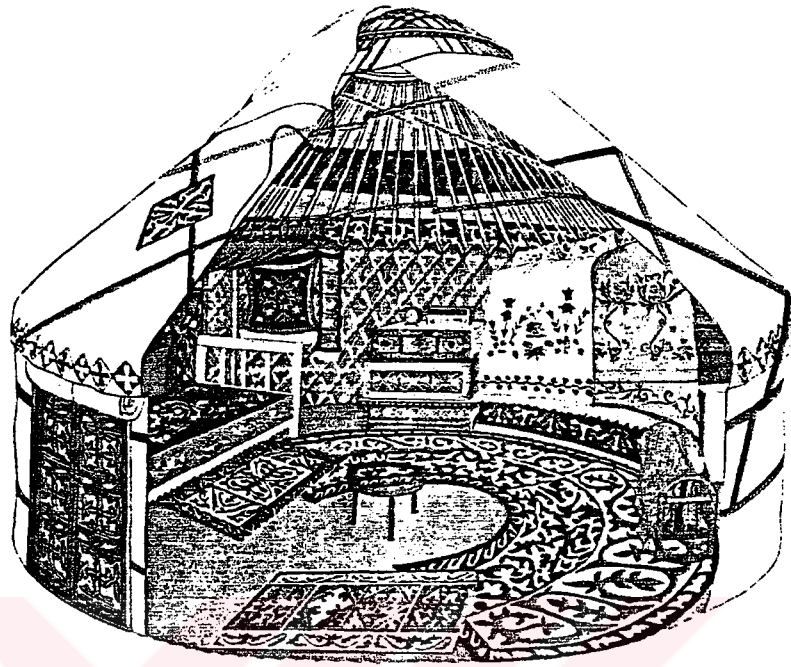
ŞEKİL 2.10 Güney Fas'ta Ehen (Mimar Houses).

Göçebe toplumların politik ve askeri örgütlenme alanında yerleşmiş toplumlardan geri değil, belki de üstün oldukları bilinmektedir. Madencilik, dokuma, ahşap oymacılığı, dericilik gibi üretim alanlarında, ekonomik yapılarının doğal sonucu olarak, en az yerleşmiş toplumlar kadar başarılı olabilmektedirler (43). Göçebelik, “aile toplumu”nu getirmektedir (47). Her çeşit göçebe yaşamında, üreten, ayakta tutan ve evsel çevreyi yükselten kişi geleneksel olarak kadındır (46).

Göçebe çadırında, çevre ile doğrudan bağlantılı keskin bir intimlik sözkonusudur. Diğer yöresel mimarilerde olduğu gibi, tasarımcı, yapımcı, mal sahibi ve kullanıcı arasında bir ayırım yoktur. Üretim sürecindeki bu homojenlik, mekandaki davranıştan sonunda oluşan fikre kadar yayılan düzenli, efsanevi bir süreçtir (46).

Bazı bilim adamları başlangıçta Türklerin sürekli yer değiştiren göçebe toplumu olduğunu öne sürerken, diğerleri yerleşik ama yaylalara gidiş-gelişlerle sürdürülen yarı göçebe yaşamının geçerli olduğunda ısrar etmektedirler. Türklerin başlıca geçim kaynaklarının hayvancılık oluşu, verimli otlaklara doğru yer değiştirmelerini zorunlu kılmıştır. Ancak tarımsal üretimin başlamasıyla Hazar Denizi çevrelerinde ve Horasan’da yerleşik düzene geçilebilmiştir (48). Göçebelerde, “yer kavramı” ve “vatan duygusu” bir anlamda topraktan çözülmüştür. Bu çözülme, ilginç ve soyut bir çevre kavramı oluşturmuştur. Steplerin elverişsiz doğal etkileri, “sınırlayıcı, koruyucu bir yaşama çevresi” kavramının gelişmesine neden olmuştur (47).

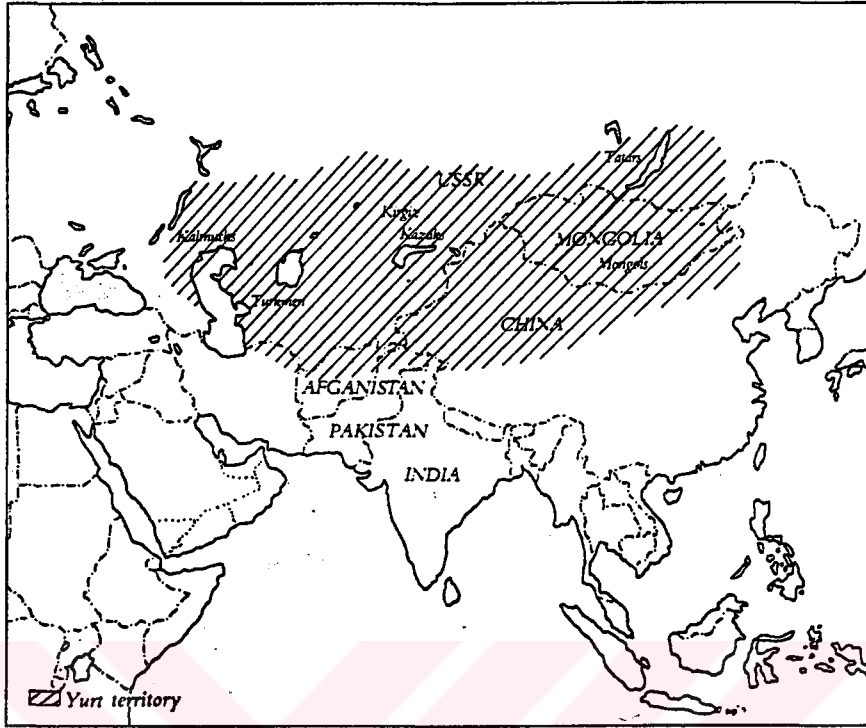
Orta Asya göçebelerinde, büyük aile sözkonusudur. Çadırlar, ailece birlikte kullanılan ya da yanyana düzenlenen yaşama birimleri biçimindedir (49). İç mekan ise sürekli canlı ve bakımlı tutularak kişiselleştirilmiştir (47). İç düzende dokuma ağırlıklıdır ve parlak renkler hakimdir (Şekil 2.11).

ŞEKİL 2.11 Orta Asya Yurt'u (Mimar Houses).

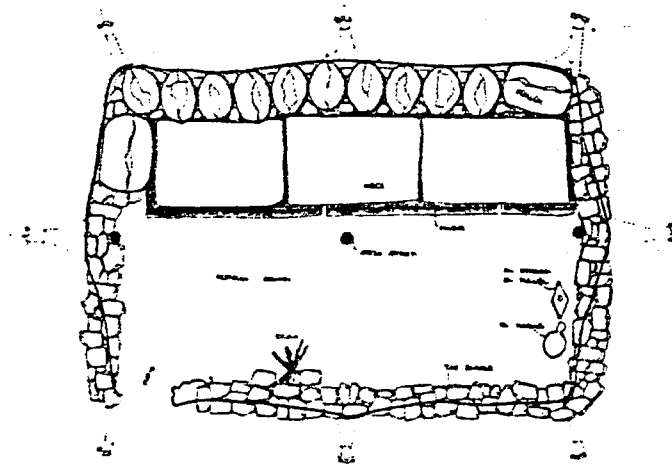
Endüstrileşme ve Batılılaşmaya karşın, yurt Orta Asya'da halen kullanılmaktadır. Moğolistan'da halkın %75'i yurtlarda yaşamaktadır. Bugün birçok yurttan soba, elektrik ve ahşap taban bulunmaktadır. Yurtlar, Güney Rusya'dan Moğolistan'a, yukarıda Sibirya'ya kadar yayılan bir alanda kullanılmaktadır. Moğol ve Kırgız yurdu olmak üzere iki tip yurt bulunmaktadır. Moğol yurdu, Moğollar, Altay, Buriat ve Tatar toplulukları tarafından kullanılmaktadır. Bunların tavan kısmı koniktir. Kırgızlar, Kazaklar, Özbekler ve Türkmenler tarafından kullanılan yurt ise kubbesel bir çatıya sahiptir (50). (Şekil 2.12)

Türkler Mani, Buda ve Şaman inançlarını terkedip İslamiyeti benimsedikten sonra Anadolu'ya gelmişler ve yerleşme düzenine geçmeye başlamışlardır. Göçebe Türklerin bir kısmı, geleneklerine tümüyle bağlı kalmışlar ve çadırlarda yaşamışlardır. Çok uzun bir süre boyunca da sürekli yer değiştirerek bu yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Bugün bile bu tür yaşamın uzantıları, bazı bölgelerde görülmektedir (47).

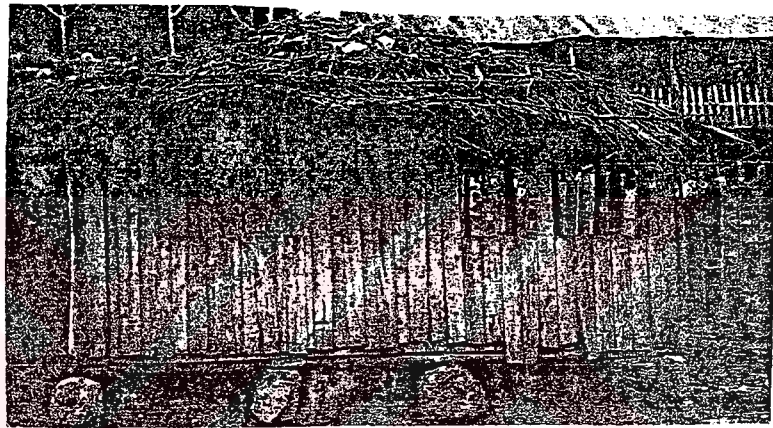
ŞEKİL 2.12 Orta Asya'da Bugün Yurt Kullanılan Bölgeler (Mimar Houses).

Bugün özellikle Toros dağlarının kuzey eteklerinde ve çevresinde göçebelik biçiminde bir düzen sürdürülmektedir (Şekil 2.13).

ŞEKİL 2.13 Anamas Yaylası'nda Bir Yörük Çadırı İç Düzeni (C. Eruzun).

Ayrıca doğal ve ekonomik nedenlerle, belirli bölgeler arasında yer değiştirmek durumunda olan gruplar, yaylalarda, sökülebilen, hafif bir yapı türü geliştirmişlerdir. Yalın, özensiz, kolay uygulanan bu yapı türü, çadırdan çok az ileridir. Çadırın kuruluşunda kullanılan malzeme değişmiştir, fakat, yaşama çevresi kavramı yalınlığını korumaktadır. Bu tür yapılar, kuruluşunun hafifliği nedeniyle “taşınabilirlik” özelliği taşımakta, istenen yere konabilmektedir (51). (Şekil 2.14)

ŞEKİL 2.14 Çadır Anlamında Kurulmuş Bir Hafif Yapı, İskenderun (Ö. Küçükerman)

Yapı formları yurttan farklı olmasına karşın, bugün Anadolu’da yaşayan yörüklerin yaşamı ve bazı bölgelerde yaz aylarında yaylalara çıkılması, Orta Asya göçebe kültürünün izlerini taşımaktadır. Bu izler, yerleşik yaşamda, geleneksel Türk evinde görüldüğü gibi, bugün de özellikle kırsal konutlarda etkisini sürdürmektedir. Kent konutlarında ise hemen hemen bütünüyle ortadan kalkmıştır.

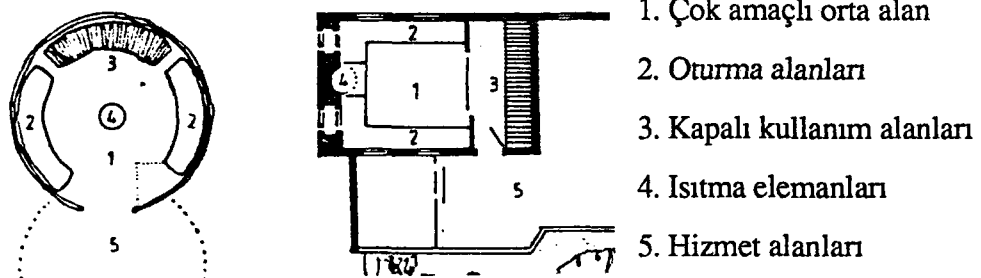
2.3.3.3. Göçebe Yaşam Tarzının Yerleşik Düzendeki Anadolu Türk Konutuna Etkileri

Türkler İslamiyeti benimsedikten sonra Anadolu’ya gelerek yerleşme düzenine geçmeye başlamışlardır (47). Göçebelerin yerleşme sürecinin nitelikleri Anadolu kentinin oluşmasında çok etkili olmuştur. Göçebelikten yerleşmeye geçişte ilk durak kentten çok

köy olmuştur; köylerin yanısıra kentlere de yerleşilmiştir. Yerleşik düzene geçen Türklerin yaşamında göçebe geleneklerinin etkisi uzun sürmüştür. Örneğin, Anadolu'da yaylaya çıkmak, yatakların dürülerek kaldırılması, göçebe kültürünün devamıdır. Yerleşik yaşama geçiş bireysel düzeyde değil, aşiretler ve oymaklar düzeyinde gerçekleşmiştir. Herbiri kendi içinde örgütlenmiş bulunan aşiret ve oymakların bir bütün biçiminde yerleşmesiyle mahalleler oluşmuştur (52). Mahalle kavramı, geleneksel İslam kentlerinin de genel bir özelliğidir.

Osmanlı çağında göçebe kültürü verileri yalnızca bazı töresel özelliklerde kalmıştır. Buna karşılık, tam kentsel yaşam düzeyine varamamış halk katında uzun süre göçebe gelenekleri yaşamıştır. Tarımsal etkinliğini yalın ve sıkı ilişki içinde sürdüren yerleşmelerin bir sınıf halkında, göçebe yaşantısının, folklorunun devamlılığını bugüne kadar izleme olanağı vardır (43).

Türk evinin tarihsel gelişiminde, çadır yaşamı temel ilkelerinin yerleşik düzene geçildikten sonra da sürdürüldüğü, 20.yy. ortalarına kadar odaların tüm insan gereksinimlerini karşılayabilen çok amaçlı düzende olmasından anlaşılabilir. Ancak başlangıçtan bugüne, çevre yapısı ve etkilerine, üretim biçimine, aile yapısına, örf ve adetlere, gelir dağılımına, mülkiyet kavramına, nüfus artışlarına bağlı olarak mekanların biçimlenişi çeşitlenmiştir (48). Ancak, kurgu açısından yurt ile Türk evi odalarının temel ilkeleri hemen hemen aynıdır. Her ikisinde de oturma, dinlenme, yemek yeme, yatma, çalışma, yıkanma eylemleri tek bir mekan içinde gerçekleştirilmektedir. Eylemlere göre ihtisaslaşmış özel mekanlar bulunmamaktadır. Oysa eski çağlardan beri yerleşik düzen sürdüren Avrupa kültürlerinde bu ihtisaslaşma mevcuttur (Şekil 2.15).

ŞEKİL 2.15 Türk Çadırı ve Türk Odasının Tefrişli Planları (Ö. Küçükerman).

Türk odasının iç düzeninin şilte, yastık, kilim ve örtü gibi dokuma ürünleri ağırlıklı ve rengarenk oluşu; her defasında yer sofrasının kurulup kaldırılması, yatakların serilip tekrar dürtülüp kaldırılması gibi, eylemler için sabit eşyalar bulundurulmaması, göçebe yaşamının yerleşik düzendeki uzantılarıdır. Yerleşim düzeninde çadırların bir araya gelerek orta mekan oluşturmaları da geleneksel Türk evindeki sofaların kökenini açıklamaktadır. Ayrıca, geleneksel Türk kentlerinin doğaya saygılı, yeşil bir görünüm vermesi, göçebe yaşamının doğa ile içiçe olmasından kaynaklanmaktadır. Bu kentlerin belli bir düzene uymuyormuş gibi görünen irrasyonel yerleşimleri, göçebe obalarının irrasyonel düzeninden gelmektedir. İrrasyonel düşünce tarzı sadece göçebe değil, Doğu kültürlerinin de ortak özelliğidir. Hatta bugün, özellikle büyük kentlerimizde giderek karmaşıklaşan ve içinden çıkılmaz bir yöne doğru giden kentsel sorunların kaynağı, bu irrasyonel düşünce tarzı olabilir.

2.3.3.4. Yerleşik Düzene Geçiş ve Anadolu'nun Türk Konutuna Etkileri

Tarım toplumlarının yaşam tarzı, yerleşik düzeni gerektirmektedir. Anadolu'da toplayıcılık ve avcılık yaparak mağaralarda yaşayan insanlarla Orta Asya'da hayvancılık yaparak göçebe yaşam tarzı sürdüren toplulukların yerleşik düzene geçişleri, besinlerini topraktan üretmeye başlamalarıyla olmuştur.

Yerleşik toplumlarda, insanın içinde yaşadığı mekan içiçe geçmiş kabuklardan oluşan bir yapı özelliği göstermektedir. İnsan vücudundan başlayarak dışa doğru gittikçe genişleyen bu kabuklardan başlıcaları şunlardır:

- Hareketsiz durumdaki insanın jest alanı
- İnsanın görsel alanı (oda büyüklüğü)
- Ev ya da konut alanı
- Sokak ya da mahalle alanı
- Kent alanı
- Bölge ya da diğer alanlar (44).

Yerleşik toplumlar, endüstri öncesi (yöresel) ve endüstri sonrası (sanayi) toplumları olmak üzere iki ayrı grupta incelenebilir. Üretim biçimleri, aile yapıları, yaşam tarzları, sosyal ilişkileri, geçimini kazanma yolları açısından bu gruplar arasında farklar söz konusudur. Konut üretim teknikleri ve organizasyonları da farklılık göstermektedir.

Endüstri öncesi yöreselde, kabul edilen bir biçim söz konusudur. Bir ev yapan usta, yeni, değişik bir plan çizmeyi düşünmemiştir, iç düzen yüzyıllardır denenmiş ve mükemmelleştirilmiş bir şema üzerine kurulmuştur. İletişim teknolojisi gelişmemiştir. Hiçbir yazılı kayıt ya da mimari çizim yoktur. Geleneğin örüntüleri yalın olarak tekrarlanmaktadır. Tasarım kararları bireylerin düşüncelerine göre değil, geleneklere göre verilmektedir. İlkel binalarla karşılaştırıldığında, daha çok bireysel değişkenlik ve farklılaşma vardır; fakat değiştirilen tip değil, örneklerdir. Konutun tipi, biçimi ve malzemeleri bellidir. Farklılık, aile gereksinimleri, boyut, arazi ve mikroklimaya ilişkin özelliklerle sağlanmaktadır. Konutların birbirleriyle ilişkilerinde önemli olan; birbirinin içine bakmamak; görüşünü, güneşini, havasını kesmemek; komşuluk ilişkilerini titizlikle korumaktır. Bu, belirli bir ortak miras ve değerler hiyerarşisi düzeni içinde bulunan geleneğe bağlı toplumlarda olmaktadır (40). Kültürümüzde, geleneksel Türk evleri ve günümüzde köyler, bu tür toplumların örnekleridir.

Tarım toplumlarında, üretime bağlı olarak bazı farklılaşmalar ortaya çıkmıştır. Tarım ürününün üretildiği yer olan köyler ile tarım ürünü olmayan üretimin kontrol edildiği, ticaretin yapıldığı, din adamlarının yerleştiği yerler değişerek kentler oluşmuştur. Bu toplumlar çok az farklılaşmış topluluklar olduğu için, mekandaki biçim de az farklılaşmıştır. Köylerde, yalnızca tarımsal üretimin gerektirdiği eylemlere bağlı mekanlarda farklılık vardır (53). Köy toplumlarında, çalışma yaşamı ve özel yaşam iç içedir (44).

Türklerin Orta Asya'da yaşadıkları yörelerde, erken çağlardan başlayarak iki kültür yan yana yaşamıştır: Steplerin göçebe kültürü ve Orta Asya vahalarının yerleşmiş kültürü. Bu iki kültür birbirinden kopuk değil, sürekli ilişki içinde olmuştur. Ancak, Türklerin Orta Asya'da ortaya çıkışları, yerleşik yaşamla kaynaşmaları ve yerleşik düzene geçişleri

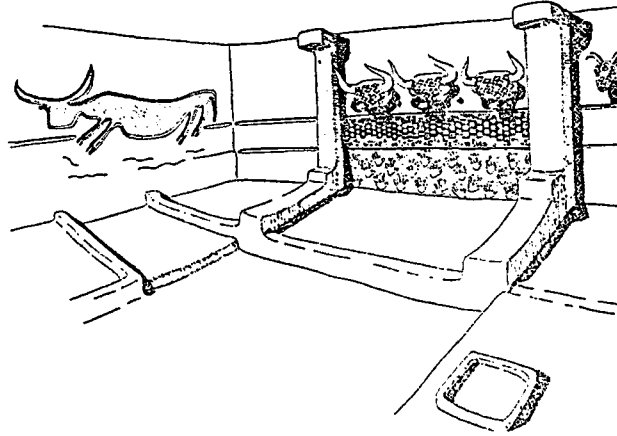
henüz belirsizlik içindedir. Yazılı kaynaklar ve son dönemlerde yapılan arkeolojik kazılar, bu bölgede VI. yüzyılda, göçebeliliğin yanısıra gelişmiş bir yerleşik düzenin varlığını belirlemektedir (15). Meru ve Termiz’de, IX. ve XIII. yüzyıl Karahanlılar dönemine ait konutlar bulunmuştur (54). Orta Asya’da kent yaşamının var olduğu yerlerde Türkler de kentlerde ya da yarı-yerleşik olarak kent dışında bulunmuşlar ve göçebelikle birlikte yerleşik ve yarı-yerleşik düzeni birlikte sürdürmüşlerdir. Orta Asya’da zamanla oluşan toplum düzenindeki bu çeşitlilik, Anadolu’da da karakterini korumuştur. Yerleşik düzenin benimsendiği geç tarihlerde de, bir grubun göçebe kalması, toplumun dinamizminin korunması açısından özellikle desteklenmiştir (15).

XI.yy.’da Türkler Anadolu’ya yerleşmeye başladığında, Anadolu yalnızca üzerinde yerleşmeye uygun topraklar değil, aynı zamanda tarih öncesi çağlara dayanan binlerce yıllık bir kültür hazinesi anlamına gelmekteydi. Anadolu kentinin bir kültürden diğer bir kültüre geçişinin eski kentlerin ve sakinlerinin yok edilmesi biçiminde olmadığı açıktır (55). Anadolu’nun tarihsel değişim süreci içinde de Anadolu’nun yerli halkı olarak kabul edilen Hatti’lerin başka bölgelerden gelen topluluklarla kaynaşarak karşılıklı kültür etkileşimine girmeleri sözkonusu olmuştur. Anadolu kültürleri de Neolitik çağdan itibaren komşu coğrafi mekanlarla bağlantı kurarak karşılıklı etkileşim içinde olmuşlardır. Bu çağda, keramik, ev türleri ve yapı teknikleri, dinsel semboller Ege ve Balkanlar, madencilik eserleri ise Kafkasya etkilerini taşımaktadır (56). M.Ö. XIX.yy.’da var oldukları bilinen Hititlerin, göç tarihleri ve Anadolu’ya giriş yolları saptanamamış olmasına karşın, Anadolu’nun yerli halkı olmadıkları ve bir Hint-Avrupa topluluğu oldukları bilinmektedir (57). Batı Anadolu’daki İon kentleri, Babil, Mısır ve Anadolu kültürünün etkilerini taşımış ve Atina kültürünün temelini hazırlamıştır (58). Frygler, Makedonya ve Trakya’dan gelmişler ve kısa zamanda Anadolu’ya yayılarak, yerli Anadolu geleneklerini benimsemişlerdir. Ancak, mimarlık geleneğinin kökleri batıda ve kuzeyde olmuştur. Fryglerin çok kullandığı “megaron” tipi konutlar, Trakya ve Balkan kökenlidir (59). Lydia uygarlığı, Anadolu’ya dışarıdan gelmiş Hint-Avrupalılar ile yerli Anadolu’luların karışık kaynaşmasıyla oluşmuştur (60). Hint-Avrupalı ve göçebe kökenli Persler’in İranlılaştırma siyaseti gütmemiş olmaları, Anadolu’daki yerli ögelerin ve kültürlerin gelişimini engellememiştir (61). Hellenistik kralıklar döneminde, Anadolu’ya

yerleştirilen Grekler ile yerli halk kaynaşmaya başlamış, yerli krallıklar ise kendi kültürlerini geliştirmişlerdir (62). Roma Egemenliği döneminde ise halkı kültür ve ekonomi bakımından kendilerine benzetmeye çalışmışlardır (61). Roma İmparatorluğu'nun, Latin Batı ve Hellenistik Doğu arasındaki farklı dünya görüşleri, etnik, kültürel ve sosyal nedenlerle ikiye bölünmesiyle Bizans İmparatorluğu kurulmuştur (M.S. 395) (63). Bizans eserlerini Doğu Akdeniz çevresindeki insanlar, Hıristiyan inancı içinde meydana getirmişlerdir ve ana kaynağı Anadolu topraklarıdır. Anadolu, Yunan-Roma ve Doğu Akdeniz birleşerek Bizans sentezini oluşturmuşlardır (64).

XI. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu'ya yerleşmeye başlayan Türkler, daha önceki İran ve Müslüman akınları nedeniyle nüfusu azalmış bir Anadolu bulmuşlardır (65). Türkler, kendi toplum yapılarına uygun bir mimari ortamın yaratılmasına çalışmışlardır. Mimari eylemleri oluştururken, özellikle ilk yıllarda sürekli yerli ustaları kullanmışlardır. Yerel malzeme ve teknikler, Türk toplumunun kültürüne uygun şekilde kullanılarak Anadolu Türk mimarisi oluşmaya başlamıştır. İlk yıllarda sağlanamayan mimari bütünlük, XIII.yy.'da oluşmaya başlamış, XVI.yy.'dan itibaren özümseyerek yeni teknikler üretilmesi ve tam bir sentez oluşumu gerçekleşmiştir (66).

Anadolu kentinin Türkleşmesi üç yönde gerçekleşmiştir: Eski kentlerin gelişmesi ve yeni bir kent fizyonomisinin doğuşu; yeni kentlerin kurulması; göçebelerin kentli oluşudur. Ancak, Anadolu kentinin bir kültürden diğer bir kültüre geçişinin basamakları tam olarak saptanamamıştır (55). Türklerden önce Anadolu'da çeşitli kültürler tarafından kullanılan konutlar hakkındaki bilgiler sınırlıdır, ancak, hilani tipi plan şemasının geleneksel Türk evi plan şemasına benzerliği bilinmektedir. Geleneksel Türk evinde her odanın kendi içinde bir birim olması, göçebe çadır birimlerinden geldiği gibi, Anadolu'daki tek odalı megarondan da gelebilir. Türk odasında bulunan sedirli oturma düzeni, Hitit konutunda oturma ve yatma amacıyla bulunan seki düzeninde de bulunmaktadır (Şekil 2.16). Yapım teknikleri, Anadolu'da çağlar boyu uygulanarak geliştirilen yerel tekniklerdir. Bunların yanında, Anadolu toplumuna ait gelenekler, görenekler Orta Asya'dan gelen Türk toplumunu etkileyerek yeni bir sentez oluşturmuştur.

ŞEKİL 2.16 Çatalhöyük, Bir Konutun İç Düzeni (R. Naumann).

2.3.3.5. İslam Dininin Türk Konutuna Etkileri

Türkler, İslamiyeti kabul ettikten sonra Anadolu'ya yerleşmişlerdir. Bu yüzden, Türk konutuna yalnızca Orta Asya ve Anadolu'nun etkilerini belirlemek yetersiz kalmaktadır. Çünkü, din kavramının, kültürleri biçimlendiren, yaşam tarzlarını ve dünya görüşlerini; dolayısıyla kentlerin ve konutların tasarımını yönlendiren etkileri bulunmaktadır.

Kentsel açıdan ele alındığında, İslam kentinin en büyük özelliği, onun mahallelere bölünmesidir. Hatta, eski Şam'da olduğu gibi mahalleler birbirinden bazen duvarlarla da ayrılmaktaydı. İslam kentlerinin geometriden uzak yapısı ise Ortaçağ Avrupa kentlerinde de bulunmaktaydı. Merkezde cami bulunması da Ortaçağ Avrupa'sında, merkezde katedral bulunması ile paraleldir. Fakat çoğu İslam kentinde planlanmış bir düzen yoktur. Orta Asya'nın birçok bölgelerinde, İslam öncesi kentlerinin oldukça düzgün ve geometrik bir plan şemasına sahip olmalarına karşın, İslamiyetten sonra düzensiz bir gelişme gösterdikleri görülmektedir (67).

Genel bir görüşle, İslamiyetin konutlar üzerindeki en büyük etkisi, kadının dış dünyadan gizlenmesi gereğinin konuta yansımasıdır. Bunun sonucunda konutlar içe dönüklük ilkesine göre biçimlenmiştir. Kadın ile erkek arasındaki kesin sınırlar nedeniyle

haremlik ve selamlık mekanları oluşmuş, kentsel düzende de konut bölgeleri ile işyerleri ayrı düzenlenmiştir.

Diğer yandan, İslam tasavvufu ve Orta Asya inançlarında, benzer biçimde manevi tatmin ve iç yaşantı arayışı vardır. Bu iki inancı birleştiren sosyal sentez, içe dönük bir yaşantı ve dış ilişkilerdeki kısıtlı çözümler olarak özetlenebilmektedir. Bu içe dönük yaşantı yalnızca ev içi yaşamını sokaktan gizlemek ve alışlagelmiş bir kanıyla, kadınları yabancılardan gizlemek amacıyla değil, Türklerin, kendi inançları sonucu yarattıkları özel çevreye varma çabasının sonuçlarıdır (68).

Ayrıca, İslam dünyasındaki içe dönük yapılanma, Arap ülkelerinin coğrafi konumunun getirdiği iklimsel koşullar nedeniyle de düzenlenmiştir. Yine de, İslam dininin Türk konutu üzerindeki en büyük etkisi, mahremiyet ile ilgili düzenlemelerdedir.

2.3.3.6. Batılılaşma ve Endüstrileşmenin Türk Konutu Üzerindeki Etkileri

1764 Yılında, James Watt'ın buhar gücüyle çalışan ilk makinayı yapmasıyla başlayan Endüstri Devriminin mimarlık üzerindeki en büyük etkisi, gelişen yapım teknikleri ve kente göçler sonucunda çok katlı yapılaşma ile toplum ve aile yaşantısındaki değişikliklerin konuta olan etkileridir.

Avrupa ülkelerinde çok katlı yapılaşmaya geçiş, Osmanlılardan çok önce, Endüstri Devrimiyle olmuştur. Çok katlı yapılar, Osmanlılar'da XIX. yüzyılda görülmeye başlanmıştır. Yapım nedenleri ise, Batılılaşma hareketlerinin bir parçasıdır (17).

Endüstrileşme ile birlikte, tarımsal olmayan üretim artmış, bunun sonucunda farklılaşan gruplar, kendi aralarında ihtisaslaşmaya başlamış, birçok yeni meslek grupları ortaya çıkmıştır. Tarım toplumunda ataerkil düzende yaşayan aileler çekirdek aileye dönüşmüş, konutlar küçülmüştür. Genellikle çok katlı konutlarda yaşamaya başlayan bu ailelerde komşuluk ilişkileri de zayıflamıştır.

Kentsel ve endüstriyel yaşamın hüküm sürdüğü sosyal gruplarda sabit fonksiyonlu mekan düzenlemeleri görülmekte, yatma, yeme, yıkanma, yemek yapma, oturma gibi

eylemler ayrı mekan parçalarında gerçekleşmektedir. Endüstrileşmiş Batı toplumlarında XVIII. yüzyıla kadar mekanın sabit fonksiyonlu olarak düzenlenmediği bilinmektedir (44). Bizde ise ilk kez, 1873 yılında Sarkis Balyan'a yaptırılan Akaretler'de sabit fonksiyonlu mekan tasarımı kullanılmıştır (69). Her odanın kendi içinde bir birim olarak düzenlendiği, büyük aileleri barındıran ve dış dünyaya kapalı geleneksel Türk konutları ise, Cumhuriyet Döneminden sonra değişen toplumsal ve ekonomik yapının etkisiyle, işlevini yitirerek hızla silinmeye yüz tutmuşlardır.

Endüstrileşme ile birlikte ortaya çıkan hızlı kentleşmenin bir sonucu, çok katlı konutlardır. Diğer ise, özellikle kırsal kesimden kentlere göçen ailelerin yerleştikleri gecekondulardır. Gecekondu, köy yaşamından kentsel yaşama geçmeye çalışan toplulukların oluşturduğu kültürel sürecin bir yansımasıdır. Gecekondulular, geleneksel yaşamlarından tam olarak kopamayan, fakat kentsel yaşama da tam olarak uyum sağlayamayan gruplardır.

Gecekondu grubunda, geleneksel mekan organizasyonuna bağlanabilecek yanlar bulunmakla birlikte, modern kentsel mekan düzenleme kurallarının etkisine de girilmektedir. Apartman dairelerinde somutlaşan organizasyon modeli tüm özellikleriyle gecekondulara yansımamakla birlikte, modernleşme sürecinde bir geçiş grubu olarak nitelenen gecekondular, kent ortamında yer almaları yüzünden, mekan organizasyonunda, bu ortamdaki büyük ölçüde etkilenmektedirler. Genellikle, belirli bir plan ve projeye bağlı kalmaksızın eldeki dar olanaklarla ve fırsat buldukça yapılan bu konutlar, ayrı zamanlı bir yapının sonucudur. Konutlarda, mekanlar, nispeten sabit fonksiyonludur. Alan darlığı nedeniyle bazı eşyalar diğer mekanlara kayabilmektedir (44). Gecekondulardaki altyapı ve kalite sorunlarına karşın, çok katlı konutlarla karşılaştırıldığında, çevreye daha saygılı bir yapılanma oluşturdukları görülmektedir. Günümüzde, özellikle büyük kentlerimizde, gecekondular oldukça büyük bir oranı oluşturmaktadır.

Çok katlı olsun ya da olmasın, ülkemizde, modern kentsel konut mekanı, ailedeki kişilerin çeşitli davranışlarına göre, fonksiyonel olarak bölümlenmektedir. Konutun mekanları genellikle, salon, yatak odası, çocuk odası, mutfak, banyo, giriş holü, WC, balkon gibi bölümler biçiminde ortaya çıkmaktadır (44). Bundan, tamamen Batı tarzı bir

yaşama tarzının benimsendiği düşünülse de, geçmişimizden gelen bir takım kültürel özellikler, bu düzen içinde varlığını sürdürmektedir. Konuta girerken ayakkabıların çıkarılması, konuklar için en iyi, en gösterişli odanın ayrılması, konutta bir alaturka WC istenmesi, hatta yıkanma eyleminin küvetin içine oturarak kova ve tasla gerçekleştirilmesi bunun en belirgin örnekleridir.

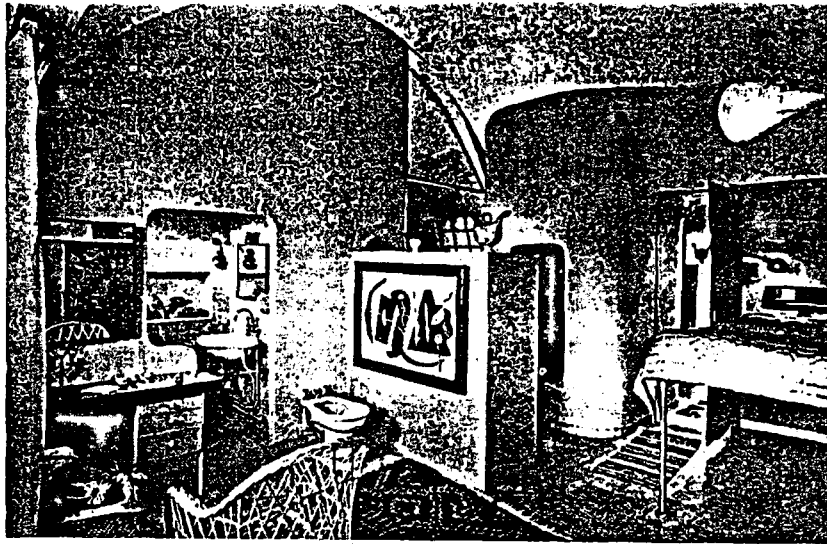
BÖLÜM 3. KÜLTÜRÜN BİR BİLEŞENİ OLARAK KONUTLARDA MAHREMİYET KAVRAMI

3.1. Konutlarda Mahremiyet Gereksinmesi

Mahrem olma durumu, bir eylemden ayrı tutulamamaktadır. Konuttaki eylemler, en mahrem olandan en az mahrem olana doğru düşünülebilir. Bazı eylemler gruptan çekilirken, bazıları çekilmemektedir. Bazı eylemler aileye mahremdir, bazıları aile dışından olanları içeri almak amacıyla yapılmaktadır. Kültürel açıdan mahremiyet değişimlerine bakıldığında, bazıları gelişim temposuna uyarken, diğerlerinin geri kalmışlığı sergilediği görülmektedir. Üç kuşağı bulunan bir ailede, yaşlılar elleri ve yüzleri dışında tepeden turnağa örtünürken, gençler rahatça çıplak gezebilmektedirler. Bu tür çeşitlemeler her alanda olmaktadır. Örneğin, bazı evli çiftler ya da bütün aile, yıkanma eylemini birlikte gerçekleştirirken, diğerleri özel olarak yıkanmayı tercih edebilmektedirler (70).

Ailenin kendi içinde mahremiyet sorununun olmamasına karşın, eve konuklar geldiğinde sıkıntı çekilmemesi için sıkı bir disipline uyum sağlanması gerekmektedir. Çünkü konuklar, aileden farklı görüşlere sahip olabilmektedirler. Saygınlığı korumak için en güvenli yol da tutucu davranmaktır. En mahremden en az mahreme doğru gidildiğinde, en mahrem olmanın yolu, tutucu olmaktır (70).

Ünlü mimarlardan bazıları, tutucu mahremiyeti en aza indirgeyen tasarımlar yapmışlardır. Örneğin, Le Corbusier, kendi odasında, lavabo, küvet ve WC'yi, bölücü kullanmadan, odanın içinde tasarlamıştır (Şekil 3.1).

ŞEKİL 3.1 Le Corbusier'in Açık Plan Tasarımı (Kennedy).

Açık plan konutlarda, yaşama, mutfak, yemek ve hatta yatak odası mekanlarının giriş kapısına yakın olması, diğer insanlara da yakın olmasına neden olmaktadır. Dışarıdan içerisinin görünmemesi için Avrupa'nın bazı bölgelerinde ve Amerika'da geceleri perdeler kapatılmamaktadır. Sorun, çok az bir mahremiyetin, ailenin bireylerini ve saygınlığını nerede olumsuz yönde etkilemeye başlayacağı sorunudur (70).

Konuttaki mahremiyet, ebeveyn ve çocuk, eşler arası, konuk ve evsahibi ya da konuk ve konuk arasında olabilmektedir. Aile için konut, mahremiyet anlamına gelmektedir. Örneğin, yemekten tam önce ya da yemek sırasında eve konuk gelmesi, ailenin, kendisini sosyal açıdan olumsuz hissetmesine neden olmaktadır. Konuklara karşı mahremiyet, en büyük değişkenlerden biridir. Aile ne kadar çok izole olursa, geleneksel yaşamındaki değişiklikler o kadar az olmaktadır ve bu izolasyona gereksinimi olan konuk değil, ailedir. Konuk, dış dünyadan ailenin mahremiyetine giren kişidir. Oturma mekanının iki bölüm halinde ayrılarak daha büyük ve süslü olanın konuklar için, diğerinin ise yakın dostlar ve aile için kullanılması (70), Batı'da olduğu gibi, geleneksel Türk yaşantısında da vardır. Büyük oda, aile tarafından çok seyrek kullanılmaktadır. Oturma odasına açılan bir WC, ya da ön bahçede çamaşır ipleri düşünülmemektedir. Fakat WC'ye gittiğinin anlaşılması ya da çamaşırın asılması ailenin bir bireyi ya da yakın bir arkadaş yanında yapıldığında rahatsız edici değildir.

Mahremiyetin, herbiri kendine özgü karakteristikler taşıyan dereceleri vardır. Tam mahremiyet, diğerlerini görmemek, duymamak ve diğerleri tarafından görülmemek, duyulmamak şeklinde tanımlanabilir. Bunu tamamen elde etmek mümkün değildir. Günümüzde kent kültürü ve hızlı bina yapım teknikleri, bunun gerçekleşmesine izin vermemektedir.

Tam mahremiyete yakın bir derece, yeterli mahremiyettir. Bu, görülmemeyi, belli bir düzeyin üzerindeki sesi duymamayı ve duyulmamayı sağlayan makul bir geri çekilme derecesi olarak kabul edilmektedir. Bu tür mahremiyet, konsantre gerektiren işlerde, duygusal yapılanmada, dinlenirken ve WC'de istenmektedir. Bunlar, genellikle yalnız gerçekleştirilen eylemlerdir. Aynı şey, uyurken de geçerlidir. En çok mahremiyet gerektiren eylemler bunlardır. Yıkama ve giyinme, ikinci derece mahrem eylemlerdir. Yarı-özel eylemler için, çocuklar ve ebeveynler, cinsiyetler arası çizgiler çizilmektedir. Cinsiyetlerin önemi azaldıkça, mahremiyet de önemsizleşmekte, tam mahremiyet gerekmemektedir (70).

3.2. Mahremiyet ile Toplumsal Düzen İlişkileri

Mahremiyetin toplumsal normları; mahremiyet eylemlerinin içeriklerini tabu (tüketilmemesi gereken), mahrem (gizlice tüketilen) ve toplumsal (açıkça tüketilebilen) olarak ayırt etmekte ve mahremiyete uyma koşullarını oluşturmaktadır (30).

Diğer yandan, toplumsal birimler ve karşıtları farklılıklarla var olmaktadır; örneğin işçi sınıfı-orta sınıf, erkek-kadın, genç-yaşlı gibi. Bu alt gruplar yalnızca mahremiyet tanım ve tercihlerinde değil, aynı zamanda mahremiyetin önemli olmasını sağlayan ilişkilerde de birbirinden ayrılmaktadırlar. Bu farklar kısmen; kişinin sosyal statüsünden dolayı sahip olduğu mülkiyet kavramı ile de ilgilidir (30).

Yapılan bir araştırmaya göre; ev içinde özel odaları olmayan ve ev dışında komşulara çok yakın yaşayan işçi sınıfı denekler, çevre ile ilişkilerinde, kontrolün dışarıdan başlamasını istemişlerdir. Cinsiyet farkları açısından, kızların, kişiler arası ilişkileri, erkeklere göre daha iyi kurduğu görülmektedir. Yaşa göre incelendiğinde ise,

gençler kendi mahremiyet sorunları ile ilgilenirken, orta yaşlılar evlerinin güvenliği açısından mahremiyeti kurmaktadır (30).

Toplumsallaştırılma sırasında, önemli kişiler ve durumlar o kişiye insan-çevre ilişkilerinde yarayacak temel mahremiyet kurma birikimini kazandırmaktadırlar. Böylece toplumsal ilişkilerin yönetimi mahremiyetin önemine karşı öğrenilmiş bir duyarlılık kazanmaktadır. Kişinin büyümesi ile bu duyarlılık daha da önem kazanmaktadır; çünkü hem mahremiyet için olasılıklar artmakta, hem de kişiler arası ilişkiler karmaşık duruma gelmektedir. Normlar aynı zamanda bir kişinin, bir diğersinin mahremiyetini nasıl işgal edebileceği, farklı durumlarda bu kişilerin kimler olacağı ve sonuçlarının ne olacağı ile ilgilidir (30).

Toplumsal yapının mahremiyet üzerinde olduğu gibi, mahremiyetin de toplumsal yapı üzerindeki etkilerinden sözedilebilmektedir. Mahremiyet kurallarının kullanılması, gruplar arasındaki statü farklarının kalmasına yardım etmektedir (30). Mahremiyetin toplumsal anlamı güçtür. Örneğin, Avrupa'da, elit kişilerin kuralları, bedene, sese, gözlere ve yüz ifadelerine zor erişilir bir üstünlük yüklemektedir. Benzer şekilde, konut iç mekanı bütünüyle kontrol altında tutulmalıdır (71). Yüksek statüdeki kişilerin mahremiyeti daha zengin yorumlayacakları ve bunu da fiziksel mekanda sembolik sınır ve engellerle ifade edecekleri beklenebilmektedir. Bu kişiler, daha düşük statüdeki kişilerin mahremiyetine de rahatça girebilmektedirler. Üst statüdeki kişiler için mahremiyet, statü ve rolü koruyan bir fonksiyondur (30). Dünyanın pek çok yerinde, düşük statüdeki ailelerin konutlarında oturma odasına doğrudan girilirken, üst statüdeki ailelerin konutlarında giriş holü yer almaktadır. Birincisinde, konuk doğrudan, ikincisinde ise yavaş yavaş aileye girmektedir (70). Türk konutlarında ise bu konuda belirgin bir ayırım yoktur. Özellikle geleneksel Türk evinde, sınıflar arası farklar gözetilmediğinden, konutlar aynı temel ilkelere bağlı kalınarak düzenlenmiştir. Hiçbir zaman oturma odasına doğrudan girilmemektedir.

Kalabalık toplumlarda fiziksel hareket artmaktadır. İnsanlar, kent çevresindeki kullanılmayan alanları tercih etmektedirler. Özellikle, insanların kişisel mahremiyet bulma

fırsatları sınırlanmakta, davranış üzerinde zorlamalar ortaya çıkmaktadır. Yaşlılık, aynı etnik gruptan gelme ve aynı cinsiyetten kişilerle birarada bulunmak, kalabalık duygusunu azaltmaktadır (33).

3.3. Farklı Kültürlerde Konutların Biçimlenişinde Mahremiyetin Yeri ve Mahremiyeti Etkileyen Faktörler

Mahremiyet davranışı, konutun konumunu ve biçimlenmesini etkileyen en önemli etkenlerden biridir. Mahremiyet anlayışı, her kültürde bulunmasına karşın, derecesi ve çevreye yansımada kültürden kültüre farklılıklar görülmektedir. Bu yansıma, en fazla, kişilerin özel yaşamlarının geçtiği yerler olan konutlarda belirginleşmektedir.

Konutu, kültür ve çevre ilişkilerinin bir yansıması olarak inceleyen Altman, kültürel faktörleri;

- Dünya görüşü
- Çevresel bilişim ve algılamalar
- Mahremiyet düzeni
- Sosyal yapı ve aile yapısı olarak incelemektedir (72).

Rapoport'un konut biçimlenişini oluşturan kültürel bileşenlerden biri olan yaşam tarzını oluşturan faktörler ise:

- Bazı temel gereksinimler
- Aile
- Kadınların konumu
- Mahremiyet
- Sosyal ilişkilerdir (41).

Aykut Karaman da, koruma ve güvenlik temel gereksinmesinin sosyo-kültürel psikolojik tasarım konularından biri olarak mahremiyeti ele almıştır (26).

Görüldüğü gibi, kültürel açıdan konutun biçimlenişini inceleyen sınıflamalarda, mahremiyet anlayışı önemli bir yer tutmaktadır.

Rapoport'a göre, mahremiyete karşı tavırları etkileyen faktörler ise şunlardır:

- Kadınların konumu
- Cinsellik ve utanma
- Kişisel değerler
- Alansallık duyguları

Rapoport'a göre, mahremiyeti oluşturan faktörlerden biri, kadınların konumudur. Buna örnek olarak Akdeniz Bölgesi verilebilir. Akdeniz bölgesi, iki tip konut içermektedir. Kıyılarda ve Suriye'den Katalonya'ya kadar uzanan adalar ve Balkanlar'da, dışarıda, merdiveni olan iki katlı evler ve yine aynı bölgede avlulu evler bulunmaktadır. Bunların aynı bölgedeki oluşumu ve avlulu evin Yunanistan, Kuzey Afrika ve Latin Amerika'da çok fazla benzerlik gösterdiği gerçeği, manastıra kapanan kadınların geniş mahremiyet gereksinimi gibi bazı sosyal faktörlerle ilişkilidir. Bu avlulu konutların pencere ve çatıları, konutun mahremiyetine zorla girmek isteyenleri önleyecek biçimde tasarlanmıştır. Aynı nedenle, aynı sokaktaki karşılıklı konutların kapıları birbiriyle yüzyüze bakmamaktadır (41). Benzer koşullar, İslam toplumlarının konutlarında da oluşmuştur. O halde, kadınların mahremiyetinin sağlanması için konutların içe dönük konumlanmasında, din faktörü de önemli bir etkidir.

Nepal-Sherpar gibi, cinselliğe karşı tavırlarından dolayı mahremiyete zorunlu gözüyle bakmayan; ve Batı etkisinden önceki geleneksel Japonya gibi farklı bir mahremiyet görüşü olan kültürler vardır. Japonya'da, yaz mevsiminde insanlar topluluk içinde çıplak olarak görülebilmekte, ortak banyoları kullanmaktaydılar. Amazon Yagua'ları ise, büyük, açık bir konutta yaşamakta ve mahremiyeti, konutlara doğru bakmayarak sağlamaktadırlar (41).

Mahremiyetin oluşumunda, alansallık da önemlidir. Mahremiyet isteği, mülklerin ayrılmasıyla ilişkili olarak da biçimlenebilir. Bu, dışa bakan Anglo-Amerikan evinden çok

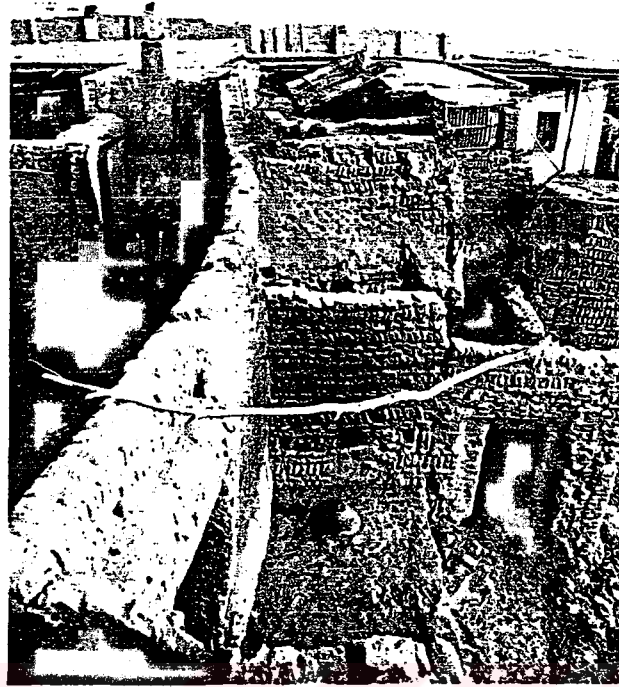
farklı olarak, binaların içe baktığı Hindistan, İran ve Latin Amerika'da; hem kentlerde, hem de köylerde oluşarak, iklimsel bölge ya da yöreden bağımsız bir görünüm vermektedir. Hindistan'da konutlar ya alçak bir duvarla çevrilidir, ya da konut elemanları yola bakan sağır bir duvarı olan merkezi bir avlu çevresinde düzenlenmiştir. Müslüman etkisinin daha az olduğu Güney Hindistan'da avlunun daha az kullanılması ve konutların daha açık olması ilginçtir. Bu özellik, alanların ayrılmasını sağlayan ve konutu ve onun yaşamını yoldan ve komşularan etkili bir biçimde ayıran İran'da da bulunmaktadır. Gürültülü kamusal alandan sakin özel alana ve nispeten düz, basit ve sınırlanmış dış mekandan zengin ve lüks bir iç mekana net bir geçiş sağlanmaktadır. Yalnızca, dar bir çevre ile sınırlı bu insanların, sokakta neler olduğu merakı vardır (41).

Bireylerin, içinde buldukları toplumun kültürel değerleriyle biçimlenen mahremiyet anlayışları, kendi kişisel özelliklerinin katılmasıyla ufak farklılıklar göstermesine karşın, özde ait olduğu kültürün ana özelliklerini taşımaktadır.

3.4. Farklı Kültürlerdeki Mahremiyet Anlayışının Konutlara Yansıması

Mahremiyetin konutlara yansıması, dünya üzerindeki farklı kültürlerde farklı şekilde olmaktadır. Örneğin, İngiltere'de çok ağır ahşap kapıların kullanılması, İngiliz kültürünün önemli bir özelliği olan mahremiyete karşı bakışın, sonraki kuşaklara iletilmesine yardım etmektedir (73). Çin'de Müslümanların yaşadığı konutlar, duvarları, iç mekanı ve merkezi olmak üzere üç eleman ile dışa kapanmaktadır. Sokağa bakan cepheler kapalı, içe bakan cepheler açıktır (Şekil 3.2) (74). Bu tip konutlar, bütün Müslüman toplumları için geçerlidir.

Mahremiyetin sağlanması için her zaman gözle görülür engeller gerekli değildir. Örneğin, Malezya'da ana konut ile mutfak bölümü, birbirinden yalnızca kot farklarıyla ayrılmaktadır. Dini ve sosyal işlevler yerine getirilirken, kadınlar mutfak bölgesinde, erkekler ana konutta bulunmaktadır (75).

ŞEKİL 3.2 Çin’de Avlulu Konutlar (Mimar Houses).

Brezilya’da Mehinacu kültüründe, birkaç ailenin aynı evde yaşamasına karşın, her aile kendi alanını korumakta ve diğer ailelerin bölgesini işgal etmemektedir (76). Her iki örnekte de, mahremiyetin sağlanması, alansal davranış (territoriality) ile gerçekleşmektedir. Bazı kültürlerde de, kişiler arası, bağlantı, fiziksel engellerden daha önemlidir. Örneğin, İngiliz kültüründe ve benzer biçimde Endonezya’nın Java toplumunda, karmaşık bir etiket sistemi gerektiren ve yumuşak konuşma ile duygusal sınırlamalar getiren bir kişisel bağlantı düzenleme sistemi gelişmiştir. Teknolojik açıdan az gelişmiş, mimari engeller olmadan kalabalık yaşam koşullarında yaşayan toplumlarda, insanların birbirleriyle ilişkilerini düzenlemek ve konutlara rahatça girişi engellemek için bu tür önlemler alınmaktadır (76). Yani bir anlamda, kişisel mekan kullanılarak mahremiyet sağlanmaktadır.

Sıcak-nemli iklim bölgelerinde konutlarda açıklık gereksinimi, mahremiyet, özellikle de akustik mahremiyet sorunları yaratmaktadır. Böyle açıklığın zorunlu olduğu kültürlerde, Singapur’da olduğu gibi, çok yüksek ses düzeylerine hoşgörü gösterilmekte ve daha az akustik mahremiyet kabul edilmekte, ya da sosyal kontroller geliştirilmektedir.

Pakistan ve Kuzey Hindistan gibi, kadınların konumu yüzünden, en azından görsel mahremiyetin sosyal açıdan önemli olduğu; fakat nemli sıcaklıktan dolayı hava akımının zorunlu olduğu Müslüman bölgelerinde, açık hava bölmeleri (jali) bulunmaktadır. Bu, etkili ve karşılıklı hava akımına izin verirken, kadınlar için gölge ve mahremiyeti bir arada sağlamaktadır (77).

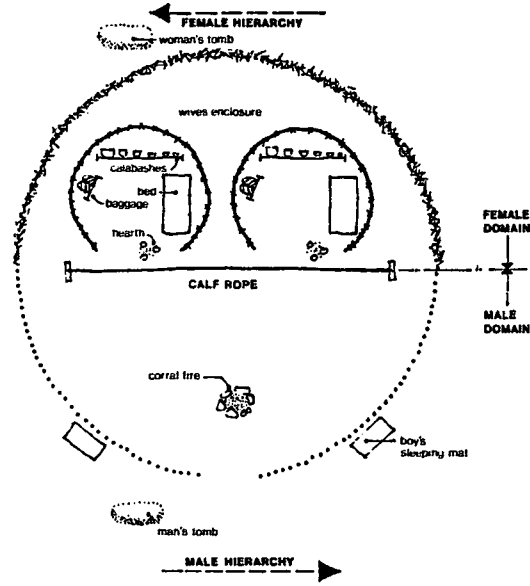
3.5. Türk Konutunda Mahremiyetin Kaynaklarının Kültürel Değişim Süreci İçinde Ele Alınması

Türk kültürü, uzun bir tarihi geçmişi ve farklı coğrafi bölgelerde gelişmesi nedeniyle karmaşık bir yapıya sahiptir. Mahremiyet anlayışı konusunda da toplumun farklı kesimlerinde, birbiriyle ters düşen farklı anlayışlar bulunmaktadır. Bu başlık altında, tarihsel süreç içinde Türk kültürü ve Türk konutundaki değişimler doğrultusunda, Türklerin mahremiyet anlayışının nelerden kaynaklandığı ve konutlarına ne şekilde yansıdığı ele alınacaktır.

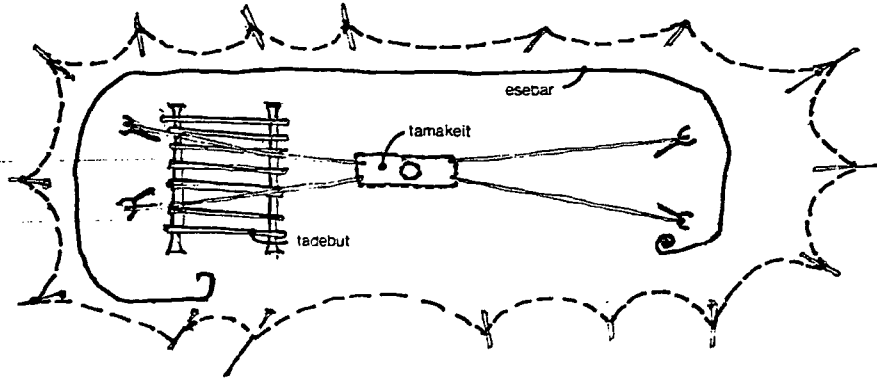
3.5.1. Göçebelerde Mahremiyet

Göçebe yaşantısında, bütün ailenin tek bir birim olan çadırda yaşaması nedeniyle, mahremiyetin geri plana atıldığı düşünülebilir. Gerçekten de yerleşik düzenle karşılaştırıldığında, mahremiyetin zaman zaman ihmal edildiği görülmektedir. Bu konu, göçebelerin ait oldukları kültürün özelliklerine uygun olarak farklılık göstermektedir.

Mahremiyet duygusu, göçebe Fulbe “bororo”sundaki mekan anlayışında yansıtılmıştır. Kamp, kadınlar ve erkekler yarım küresi olarak ayrılmıştır. Kadınlar yarım küresinde, sepetimsi arı kovanı çadırlar içinde, gizlenmek amacıyla siperler bulunmaktadır (Şekil 3.3). Tuareg “ehen”de, içinde uyumak ya da nesnelerin depo edilmesi amacıyla bölmeler bulunmaktadır (46). (Şekil 3.4)

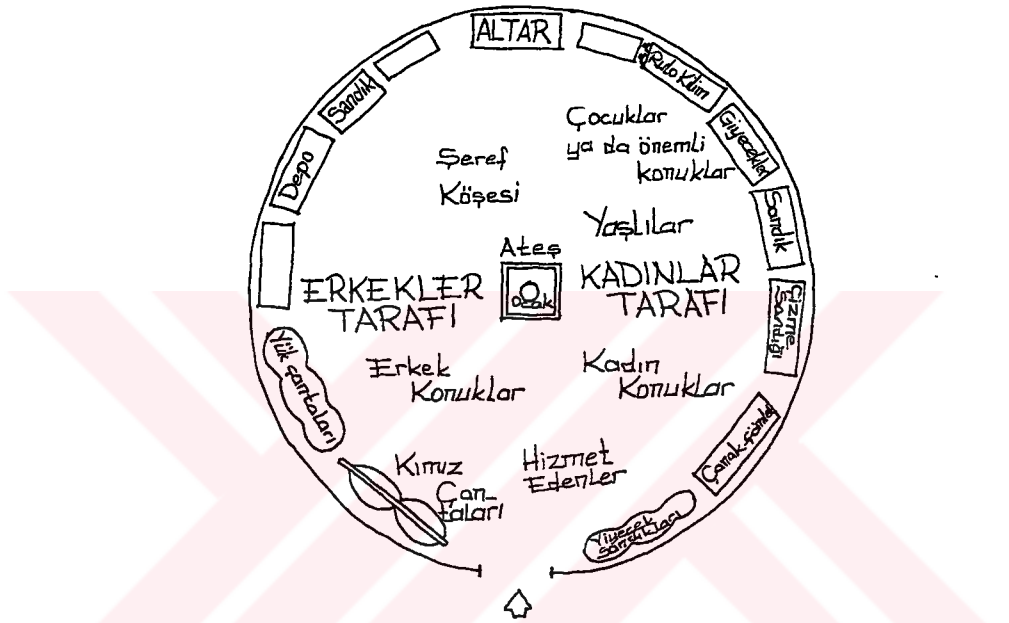
ŞEKİL 3.3 “Fulbe bororo”sunda Mahremiyetin Sağlanması (Mimar Houses).

ŞEKİL 3.4 “Tuareg Ehen”de Mahremiyet (Mimar Houses).

Orta Asya’da, Beijing’den Kashi’ye kadar olan bölgede göçebe kamplar, tarlak

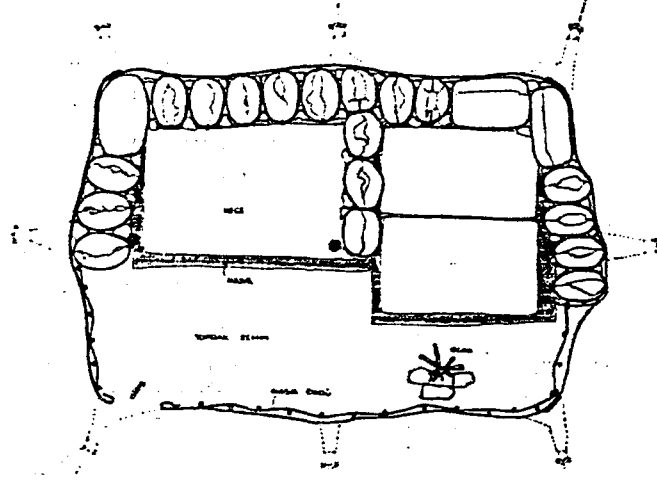
Orta Asya Türklerinin göçebe yaşantısında ise, Orta Asya inançlarından kaynaklanan dış dünyaya maddi ve manevi kapanış (68), daha sonraları İslamiyetin getirdiği, kadınların gizlenmesi ilkesiyle birleşmesine karşın, katı bir mahremiyet oluşmamıştır. Çadırların iç oturma düzeninde erkekler bölümü ile kadınlar bölümü ayındır; fakat aralarında bölme bulunmamaktadır (Şekil 3.5).

ŞEKİL 3.5 Bir Orta Asya Göçebe Çadırının İç Düzeni (Mimar Houses).

Bugünkü Anadolu'daki yörük çadırlarında da, ana-baba ve çocukların birlikte bulunması ve bazı durumlarda iki çiftin birlikte kalması (ana-baba ve evli çocuklar), kişisel ve mahrem yer gereksinmesinin, mekan organizasyonunda, çok önemli bir rol oynamadığını göstermektedir. Çadırların içi, genellikle üç bölmelidir; birinde ana-baba, diğerinde çocuklar yatmakta, üçüncü bölme ise süt malzemeleri, kapkacak ve denklere ayrılmaktadır (78). (Şekil 3.6)

Yapılan bir araştırmaya göre, incelenen obalarda "haremlik-selamlık" bulunmamaktadır. Obabaşları genellikle erkek olmasına karşın, kadın obabaşlara da rastlanmaktadır (78).

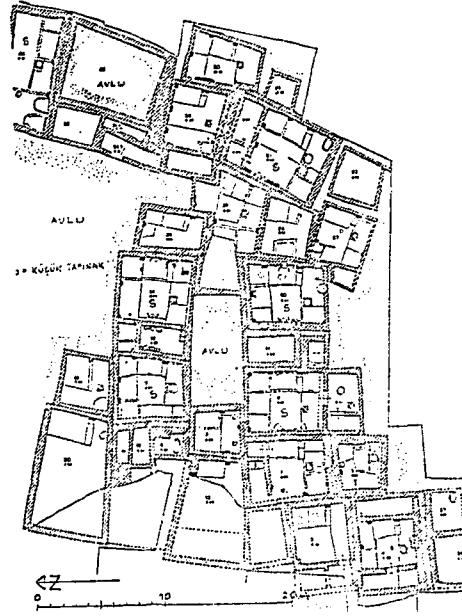

ŞEKİL 3.6 Anamos Yaylası'nda Bir Yörük Çadırı İç Düzeni (C. Eruzun).

3.5.2. İslamiyetin Mahremiyete Etkisi ve Geleneksel Türk Evinde Mahremiyet

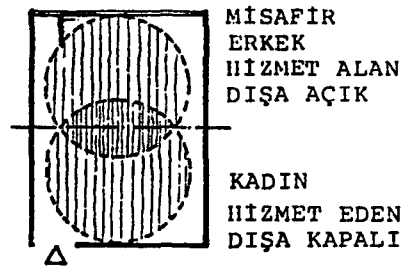
Göçebe yaşam tarzından yerleşik düzene geçiş, içe dönük şemayı Türk evinde ve evler topluluğunda devam ettirmiştir. Bir Türk evinin genel şeması, çadırlar topluluğu çağrışımını vermektedir (79). Türklerden önceki Anadolu'nun mahremiyet anlayışı ile ilgili veri fazla bulunmadığı için Anadolu'nun geleneksel Türk evi mahremiyetine etkisi tam olarak saptanamamaktadır. Ancak, Anadolu'da çok kullanılan konut tipi olan "megaron" sözcüğünün anlamının "erkeklerin ocaklı toplantı salonu" olmasından (80), kadın ve erkek topluluklarının ayrı düşünüldüğü sonucu çıkarılabilir. Ayrıca, Anadolu'da, bir avluyu çevreleyen çok sayıda konutlardan oluşan örnekler, savunma gereksiniminin yanısıra mahremiyet ile de bağlantılı olabilir (Şekil 3.7).

Türklerin İslamiyeti benimsemeleri IX. yüzyıldan itibaren başlamıştır (15). İslamiyetle gelen en büyük değişiklik kadının toplum içindeki konumundadır. Türkiye Türkleri'nin atası sayılan Oğuzlar anaerkil bir toplum iken, İslamiyetin kabulünden sonra babaerkil bir topluma dönüşmüştür. Oğuzlar'da üretme ve yaşatmayı sembolize etmesiyle saygınlığı yüksek olan kadının, Selçuklu döneminde sosyal konumunda gerileme olduğu gözlenmektedir (81).

ŞEKİL 3.7 Çatalhöyük'te Bir Yerleşme (R. Naumann).

İslamiyette kadının mahrem sayılması, konut içinde haremlik ve selamlık bölümlerinin oluşmasına neden olmuştur. Hatta bazı konutlarda, erkek konukların kadınları görmesini kesinlikle önleyecek önlemler alınmıştır. Kapılarda, eve gelen kadın ve erkek konuklar için farklı ses veren tokmaklar ve harem ile selamlık arasında, konuklara görünmeden servisi sağlayan döner dolapların kullanılması, bu konuya örnektir (Şekil 3.8).

ŞEKİL 3.8 Geleneksel Türk Konutunda Kadın ve Erkek Bölgeleri (H. Turgut).

Müslüman konutlarında eşik, güçlü ve kasıtlı bir biçimde, evden belli bir mesafe uzaktadır ve bireylerin, özellikle de kadınların yabancılar ve komşulara karşı istenen aşırı

mahremiyetini yansıtmaktadır (34). Toplumun tarımsal yapısına ve ailenin günlük yaşantısındaki olgulara bağlı olarak, yoğun ev işlerinin gereklerini karşılamak için, kadına geniş bir iş alanı yaratılmıştır. Kadının etkinlikleri giriş katında olduğu için, bütün bölgelerde alt katlar çok az pencereci ya da penceresiz, dolu bir görünüŖe sahiptir (82). Konut içi üretim mekanlarının bir parçası olan bahçe, sokaktan geçenlerin göremeyeceği kadar yüksek duvarlara sahiptir. GiriŖ kapıları, birçok bölgede, karŖılıklı birbirine bakmayacak biçimde dzenlenmiŖtir. Kadının dıŖ dünya ile görsel bağlantısını konut içinde sağlayan st kat pencereleri ise kafeslerle gizlenmiŖtir. Bir oturma terası, bir dıŖ sofa, bahçeye ve avluya karŖı açık olduğu durumda, sokak tarafı yabancı gözlere karŖı kafeslerle korunmuŖtur (31).

Kültürel ve bölgesel farklılıklara karŖın, Müslüman konutlarında mahremiyetle ilgili ortak özellikler bulunmaktadır. Bu zellikler, konutların ie yönelmesi, duvarlardaki sabit açıklıklar ve ahŖap kafeslerdir (83). Türk toplumunun BatılılaŖma süreci içinde sosyal deėiŖimin bir sonucu olarak, konutlar dıŖa daha açık duruma gelmiŖ, İslam dininin konutlardaki mahremiyet etkisini giderek zayıflatmıŖtır.

3.5.3. BatılılaŖmanın Mahremiyete Etkisi

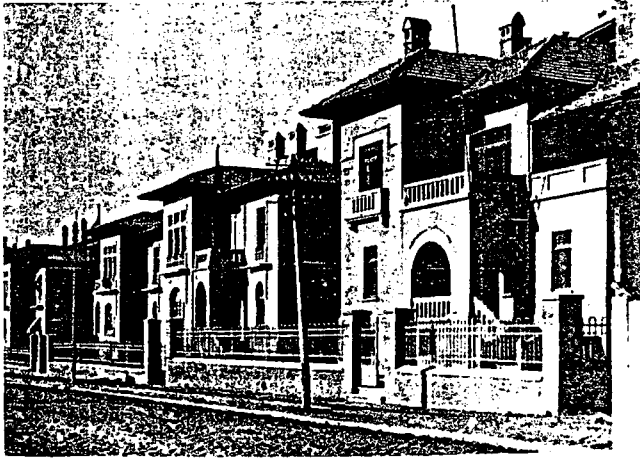
Batıda, endstrileŖme ve sanayileŖmenin sonucu olarak kentlerdeki artan nüfusu barındırmak amacıyla yapılan çok katlı konutlar, Tanzimattan sonra, Batılı gibi görünmek isteyen Osmanlı toplumu için bir statü sembolü olmaya baŖlamıŖtır. Bunda, gayrimüslim halk ve mimarların da rolü olmuŖ, çok katlı ve ihtisaslaŖmıŖ konutlar, Cumhuriyet döneminde de içine alan süreç içinde toplumun eŖitli kademelerine yayılmıŖtır. Özellikle Cumhuriyet döneminde hızla deėiŖen toplum yapısı, konut ve mahremiyet anlayıŖını deėiŖirmiŖtir. Atatürk devrimleriyle dinin yönetim ve toplum üzerindeki etkisinin azaltılması, kadınlara verilen haklar, kıyafet devrimleri ile toplumun her kademesi BatılılaŖmaya ynlenmiŖtir. Bunların sonucunda kadın, yavaŖ yavaŖ, mahrem bir varlık olmaktan ıkmıŖ, konutlarda da kadının mahremiyetine yönelik önlemler alınmasına gerek duyulmamıŖtır. Bunun dıŖında, insan davranıŖının doğal bir savunması olan mahremiyeti sağlayacak önlemler konutlarda yer almaya devam etmiŖtir.

1918-1922 yıllarında Mimar Kemalettin Bey tarafından tasarlanan Lâleli Harikzadegân apartmanları (Tayyare Evleri), dönemin değişen kültür yapısının ve mahremiyet anlayışının Türk konutuna yansımada etkin bir örnektir. Avlu, artık eskisi gibi bir kapı ile girilen, gireni de dış dünyadan ayıran, bir ailenin değil, birbirine yabancı birçok ailenin beraberce kullanacakları bir ortak yaşam alanıdır (84). Dairelerin mutfak, banyo, WC gibi servis birimleriyle giriş holleri avlu çevresine dizilirken, odalar dış çeperlere yerleştirilerek, ortak yaşantıdan uzaklaştırılmış, böylece aile mahremiyetinin korunması sağlanmıştır (85). (Şekil 3.9)

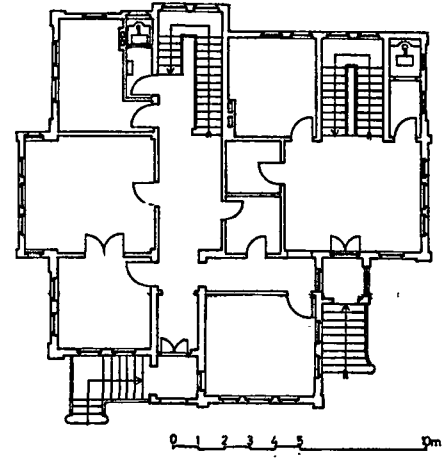

ŞEKİL 3.9 İstanbul, Harikzadegan/Tayyare Apartmanları (Kemalettin Bey).

Cumhuriyetin ilk yıllarında, Mimar Kemalettin Bey'in Ankara'daki Vakıf evlerinde, giriş kotu, zemin kotundan yükseltilerek bahçeden ayrı düşünülmüştür. Buna neden, bahçenin korunmalı bir iç bahçe olmaktan çıkması ile yaşam alanı da olmaktan çıkmasıdır (86). (Şekil 3.10a, b)

ŞEKİL 3.10a Ankara Vakıf Evleri,
Kemalettin Bey, Akif
Hikmet Koyunoğlu

ŞEKİL 3.10b Ankara Vakıf
Evlerinden Birinin
Üst Kat Planı

Günümüzde; modern-kentsel konutların iç duvarları, geleneksel gruplardaki gibi aile bireylerinin ya da ailelerin özel yaşamlarını ve mahremiyetlerini sağlama görevinden çok, konut alanını sabit fonksiyonlara bölme görevini yerine getirmektedir. Geleneksel yapılarda odalar arasında, prensip olarak mahremiyet farkı yoktur Modern apartman dairelerinde durum farklıdır. Bölümler, anonimlik-özellik boyutunda, farklı noktalarda bulunmaktadır. Giriş ve salon gibi, dıştan gelenlere en açık olan ve anonimlik düzeyi yüksek bölümlerde, eşyaların organizasyonu, estetik ve dekoratif kaygılara daha çok bağlı görünmektedir (44). Bu durum, statü sağlama isteğinin yanında, olumsuz yanları yabancıardan gizleme gereksinimini ortaya çıkaran bir tür mahremiyet davranışıdır. Buna, geleneksel konutlarda da rastlanmaktadır.

Modern kentsel konutlarda, dışa karşı mahremiyetin indirgenmesine karşın, artan refah düzeyine paralel olarak oda başına düşen kişi sayısının azalmasıyla, kişisel mahremiyet daha fazla sağlanabilmektedir.

BÖLÜM 4. GELENEKSEL KÖY KONUTU, GECEKONDU VE MODERN KENT KONUTUNUN DIŞA KARŞI MAHREMİYET AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

4.1. Konutlarda Dışa Karşı Mahremiyet

Konutlarda; bireyler arası, ebeveyn ve çocuklar arası, aile ile konuklar arası mahremiyetten başka, ailenin yaşamı ve konut içinin dışarıdaki yabancılardan korunması, yabancı gözlerden gizlenmesi konusu bulunmaktadır. Konutlarda dışa karşı mahremiyeti sağlamak için ya binanın konumlandırılmasında, ya da cephede çeşitli önlemler alınmaktadır.

Binanın konumlandırılmasında, bina, sokaktan geriye çekilerek yüksek bahçe duvarları ardına gizlenmekte, ya da avlulu bir oluşum sağlanarak, binanın açıklıkları sokak yerine avluya yönlendirilmektedir.

Cephede ise, gizlenilmek istenen tarafa sağır duvarlar, pencerelerine ahşap kafesler konularak, giriş kapılarının karşılıklı birbiriyle yüzyüze bakmaması sağlanarak mahremiyet elde edilebilmektedir.

Mahremiyetin mimari engellerle sağlanamadığı konutlarda ise perdeler ya da pencereden dışa doğru yönlendirilen projektörlerle dışa karşı mahremiyet sağlanmaktadır. Günümüzde, yoğun yapılaşmanın bir sonucu olarak mahremiyet sorunları ortaya çıkmaktadır. Ülkemizde, İmar Kanunu'nda, yanyana parsellerdeki geri çekme uzaklıklarıyla, çok katlı konutlarda dahi maksimum 6 m. olan iki bina arası uzaklık gibi bazı olumsuz uygulamalar, konut içi mahremiyeti koruyabilmek için, burada yaşayanlar tarafından daha sıkı önlemler alınmasını gerektirmektedir. Sıkışık yapılanmanın bulunduğu çok katlı konutlar ve zemin kattaki konutlarda, geceleri oturma mekanının

perdeleri kapatılırken, binalar arası uzaklığın fazla olduğu konutlarda geceleri oturma mekanının perdelerinin kapatılmasına gerek duyulmamaktadır. Balkon korkuluklarının çevresinin, çadır bezi gibi malzemelerle kullanıcı tarafından sonradan kapatılması da günümüz Türk konutlarında dışa karşı alınan mahremiyet önlemlerine bir örnektir. Konutlarda mahremiyet sorunlarının çok olması durumunda, kişiler birbirlerine karşı mesafe koyma mekanizması kullanmakta, bu da sosyal ilişkileri zayıflatarak komşuluk bütünleşmesini engellemekte, kişilere psikolojik açıdan zarar vermektedir.

4.2. Geleneksel Köy Konutu, Gecekondu ve Modern Kent Konutunun Araştırma Konusu Olarak Seçilmesinin Nedenleri

Ülkemizde, kentlerimizde, geleneksel yaşam tarzının sürdürüldüğü geleneksel Türk evleri, Batılılaşma ve değişen yaşam koşullarıyla birlikte işlevini yitirmiştir. Çağdaş dünyanın olanaklarından az da olsa yararlanmakla birlikte, geleneksel yaşam tarzının halen devam ettiği kesim, kırsal kesimdir. Günümüzdeki köy konutları, üretimden kaynaklanan farklar dışında, eski geleneksel Türk evleriyle, temel ilkelere büyük benzerlikler göstermektedir. Geleneksel yaşam tarzının günümüzdeki temsilcileri olmasından dolayı, köy konutu, araştırma konusu olarak seçilmiştir.

Kentlerde ise birbirinden farklı yaşam tarzları sürdüren iki ana sosyal grubun varlığı dikkati çekmektedir. Bunlardan birisi, son birkaç kuşak boyunca kentte yaşayan, Batı'nın yaşam tarzını benimseyerek Batı'dan alınma konutlarda, yabancılik hissetmeden yaşayabilen kentli gruptur. Diğer grup ise, kentin sunduğu çeşitli olanaklardan yararlanmak amacıyla kırsal kesimden kente göç eden, kendi yaptığı konut olan gecekonduya yaşayan, geleneksel yaşam tarzını kentte de sürdürmeye çalışan kesimdir. Gecekonduluların modern yaşam tarzını benimsemeleri, birkaç kuşaklık bir süreci içerecek, çeşitli evrelerden geçecektir. Gecekondulular, geleneksel yaşam tarzı ile modern yaşam tarzı arasındaki bir geçiş sürecini temsil etmektedirler.

Geleneksellik ile tutuculuk, modernlik ile açıklık bağdaştırılırsa, bu üç kültürel grubun mahremiyet anlayışlarında farklar bulunacağı ve bunun konutlarına yansıtacağı düşünüldükçe, geleneksel köy konutu, gecekondu ve modern kent konutundaki mahremiyetin incelenmesine karar verilmiştir.

4.3. Araştırma Yapılan Alanların Özellikleri

Araştırma alanı olarak, geleneksel köy konutu örneği için Eskişehir Merkez Aşağı Söğütönü Köyü, gecekondü bölgesi örneği için Eskişehir Çamlıca Mahallesi, modern kent konutu örneği için Ankara Mesa Koru Sitesi seçilmiştir.

Eskişehir Aşağı Söğütönü Köyü, eski Bursa yolu üzerinde, kente 5 km uzaklıktadır. Köye 500, 1500, 3000 m uzaklıkta, Geç Bronz Çağına ait tescilli üç adet açılmamış höyük bulunmaktadır. Köyün çeşitli yerlerinde, o döneme ait taşlar, sütunlar ve toprak küpler, köy halkı tarafından, kendi amaçlarına uygun şekilde kullanılmaktadır. Köy halkı, geçimini tarımla, büyük oranda hayvancılıkla kazanmaktadır. Kent merkezine yakın olmasına karşın, ekmek, tarhana, salça gibi maddeler geleneksel şekilde kadınlar tarafından üretilmektedir. Köyde 55 hane bulunmaktadır. Köy halkının bir bölümü kente, yerleştiği için, köy nüfusunda belirgin bir değişiklik olmamıştır. Köyün, 1952 yılına ait krokisi ile bugünkü köy dokusu arasında bir fark yoktur (EK 1). Yalnızca avlulara eklenen müstemilat ve konutlar fark yaratmaktadır. Yapılar genelde tek katlıdır. Yapım tekniği olarak kerpiç ve ahşap karkas yapılar bulunmaktadır. Aşağı Söğütönü Köyü, 1992 yılında belediye sınırları içine alınmıştır. Yakın dönemde hızlı bir yapılaşma ve kültürel değişim sürecine girecektir. İleride yapılabilecek bir araştırmaya basamak olması açısından, Aşağı Söğütönü Köyü araştırma alanı olarak seçilmiştir.

Gecekondü bölgesine örnek olarak seçilen Çamlıca Mahallesi, Eskişehir-İstanbul aksıyla Eskişehir-Kütahya aksı arasında kalmaktadır. Mahallenin elektrik ve yolu bulunmasına karşın, kanalizasyonu bulunmamaktadır. Mahallede, gereksinimleri karşılayacak ölçüde, küçük çaplı bir ticaret bölgesi bulunmaktadır (EK 2). Mahallede komşuluk ilişkileri, akrabalıktan hemşehriliğe uzanan bir çizgi üzerine kurulmuştur. Sokaklar, yerleşim öncesi parselasyon ile belirlenmiştir. Yapılar genelde tek katlı olmasına karşın, az da olsa iki katlı konutlara da rastlanmaktadır. Yapım tekniği yığma ve ahşap karkastır. Ekonomik yetersizlikler malzeme, işçilik ve mekanların boyutlandırılmasında kendini göstermektedir (87).

Modern kent konutuna örnek olarak, Ankara Mesa Koru Sitesi seçilmiştir. Mesa Koru Sitesi, Ankara Belediye sınırlarınının 17 km dışında, Eskişehir yolu üzerindedir. Geleneksel köy konutu ve gecekonduda tasarım kullanıcıya ait olmasına karşın, burada tasarım mimara aittir. Mesa Koru Sitesi, standart tiplerde tek aile evlerinden oluşan bir toplu konut uygulamasıdır (EK 3). Geleneksel Türk evlerinin plan şeması ve cephelerinin modern yaşam tarzına uyarlanmış şeklidir. Bu konutlarda yaşayan insanlar hiçbir değişiklik yapmadan bu konutlara uyum sağlayabiliyorsa, konutların, kültürleriyle uyum sağladığı söylenebilir. Mesa Koru Sitesi'nde yaşayan grup, gelir ve eğitim düzeyleri yüksek, yönetici statüsündeki kişilerden oluşmaktadır. Kültürel değişimin, toplumun üst kademelerinden başlayarak tabana doğru, zaman içinde yayıldığı göz önüne alınarak Mesa Koru Sitesi, araştırma alanı olarak seçilmiştir.

4.4. Araştırma Yöntemi

Araştırmaya başlamadan önce, anket, gözlem ve görüşme yöntemlerinden hangisinin kullanılabileceği konusunda karar verilmesi gerekmiştir. Mahremiyet gibi, insanların doğru cevap vermekten kaçınabileceği bir konuda anket yapmak hatalı sonuç verebileceği için, bu yöntem kullanılmamıştır. Gözlem ve bölge insanlarıyla, sohbet havasında yapılan görüşme tercih edilmiştir. Köyün yaşlı kişileriyle konuşularak, tarihçesi hakkında bilgi edinilmiştir. Köy konutlarınının dışı karşı mahremiyeti yanında, halkın yabancılara karşı tutumu da gözlenmiştir. Modern kent konutunda, mimar tarafından tasarlandığı için, kullanıcının konut çevresinde yaptıkları mahremiyetle ilgili değişiklikler gözlenmiş, burada yaşayanlarla bu konuda görüşülmüştür. Gecekondu halkının yaşam tarzları ve mahremiyet anlayışlarında ise literatürden yararlanılmıştır. Daha sonra, bu üç kültür grubunun konutlarına yansıyan dışı karşı mahremiyet anlayışlarındaki benzerlikler ve farklılıklar karşılaştırılmıştır.

4.5. Araştırmanın Uygulanması

Araştırmada, köy yaşamı, köyden kente göç ve kentleşme süreci gözönüne alınarak, araştırmaya köy grubundan başlanmıştır.

4.5.1. Geleneksel Köy Konutunun Dışa Karşı Mahremiyet Açısından İncelenmesi

Eskişehir Aşağı Söğütönü Köyü'nde yapılan gözlemlere göre, spontane oluşmuş sokaklarda ilk göze çarpan şey, sokak boyunca devam eden kerpiç duvarlardaki doluluk oranının fazlalığıdır. Bu duvarlar, genellikle bahçe, depo ya da hayvan barınaklarının sağır duvarlarıdır. Sokağa cephesi olan konutlarda ise, sokağa bakan pencere sayısı az, pencere boyutları küçüktür (EK 4). Konutlara girişler hiçbir zaman doğrudan değil, avludan dolaylı olarak yapılmaktadır. Büyük avlulu konutlarda avluya giriş kapıları, tarım araçları ve hayvan sürülerinin girebileceği genişliktedir. Sokaktan avluya giriş kapıları sokağa paralel giden duvar üzerinde değil, açısı değiştirilerek farklılaştırılan duvar yüzeyi üzerinde açılmaktadır. Konutların avluya bakan cephelerinde ise pencere açıklıklarının büyüdüğü dikkati çekmektedir (EK 5). Köyde yalnızca dört adet bulunan iki katlı konutlar ise, plan şemaları ve dış görünüşleri açısından, geleneksel Türk evlerinden farksızdır. Hepsinin girişleri, bahçeden, dolaylıdır. Köy nüfusunda fazla bir artış olmadığı için, halkın çoğu bu eski doku ve konutlarda yaşamaktadır.

Köy halkının mahremiyete karşı tavırları incelendiğinde, kadın ve erkek toplulukları arasında gruplaşmalar olmasına karşın, kaç-göç olayı olmadığı dikkati çekmektedir Köy halkının, yabancılara karşı çekingen olmasına karşın, meraklı ve misafirperver davrandığı gözlenmiştir. Yıllar önce aile yaşamını ve kadını gizlemek amacıyla yüksek kerpiç duvarlarla çevrilerek oluşturulmuş avlularda günlük işleri yapan kadınlar, bugün avlu kapılarını kapatmaya gerek duymamaktadırlar. Eski konutlarda, konuta giriş eşiği bahçe kapısından başlarken, yeni yapılmış birkaç konutun sokaktan doğrudan girişleri bulunmaktadır. Ayrıca, pencere açıklıklarının büyüdüğü ve bahçe duvarı yüksekliklerinin görüşü kesmeyecek şekilde alçaldığı dikkati çekmektedir.

4.5.2. Gecekonduunun Dışa Karşı Mahremiyet Açısından İncelenmesi

Eskişehir Çamlıca Mahallesi'nde konutların sokak cephesinden görünümü, içe dönük yaşantıyı yansıtmaktadır. Çatı eğimleri bahçeye ve sokağa doğrudur. Bahçe kapıları, içeriyi göstermeyecek şekilde yerleştirilmiştir. Bahçe duvarları, konutun

pencelerini kapatacak yüksekliktedir Konutlar, geleneksel Türk evinde olduğu gibi, sokağa daha kapalı, bahçeye daha açıktır. Konutların sokağa açılımlarında farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bir kısmı sokağa pencere açarken, bir kısmı yüksek duvar arkasında önbahçe bırakmıştır. Bazı konutların sokaktan az da olsa geri çekilerek yapılması, sokağa hiç pencere açmama endişesinden kaynaklanmaktadır. Bu, içe dönük yaşam isteğinden kaynaklanan kültürel etkilerin bir sonucudur. Sokağa pencere açılabilir, yaşam içe döndürülebilir. Sokaktan bağımsız bahçe girişi genellikle bulunmasına karşın, mimarların tasarladığı konutların bağımsız bahçe girişi yoktur (EK 6).

4.5.3. Modern Kent Konutunun Dışa Karşı Mahremiyet Açısından İncelenmesi

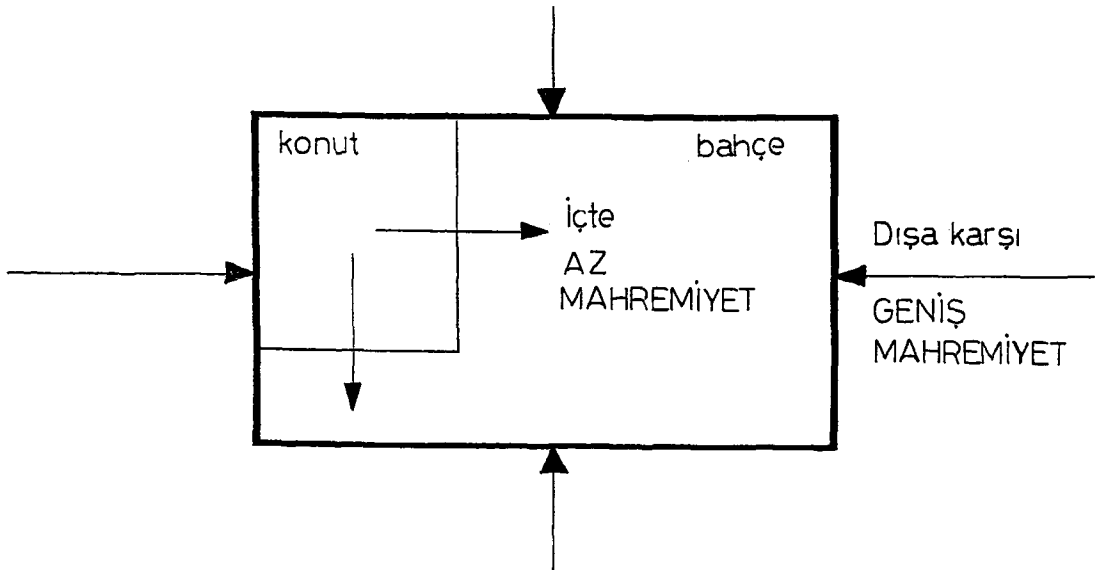
Mesa Koru Sitesi tek aile konutları, tasarımı mimar tarafından yapıldığı için, burada yaşayan insanların konutlarının dışına yaptıkları değişiklikler dikkate alınarak mahremiyet açısından değerlendirilmiştir. Yapımı tamamlanmış 156 konuttan 35'i tasarımda yaya yollarıyla bütünleşen bahçelerini çitlerle çevirmiştir. Bu çitler, görüntüyü engellemeyen parmaklık, yerden 30 cm yüksekliğinde duvar ya da bitkilerden oluşmaktadır. Buralarda yaşayanlarla yapılan görüşmelerden, bunun mahremiyet değil, alansal davranıştan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Tasarımda var olan pencerelerdeki kepenkleri de bazı ailelerin kaldırdığı gözlenmiştir.

Perdeler ise, yatak odalarında kapatılmasına karşın, mutfak ve oturma mekanlarının içi, sokaktan geçenler tarafından algılanabilmektedir. Konutların dış mekanlarında da, komşular, aralarında hiçbir görsel engel olmadan oturabilmekte, güneşlenebilmekte, yemek yiyebilmekte, zaman zaman biraraya gelerek yiyeceğini paylaşabilmektedir. Burada yaşayan insanlarla yapılan görüşmelerde, çevredeki insanların ne yaptıklarını merak etmediklerini, bu nedenle kendilerinin de gizlenme gereksinimi duymadıklarını belirtmişlerdir. Bu insanlar, kendilerini, o toplumun bir parçası olmaktan çok, birey olarak hissetmektedirler.

4.6. Araştırmanın Sonucu

Yapılan incelemelerden ortaya çıkan en önemli sonuç, geleneksel gruplarla modern gruplar arasında, mahremiyet anlayışları ve bunun konutlarına yansımada büyük farklar olduğudur. Eldeki verilere göre, gecekondü grubunun da geleneksel gruba dahil olduğu görülmektedir.

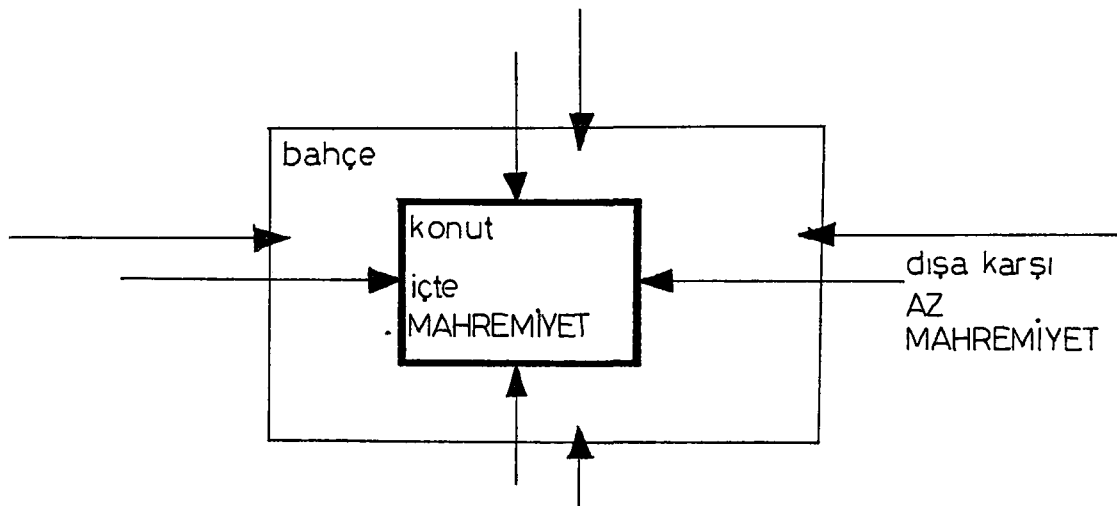
Geleneksel köy konutu ile gecekondü, mahremiyete göre kuruluş açısından aynı ilkeler üzerine kurulmuştur. Her ikisinde de konut ve bahçe, yüksek duvarlar ardına gizlenmiştir. Burada önemli olan nokta, köyde büyük parsellerdeki bahçe kullanımının yanında, gecekondülarda çok sınırlı büyüklükte parseller olmasına karşın, konutun parsel sınırlarına dayandırılarak küçük de olsa kesinlikle bir bahçenin elde edilmesidir. Bunun nedeni, geleneksel konutlarımızda bahçenin çevreleyen değil, çevrelenen bir eleman olması, konutun bir mekanı sayılarak konut ile bütünleşmesidir. Böylelikle, içe dönük yaşantı da sağlanmış olmaktadır. İçe dönük yaşam tarzı İslamiyete bağlı olmakla birlikte, doğu kültürlerinin ortak felsefesinden de kaynaklanmaktadır. Bahçenin konutla bütünleşen bir mekan oluşu nedeniyle, bahçeyi görmek ve bahçeye girmek, konutun içini görmek ve konuta girmekle aynı anlama gelmektedir. Bu nedenle, konuta giriş eşiği, bahçe kapısıdır. Konutun mahremiyeti de buradan itibaren başlamaktadır (Şekil 4.1).

ŞEKİL 4.1 Geleneksel Konutlarda Mahremiyetin Başladığı Sınır.

Köyde, son dönemlerde yapılan bahçe duvarları alçak konutlarda ise, bahçenin kullanım alanı olmaktan çıktığı gözlenmiştir. Bu konutların perdelerinin de, içeriyi göstermeyecek şekilde, sürekli kapalı tutulduğu gözlenmiştir. Bundan da, ne kadar dışa açılırsa açılınsınlar, köy halkının, konutlarının içinde geleneksel mahremiyet anlayışına sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bu aileler, modern gruplara olan özentileri uğruna, yaşam tarzlarına ve mahremiyet anlayışlarına uygun olmayan konutlarda yaşamaktadırlar. Gecekondulular ise, kent ortamında yaşamalarına karşın, geleneksel yaşamlarını burada da sürdürme çabasındadırlar. Değişim, genelde, bir sonraki kuşakta başlamaktadır.

Modern kent grubunda ise, geleneksel gruplardan tamamen farklı bir tutum söz konusudur. Bahçe, konutun bir mekanı olmaktan çıkmıştır. Kamu tarafından algılanmaktadır. Bazı ailelerin, görüntüyü engellemeyen sınırlarla bahçelerini çevrelemeleri, mülkiyet duygusundan kaynaklanan bir alansal davranıştır. Bahçenin, engelsiz oluşunun burada yaşayanları rahatsız etmemesi, zemin kat perdelerinin sürekli kapalı tutulması, burada yaşayan insanların Batı tarzındaki konutlara uyum gösterdiğini kanıtlamaktadır. Bu insanlar, çocukluklarını geçirdikleri ya da babalarının, dedelerinin yaşadığı konutlardan tamamen farklı anlamda konutlarda yaşamaktadırlar. Yaşam tarzları ve konut anlayışları tamamen farklıdır. Mahremiyet anlayışları, Batı'nın mahremiyet anlayışına uygundur. Konuta giriş eşiği, konuta giriş kapısıdır. Konutun mahremiyeti de, konutun dış duvarları ile sınırlıdır (Şekil 4.2).

ŞEKİL 4.2 Modern Kent Konutunda Mahremiyetin Başladığı Sınır.

Modern kent konutları, mimarlar tarafından tasarlandığı ve İmar Kanunu'ndaki maddelerle sınırlandırıldığı için, ancak bu konutlar üzerinde kullanıcı tarafından yapılan değişiklikler gözönüne alınarak değerlendirilebilmektedir. Burada verilen Mesa Koru Sitesi örneği, burada yaşayanların eğitim düzeyleri ve statüleri açısından üst bir örnektir. Modern kent konutlarının tümü için bir genelleme değildir. Kent toplumunun çeşitli kademelerinde geleneksel anlayıştan izlerle karşılaşmak mümkündür. Buradaki mahremiyet anlayışının geri plana itilmesinde statü önemli bir faktördür. Üst statüdeki kişilerin alt statüdekilere karşı kapalı davrandıkları dikkate alınır, burada yaşayanların eş statüdeki kişiler olmasından dolayı, birbirlerine karşı mahremiyet gereksinimi duymadıkları sonucu da çıkarılabilmektedir.

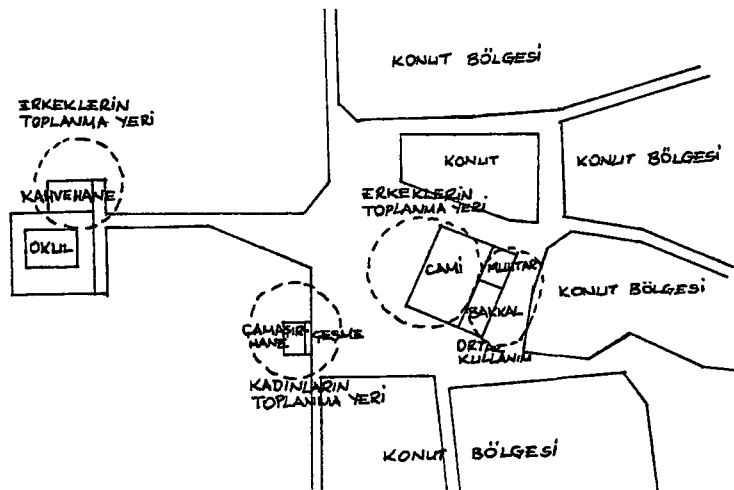
BÖLÜM 5. SONUÇ

Kültürel değişim süreci içinde, günümüzde mahremiyetin Türk konutlarına nasıl yansıdığına incelenmesinin amaçlandığı bu çalışmada, şu sonuçlar elde edilmiştir:

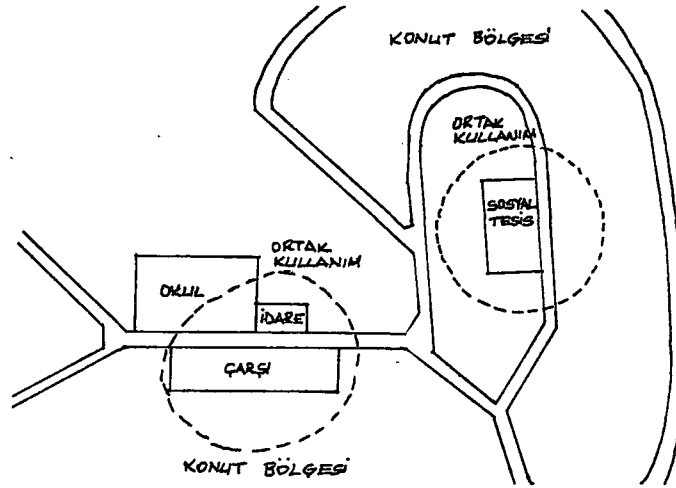
Mahremiyet, köyden kente göç ve kenileşme sürecinde, gelenekselden gelen önemli bir kriterdir. Çağdaş kent konutlarında da yeterli düzeyde yerini almalıdır.

Köy konutu ve gecekonduda, kamusal alan olan yoldan, özel alan olan bahçeye girilmektedir. Modern kent konutunda ise, kamusal alandan, yarı özel alan olan ve görsel gizliliği bulunmayan bahçeye girilmektedir. Geleneksel ve modern grupların alan hiyerarşileri arasındaki bu fark, tasarımda dikkate alınmalıdır.

Mahremiyetin önemli kriterlerinden biri olan ve İslamiyetten kaynaklanan kadın ve erkek gruplarının ayrılması, köy ve kent yerleşiminde farklılık göstermektedir. Köyde, erkeklerin toplanma yeri olarak kahvehane ve cami görülürken, kadınların toplanma yeri olarak çamaşırhane ve çeşme görülmektedir (Şekil 5.1). Modern kent grubu yerleşiminde ise, bütün sosyal birimlerde kadın ve erkekler bir arada bulunmaktadır (Şekil 5.2).

ŞEKİL 5.1.Köy Yerleşiminde Kadın ve Erkek Bölgeleri (Aşağı Söğütönü Köyü)

ŞEKİL 5.2. Modern Kent Grubu Yerleşiminde Ortak Bölgeler (Mesa Koru Sitesi)

Modern kent grubunda, kullanıcının büyük çoğunluğunun kökenlerinin geleneksel kültürden gelmesine karşın, konutlardaki dışa karşı mahremiyet eksikliğinin kullanıcıda rahatsızlık yaratmaması, Batılılaşmanın etkisini göstermektedir.

Köy konutunda, kişi başına düşen oda sayısının yeterli oluşu, konut içinde, belli bir oranda mahremiyeti sağlayabilmektedir. Ancak, aile reisinin, ailenin diğer bireyleri üzerindeki denetiminin fazla olması, kişisel mahremiyeti sınırlamaktadır. Bu konutların içe dönük konumu ise, dışa karşı mahremiyeti sağlamaktadır. Köy toplumunda, güçlü sosyal ilişkiler görülmektedir. Gecekonuda ise, kişi başına düşen oda sayısının azalması, konut içindeki mahremiyeti kısıtlamaktadır. Kişisel mekan kullanılarak mahremiyetin sağlanmasına çalışılmaktadır. Bu da, gerilim düzeyinin artmasına ve saldırganlık boyutlarına ulaşılmasına neden olmaktadır. Yoğun yapılaşmaya karşın, konutların içe dönük konumuyla, dışa karşı yeterli mahremiyet sağlanabilmektedir. Modern kent konutunda ise, ailelerin çekirdek aileye dönüşmesi, kişi başına düşen oda sayısının artmasıyla, aile içinde, kişisel mahremiyet sağlanabilmektedir. Buna karşın, konutların dışa karşı mahremiyeti sağlamaması, bireylerin, kişisel mekanı daha yoğun kullanarak, diğer insanlara mesafe koymalarına neden olmaktadır. Bu da komşuluk

ilişkilerini kısıtlamakta, kentte yaşayan insanların bireyselleşmesine ve bundan doğan bir takım psikolojik sorunlara neden olabilmektedir (Şekil 5.3.). O halde, konut tasarlamasında, mahremiyetin yeterli düzeyde sağlanması, sosyal ve psikolojik açıdan olduğu kadar, kültürel değişim süreci içinde, sağlıklı bir topluma ulaşmak açısından da bir zorunluluktur.

	Konut İçi Mahremiyet	Dışa Karşı Mahremiyet	Komşuluk İlişkileri
Köy Konutu			
Gecekondu			
Modern Kent Konutu			

ŞEKİL 5.3. Köy, Gecekondu ve Modern Kent Konutunda Mahremiyet ve Sosyal İlişkiler
(Taramaların sıklığı, mahremiyetin yoğunluğunu göstermektedir).

Konutların tasarım sürecinde kullanıcının katılımı sağlanmalıdır. Bu da, mimarın çok iyi bir gözlemci olmasının yanında, kültürel değişim süreci göz önüne alınarak, değişime uygun, esnek konut tasarımıyla mümkün olabilir.

Mahremiyet anlayışı, toplumun çeşitli grupları arasında farklılıklar göstermektedir. Bölgeler arası mahremiyet anlayışı farklılıkları da dikkate alındığında, Türkiye'nin çeşitli bölgeleri için mahremiyet araştırmaları yaygınlaştırılmalıdır.

NOTLAR

- 1 - ELDEM, N., YÜCEL, A., 1983, Bina Bilgisi III Ders Notları, İ.T.Ü.
- 2 - ÇAKIN, Ş., 1988, Mimari Tasarım, İnsan ve Çevre, Özel Matbaası, İstanbul, s. 2.
- 3 - AYDINLI, S., 1986, Mekansal Değerlendirmede Algısal Yargılara Dayalı Bir Model, Doktora Tezi, İ.T.Ü., s. 4, 5.
- 4 - ÜNÜGÜR, M., 1989, Bina Tasarımının Temel İlkeleri, İ.T.Ü., s. 3.
- 5 - RAPOPORT, A., 1980, "Cross-Cultural Aspects of Environmental Design", I. Altman, A. Rapoport, J.F. Wohlwill (Eds.), Human Behavior and Environment: Environment and Culture, Vol. 4, Plenum Press, New York, p. 7-42.
- 6 - TURGUT, H., 1990, Kültür-Davranış-Mekan Etkileşiminin Saptanmasında Kullanılabilecek Bir Yöntem, Doktora Tezi, İ.T.Ü., s. 28-31.
- 7 - ERKMAN, U., 1982, Mimari Tasarım İçin Bir Veri Üretim Yöntemi Olarak Çevre Analizi, İ.T.Ü., s. 44-53.
- 8 - BAYAZIT, N., 1969, Konut Araçları Açısından Ele Alınan Sistematik Bir Tasarlama Yönteminin Geliştirilmesi, Doktora Tezi, İ.T.Ü., s. 39, 40.
- 9 - GÜVENÇ, B., 1991, İnsan ve Kültür, 5. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 95-114.
- 10 - ERKAL, M., 1982, Sosyoloji, K.Ü.İ.İ.B.F. Yayınları, s. 66.
- 11 - WELLS, C., 1971, İnsan ve Dünyası, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 37-53.
- 12 - GÜVENÇ, B., (9), a.g.e., s. 122, 123.

NOTLAR (devam)

- 13 - GÜVENÇ, B., (9), a.g.e., s. 286-291.
- 14 - TANILLI, S., 1981, Uygarlık Tarihi, Çağdaş Dünyaya Giriş, 4. Bası, Say Kitap Pazarlama, İst., s. 335-344.
- 15 - ÖDEKAN, A., 1987, "Mimarlık ve Sanat Tarihi", Ü. Hassan, H. Berktaş, A. Ödekan (Derl.), Türkiye Tarihi 1, Osmanlı Devletine Kadar Türkler, Cem Yayınevi, İst., s. 369-372.
- 16 - GÜVENÇ, B., 1985, Kültür Konusu ve Sorunlarımız, Remzi Kitabevi, İst., s. 117-121
- 17 - KARAMANI, A., 1987, Antik Mimari Ögelerinin Geç Devirlerdeki Kullanımları ve Beyoğlu İstiklal Caddesi XIX. Yüzyıl Apartman Cephelerinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü., s. 35-43.
- 18 - KONGAR, E., 1985, İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, Cilt 1, 5. Basım, Remzi Kitabevi, İst., s. 75.
- 19 - ALEXANDER, C., 1974, "An Early Summary of "The Timeless Way of Building»", J. Lang, C. Burnette, W. Moleski, D. Vachon (Eds.), Designing For Human Behavior: Architecture and the Behavioral Sciences, Dowden, Hutchinson & Ross Inc., Pennsylvania, p. 52-59.
- 20 - ÜNÜGÜR, M., 1973, Kültür Farklarının Mutfaklarda Mekan Gereksinmelerine Etkilerinin Saptanmasında Kullanılabilecek Bir Ergonomiks Metod, İ.T.Ü., s. 30.
- 21 - HALL, E.T., 1974, "Meeting Man's Basic Spatial Needs in Artificial Environments", J. Lang, C. Burnette, W. Moleski, D. Vachon (Eds.), Designing for Human Behavior: Architecture and the Behavioral Sciences, Dowden, Hutchinson & Ross Inc., Pennsylvania, p. 214-220.

NOTLAR (devam)

- 22 - TURGUT, H., (6), a.g.e., s. 39.
- 23 - SOMMER, R., 1974, "Looking Back At Personal Space", J. Lang, C. Burnette, W. Moleski, D. Vachon (Eds.), Designing for Human Behavior: Architecture and the Behavioral Sciences, Dowden, Hutchinson & Ross Inc., Pennsylvania, p. 202-209.
- 24 - TURGUT, H., (6), a.g.e., s. 40-44.
- 25 - ÇAKIN, Ş., (2), a.g.e., s. 21, 23.
- 26 - KARAMAN, A., 1991, Toplu Konut Alanlarının Tasarımında Sosyo Kültürel Veriler: Bazı İlke ve Ölçütlerin İrdelenmesi, Yapı 118, Y.E.M. Yayınları, İst., s. 38-40.
- 27 - AKSOYLU, Y., 1987, Sosyoloji Ders Notları, İ.T.Ü. Mimarlık Fak.
- 28 - SOMMER, R., 1969, Personal Space, Prentice-Hall, Inc., New Jersey, p. 39-57.
- 29 - KIZIL, F., 1978, Toplumsal Geleneklerin Konut İçerik Mekan Tasarıma Etkisi ve Toplumsal Geleneklerimizi Daha İyi Karşılacak Konut İçerik Fiziksel Çevre Koşullarının Belirlenmesi, Doktora Tezi, İ.D.G.S.A., s. 85.
- 30 - PAMİR, H., 1979, "Mahremiyet Kavramı ile Kişisel ve Toplumsal Düzen İlişkileri", M. Pultar (Der.), Çevre, Yapı ve Tasarım, Çevre ve Mimarlık Bilimleri Derneği, Ankara, s. 91-99.
- 31 - MUTLU, A., 1973, Bina Bilgisi, Genel Konular, Dizerkonca Matbaası, İst., s. 43, 44.
- 32 - OZANKAYA, Ö., 1991, Toplumbilim, 7. Baskı, Cem Yayınevi, İst., s. 165-168.
- 33 - AIELLO, J.R., THOMPSON, D.E., 1980, "Personal Space, Crowding, and Spatial Behavior in a Cultural Context", I. Altman, A. Rapoport, J.F. Wohlwill (Eds.), Human Behavior and Environment: Environment and Culture, Vol. 4, Plenum Press, New York, p. 168.

NOTLAR (devam)

- 34 - COOPER, C., 1974, "The House as Symbol of the Self", J. Lang, C.Burnette, W. Moleski, D. Vachon (Eds.), Designing for Human Behavior: Architecture and the Behavioral Sciences, Dowden, Hutchinson & Ross Inc., Pennsylvania, p. 142.
- 35 - TURGUT, H., (6), a.g.e., s. 82-87.
- 36 - KIZIL, F., (29), a.g.e., s. 95.
- 37 - OĞAN, B., 1989, Az Katlı Yoğun Konutlar, Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü., s. 1.
- 38 - DAĞGÜLÜ, İ., LOMLU, E., 1991, "Türkiye'de Toplu Konut Sorununa Kültürel Açıdan Yaklaşım", Yıldız Üniv. Mim. Fak., Emlak Bankası, Türkiye'de Son 10 Yılda Toplu Konut Uygulamaları Sempozyumu, İst., s. 263-269.
- 39 - ÖKE, A., 1971, İşletme Anlayışına ve Bütçesine Uygun Konut Tasarlaması, İ.T.Ü., s. 45-54.
- 40 - ÖZSOY, A., 1983, Gecekondu Biçimlenme Süreci ve Etkenlerinin Analizi, Doktora Tezi, İ.T.Ü., s. 28-30.
- 41 - RAPOPORT, A., 1969, House Form and Culture, Prentice-Hall, Inc., p. 46-82.
- 42 - LAWRENCE, R.J., 1985, "A More Humane History of Homes: Research Method and Application", I. Altman, C.M. Werner (Eds.), Human Behavior and Environment: Home Environments, Vol. 8, Plenum Press, New York, p. 117.
- 43 - KUBAN, D., 1982, Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İst., s. 82-83.

NOTLAR (devam)

- 44 - BİLGİN, N., 1983, Çeşitli Sosyo-Kültürel Gruplarda Eşya Sistemleri ve İnsan-Eşya İlişkileri, Doçentlik Tezi, Ege Üniv. Edb. Fak. Yayınları No: 28, İzmir, s. 39-48.
- 45 - KÜÇÜKERMEN, Ö., 1988, Kendi Mekanının Arayışı İçinde Türk Evi, 3. Basım, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İst., s. 80.
- 46 - PRUSSIN, L., 1987, "Tents: Lady of the Builders", Mimar Houses, Concept Media Pte Ltd., Singapore, p. 115-120.
- 47 - KÜÇÜKERMEN, Ö., (45), a.g.e., s. 27.
- 48 - ERUZUN, C., 1989, Kültürel Süreklilik İçinde Türk Evi, Mimarlık, Sayı 236, Mimarlar Odası Yay., Ankara, s. 68.
- 49 - KÜÇÜKERMEN, Ö., (45), a.g.e., s. 43.
- 50 - FAEGRE, T., 1987, "The Kazak Yurt", Mimar Houses, Concept Media Pte Ltd., Singapore, p. 156-161.
- 51 - KÜÇÜKERMEN, Ö., (45), a.g.e., s. 87, 88.
- 52 - KUBAN, D., (43), a.g.e., s. 153-155.
- 53 - AKDENİZ, G., 1979, Çeşitli Kültür ve Gelir Gruplarında Günlük Oturma ile İlişkili Eylemlerin Gerektirdiği Donatım ve Mekan, Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü., s. 38.
- 54 - ÖDEKAN, A., (15), a.g.e., s. 390.
- 55 - KUBAN, D., (43), a.g.e., s. 149.
- 56 - DİNÇOL, A.M., 1982, "Hititler Öncesinde Anadolu", Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, Cilt 1, Görsel Yayınlar, İst., s. 12-16.

NOTLAR (devam)

- 57 - DİNÇOL, A.M., 1982, "Hititler", Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, Cilt 1, Görsel Yay., İst., s. 24.
- 58 - SEVİN, V., 1982, "Anadolu'da Yunanlılar", Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, Cilt 2, Görsel Yay., İst., s. 243.
- 59 - SEVİN, V., 1982, "Frygler", Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, Cilt 2, Görsel Yay., İst., s. 250-267.
- 60 - SEVİN, V., 1982, "Lydialılar", Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, Cilt 2, Görsel Yay., İst, s. 299.
- 61 - SEVİN, V., 1982, "Anadolu'da Pers Egemenliği", Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, Cilt 2, Görsel Yay., İst., s. 310-328.
- 62 - ÖZSAİT, M., 1982, "Anadolu'da Hellenistik Dönem", Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, Cilt 2, Görsel Yay., İst., s. 376-377.
- 63 - YILDIZ, H.D., 1982, "Bizans Tarihi", Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, Cilt 3, Görsel Yay., İst., s. 488.
- 64 - EYİCE, S., 1982, "Türkiye'de Bizans Sanatı", Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, Cilt 3, Görsel Yay., İst., s. 569.
- 65 - YILDIZ, H.D., 1982, "Anadolu Türk Tarihi", Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, Cilt 3, Görsel Yay., İst., s. 623.
- 66 - SÖZEN, M., SÖNMEZ, Z., 1982, "Anadolu Türk Mimarisi", Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, Cilt 4, Görsel Yay., İst., s. 856, 857.
- 67 - KUBAN, D., (43), a.g.e., s. 143-146.
- 68 - TURGUT, H., (6), a.g.e., s. 92-93.

NOTLAR (devam)

- 69 - KALKANDELEN, O., 1979, Cumhuriyet Döneminde Değişen Sosyal Yapının Türk Konut Planına Etkisi, Diploma Tezi, İ.T.Ü., s. 12.
- 70 - KENNEDY, R.W., 1966, The House And The Art of its Design, Fifth Printing, Reinhold Publishing Corporation, New York, p. 95-99.
- 71 - KOROSK-SERFATY, P., 1985, "Experience and Use of the Dwelling", I. Altman, C.M. Werner (Eds.), Human Behavior and Environment: Home Environments, Vol. 8. Plenum Press, New York, p. 65-83.
- 72 - TURGUT, H., (6), a.g.e., s. 34.
- 73 - AIELLO, J.R., THOMPSON, D.E., (33), a.g.e., p. 108.
- 74 - CLEMENT, P., 1987, "Courtyard Houses, China", Mimar Houses, Concept Media Pte Ltd., Singapore, p. 162-169.
- 75 - SUDIN, P.W., 1987, "The Malay House", Mimar Houses, Concept Media Pte Ltd., Singapore, p. 183-191.
- 76 - AIELLO, J.R., THOMPSON, D.E., (33), a.g.e., p. 112.
- 77 - RAPOPORT, A., (41), a.g.e., p. 93-95.
- 78 - BİLGİN, N., (44). a.g.e., s. 68.
- 79 - KALKANDELEN, O., (69). a.g.e., s. 5.
- 80 - NAUMANN, R., 1985, Eski Anadolu Mimarlığı, B. Madra (Çev.), 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ank., s. 350.
- 81 - HASSAN, Ü., 1987, "Siyasal Tarih", Ü. Hassan, H. Berktaş, A. Ödekan (Derl.), Türkiye Tarihi 1, Osmanlı Devletine Kadar Türkler, Cem Yayınevi, İst., s. 339-356.
- 82 - KUBAN, D., (43). a.g.e., s. 197-198.

NOTLAR (devam)

- 83 - ÇAKIN, S., 1987, Issues to Define a Contemporary Design Language in Traditional Cultures, Seminar on "The Problems of Contemporary Architecture in Muslim Countries, Al-Khobar, p. 2-3.
- 84 - KALKANDELEN, O., (69). a.g.e., s. 13.
- 85 - ERTUNGA, E., 1990, Ramada Hotel-Laleli, Tasarım, Sayı 8, Boyut Yayın Grubu, İst., s. 55.
- 86 - KALKANDELEN, O., (69). a.g.e., s. 16.
- 87 - DİNCEL, H., 1989, Kentsel Mekanda Konut Sorununa Bir Çözüm Olarak Gecekonduların Değerlendirilmesi, Doktora Tezi, İ.T.Ü., s. 171-177.

KAYNAKLAR DİZİNİ

- AIELLO, J.R., THOMPSON, D.E., 1980, "Personal Space, Crowding, and Spatial Behavior in a Cultural Context", I. Altman, A. Rapoport, J.F. Wohlwill (Eds.), Human Behavior and Environment: Environment and Culture, Vol. 4, Plenum Press, New York, p. 108, 112, 168.
- AKDENİZ, G., 1979, Çeşitli Kültür ve Gelir Gruplarında Günlük Oturma ile İlişkili Eylemlerin Gerektirdiği Donatım ve Mekan, Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü., s. 38.
- AKSOYLU, Y., 1987, Sosyoloji Ders Notları, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi.
- ALEXANDER, C., 1974, "An Early Summary of "The Timeless Way of Building", J. Lang, C. Burnette, W. Moleski, D. Vachon (Eds.), Designing For Human Behavior: Architecture and the Behavioral Sciences, Dowden, Hutchinson & Ross Inc., Pennsylvania, p. 52-59.
- AYDINLI, S., 1986, Mekansal Değerlendirmede Algısal Yargılara Dayalı Bir Model, Doktora Tezi, İ.T.Ü., s. 4-5.
- BAYAZIT, N., 1969, Konut Araçları Açısından Ele Alınan Sistematik Bir Tasarlama Yönteminin Geliştirilmesi, Doktora Tezi, İ.T.Ü., s. 39-40.
- BİLGİN, N., 1983, Çeşitli Sosyo-Kültürel Gruplarda Eşya Sistemleri ve İnsan-Eşya İlişkileri, Doçentlik Tezi, Ege Üniv. Edb. Fak. Yayınları No: 28, İzmir, s. 39-48, 68.
- CLEMENT, P., 1987, "Courtyard Houses, China", Mimar Houses, Concept Media Pte Ltd., Singapore, p. 162-169.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

- COOPER, C., 1974, "The House as Symbol of the Self", J. Lang, C. Burnette, W. Moleski, D. Vachon (Eds.), *Designing for Human Behavior: Architecture and the Behavioral Sciences*, Dowden, Hutchinson & Ross Inc., Pennsylvania, p. 142.
- ÇAKIN, S., 1987, *Issues to Define a Contemporary Design Language in Traditional Cultures*, Seminar on "The Problems of Contemporary Architecture in Muslim Countries, Al-Khobar, p. 2-3.
- ÇAKIN, Ş., 1988, *Mimari Tasarım, İnsan ve Çevre*, Özel Matbaası, İstanbul, s. 2, 21-23.
- DAĞGÜLÜ, İ., LOMLU, E., 1991, "Türkiye'de Toplu Konut Sorununa Kültürel Açıdan Yaklaşım", Yıldız Üniv. Mim. Fak., Emlak Bankası, *Türkiye'de Son 10 Yılda Toplu Konut Uygulamaları Sempozyumu*, İst., s. 263-269.
- DİNCEL, H., 1989, *Kentsel Mekanda Konut Sorununa Bir Çözüm Olarak Gecekonduların Değerlendirilmesi*, Doktora Tezi, İ.T.Ü., s. 171-177.
- DİNÇOL, A.M., 1982, "Hititler Öncesinde Anadolu", *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, Cilt 1, Görsel Yayınlar, İst., s. 12-16.
- DİNÇOL, A.M., 1982, "Hititler", *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, Cilt 1, Görsel Yay., İst., s. 24.
- ELDEM, N., YÜCEL, A., 1983, *Bina Bilgisi III Ders Notları*, İ.T.Ü.
- ERKAL, M., 1982, *Sosyoloji*, K.Ü.İ.İ.B.F. Yayınları, s. 66.
- ERKMAN, U., 1982, *Mimari Tasarım İçin Bir Veri Üretim Yöntemi Olarak Çevre Analizi*, İ.T.Ü., s. 44-53.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

- ERTUNGA, E., 1990, Ramada Hotel-Laleli, Tasarım, Sayı 8, Boyut Yayın Grubu, İst., s. 55.
- ERUZUN, C., 1989, Kültürel Süreklilik İçinde Türk Evi, Mimarlık, Sayı 236, Mimarlar Odası Yay., Ankara, s. 68.
- EYİCE, S., 1982, "Türkiye'de Bizans Sanatı", Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, Cilt 3, Görsel Yay., İst., s. 569.
- FAEGRE, T., 1987, "The Kazak Yurt", Mimar Houses, Concept Media Pte Ltd., Singapore, p. 156-161.
- GÜVENÇ, B., 1985, Kültür Konusu ve Sorunlarımız, Remzi Kitabevi, İst., s. 117-121
- GÜVENÇ, B., 1991, İnsan ve Kültür, 5. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 95-114.
- HALL, E.T., 1974, "Meeting Man's Basic Spatial Needs in Artificial Environments", J. Lang, C. Burnette, W. Moleski, D. Vachon (Eds.), Designing for Human Behavior: Architecture and the Behavioral Sciences, Dowden, Hutchinson & Ross Inc., Pennsylvania, p. 214-220.
- HASSAN, Ü., 1987, "Siyasal Tarih", Ü. Hassan, H. Berktaş, A. Ödekan (Derl.), Türkiye Tarihi 1, Osmanlı Devletine Kadar Türkler, Cem Yayınevi, İst., s. 339-356.
- KALKANDELEN, O., 1979, Cumhuriyet Döneminde Değişen Sosyal Yapının Türk Konut Planına Etkisi, Diploma Tezi, İ.T.Ü., s. 5, 12, 13, 16.
- KARAMAN, A., 1991, Toplu Konut Alanlarının Tasarımında Sosyo Kültürel Veriler: Bazı İlke ve Ölçütlerin İrdelenmesi, Yapı 118, Y.E.M. Yayınları, İst., s. 38-40.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

- KARAMANI, A., 1987, Antik Mimari Ögelerinin Geç Devirlerdeki Kullanımları ve Beyoğlu İstiklal Caddesi XIX. Yüzyıl Apartman Cephelerinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü., s. 35-43.
- KENNEDY, R.W., 1966, The House And The Art of its Design, Fifth Printing, Reinhold Publishing Corporation, New York, p. 95-99.
- KIZIL, F., 1978, Toplumsal Geleneklerin Konut İç Mekan Tasarıma Etkisi ve Toplumsal Geleneklerimizi Daha İyi Karşılacak Konut İç Fiziksel Çevre Koşullarının Belirlenmesi, Doktora Tezi, İ.D.G.S.A., s. 85, 95.
- KONGAR, E., 1985, İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, Cilt 1, 5. Basım, Remzi Kitabevi, İst., s. 75.
- KOROSEC-SERFATY, P., 1985, "Experience and Use of the Dwelling", I. Altman, C.M. Werner (Eds.), Human Behavior and Environment: Home Environments, Vol. 8. Plenum Press, New York, p. 65-83.
- KUBAN, D., 1982, Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İst., s. 82-83, 143-146, 149, 153-155, 197, 198.
- KÜÇÜKERMEN, Ö., 1988, Kendi Mekanının Arayışı İçinde Türk Evi, 3. Basım, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İst., s. 27, 43, 80, 87, 88.
- MUTLU, A., 1973, Bina Bilgisi, Genel Konular, Dizerkonca Matbaası, İst., s. 43-44.
- NAUMANN, R., 1985, Eski Anadolu Mimarlığı, B. Madra (Çev.), 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ank., s. 350.
- OĞAN, B., 1989, Az Katlı Yoğun Konutlar, Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü., s. 1.
- OZANKAYA, Ö., 1991, Toplum Bilim, 7. Baskı, Cem Yayınevi, İst., s. 165-168.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

- ÖDEKAN, A., 1987, "Mimarlık ve Sanat Tarihi", Ü. Hassan, H. Berktaş, A. Ödekan (Derl.), Türkiye Tarihi 1, Osmanlı Devletine Kadar Türkler, Cem Yayınevi, İst., s. 369-372, 390.
- ÖKE, A., 1971, İşletme Anlayışına ve Bütçesine Uygun Konut Tasarlaması, İ.T.Ü., s. 45-54.
- ÖZSAİT, M., 1982, "Anadolu'da Hellenistik Dönem", Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, Cilt 2, Görsel Yay., İst., s. 376-377.
- ÖZSOY, A., 1983, Gecekondu Biçimlenme Süreci ve Etkenlerinin Analizi, Doktora Tezi, İ.T.Ü., s. 28-30.
- PAMİR, H., 1979, "Mahremiyet Kavramı ile Kişisel ve Toplumsal Düzen İlişkileri", M. Pultar (Der.), Çevre, Yapı ve Tasarım, Çevre ve Mimarlık Bilimleri Derneği, Ankara, s. 91-99.
- PRUSSIN, L., 1987, "Tents: Lady of the Builders", Mimar Houses, Concept Media Pte Ltd., Singapore, p. 115-120.
- RAPOPORT, A., 1969, House Form and Culture, Prentice-Hall, Inc., p. 46-82, 93-95.
- RAPOPORT, A., 1980, "Cross-Cultural Aspects of Environmental Design", I. Altman, A. Rapoport, J.F. Wohlwill (Eds.), Human Behavior and Environment: Environment and Culture, Vol. 4, Plenum Press, New York, p. 7-42.
- SEVİN, V., 1982, "Anadolu'da Pers Egemenliği", Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, Cilt 2, Görsel Yay., İst., s. 310-328.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

- SEVİN, V., 1982, "Anadolu'da Yunanlılar", Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, Cilt 2, Görsel Yay., İst., s. 243.
- SEVİN, V., 1982, "Frygler", Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, Cilt 2, Görsel Yay., İst., s. 250-267.
- SEVİN, V., 1982, "Lydia'lılar", Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, Cilt 2, Görsel Yay., İst, s. 299.
- SOMMER, R., 1969, Personal Space, Prentice-Hall, Inc., New Jersey, p. 39-57.
- SOMMER, R., 1974, "Looking Back At Personal Space", J. Lang, C. Burnette, W. Moleski, D. Vachon (Eds.), Designing for Human Behavior: Architecture and the Behavioral Sciences, Dowden, Hutchinson & Ross Inc., Pennsylvania, p. 202-209.
- SÖZEN, M., SÖNMEZ, Z., 1982, "Anadolu Türk Mimarisi", Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, Cilt 4, Görsel Yay., İst., s. 856-857.
- SUDIN, P.W., 1987, "The Malay House", Mimar Houses, Concept Media Pte Ltd., Singapore, p. 183-191.
- TANILLI, S., 1981, Uygarlık Tarihi, Çağdaş Dünyaya Giriş, 4. Bası, Say Kitap Pazarlama, İst., s. 335-344.
- TURGUT, H., 1990, Kültür-Davranış-Mekan Etkileşiminin Saptanmasında Kullanılabilecek Bir Yöntem, Doktora Tezi, İ.T.Ü., s. 28-31, 34, 39, 40-44, 82-87, 92, 93.
- ÜNÜGÜR, M., 1973, Kültür Farklarının Mutfaklarda Mekan Gereksinmelerine Etkilerinin Saptanmasında Kullanılabilecek Bir Ergonomiks Metod, İ.T.Ü., s. 30.
- ÜNÜGÜR, M., 1989, Bina Tasarımının Temel İlkeleri, İ.T.Ü., s. 3.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

WELLS, C., 1971, İnsan ve Dünyası, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 37-53.

YILDIZ, H.D., 1982, "Anadolu Türk Tarihi", Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, Cilt 3, Görsel Yay., İst., s. 623.

YILDIZ, H.D., 1982, "Bizans Tarihi", Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, Cilt 3, Görsel Yay., İst., s. 488.

EKLER

- EK 1 - Aşağı Söğütönü Köyü Yerleşim Krokisi**
- EK 2 - Çamlıca Mahallesi Vaziyet Planı**
- EK 3 - Mesa Koru Sitesi Konutları**
- EK 4 - Aşağı Söğütönü Köyü Sokakları**
- EK 5 - Aşağı Söğütönü Köyü Konutları**
- EK 6 - Çamlıca Mahallesi Konut Rölöveleri**

EK 1 - Aşağı Söğütönü Köyü Yerleşim Krokisi

EK 2 - Çamlıca Mahallesi Vaziyet Planı

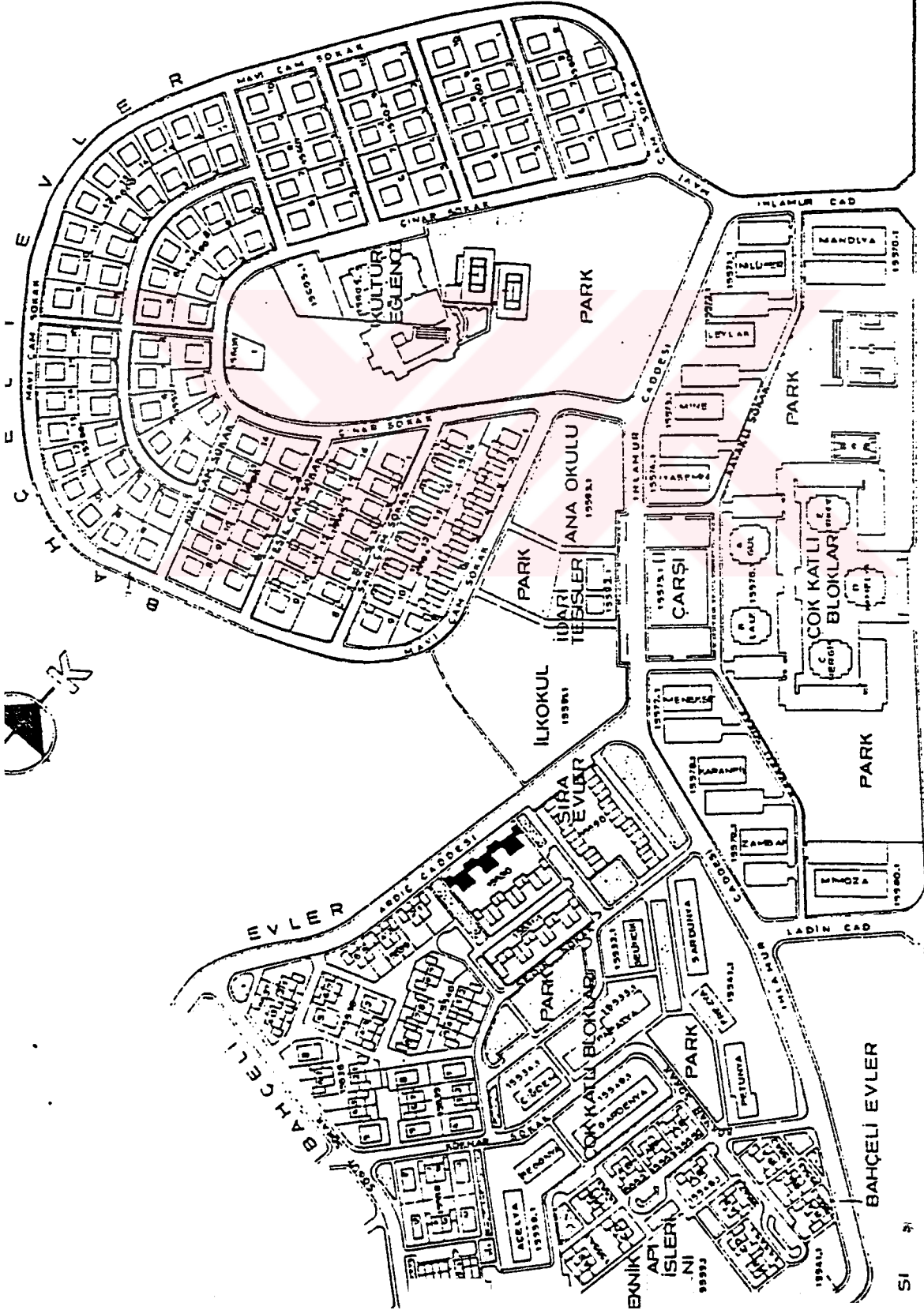

M.Ç. P. ...
DOKÜMAN ...

EK 3 - Mesa Koru Sitesi Konutları

ESKİŞEHİR

ANKARA

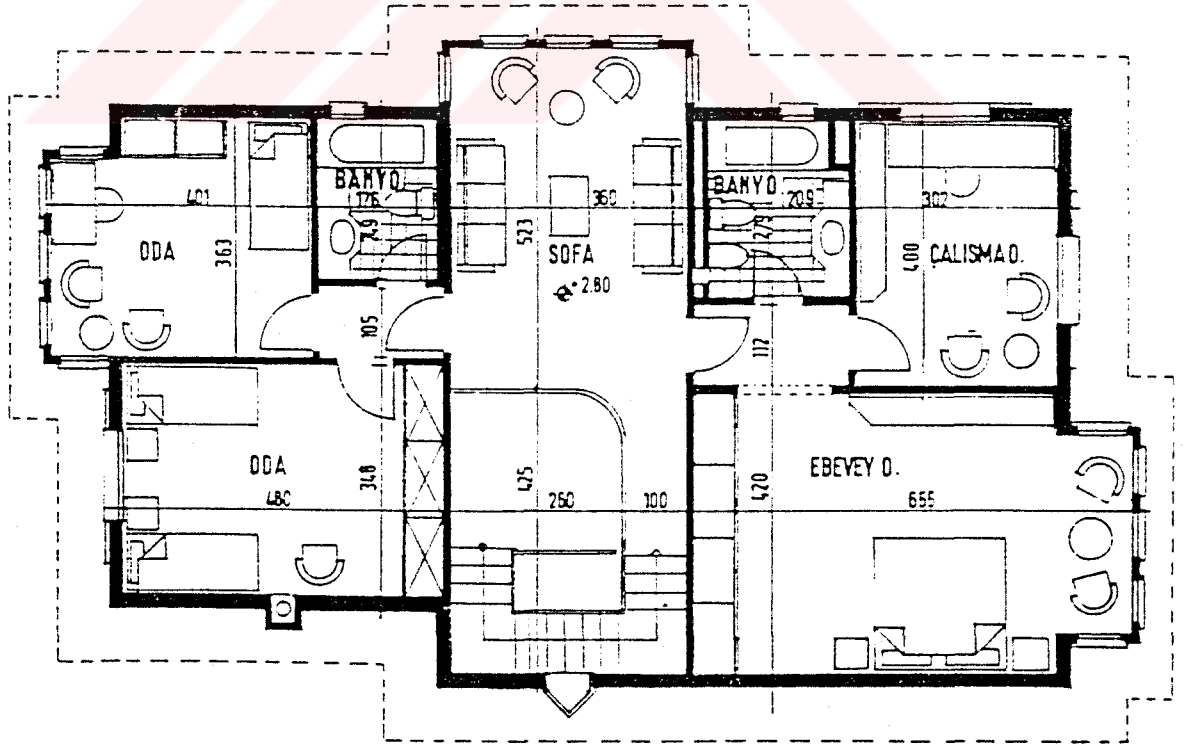
I. KURU SITESİ

MİMARİ PLANI

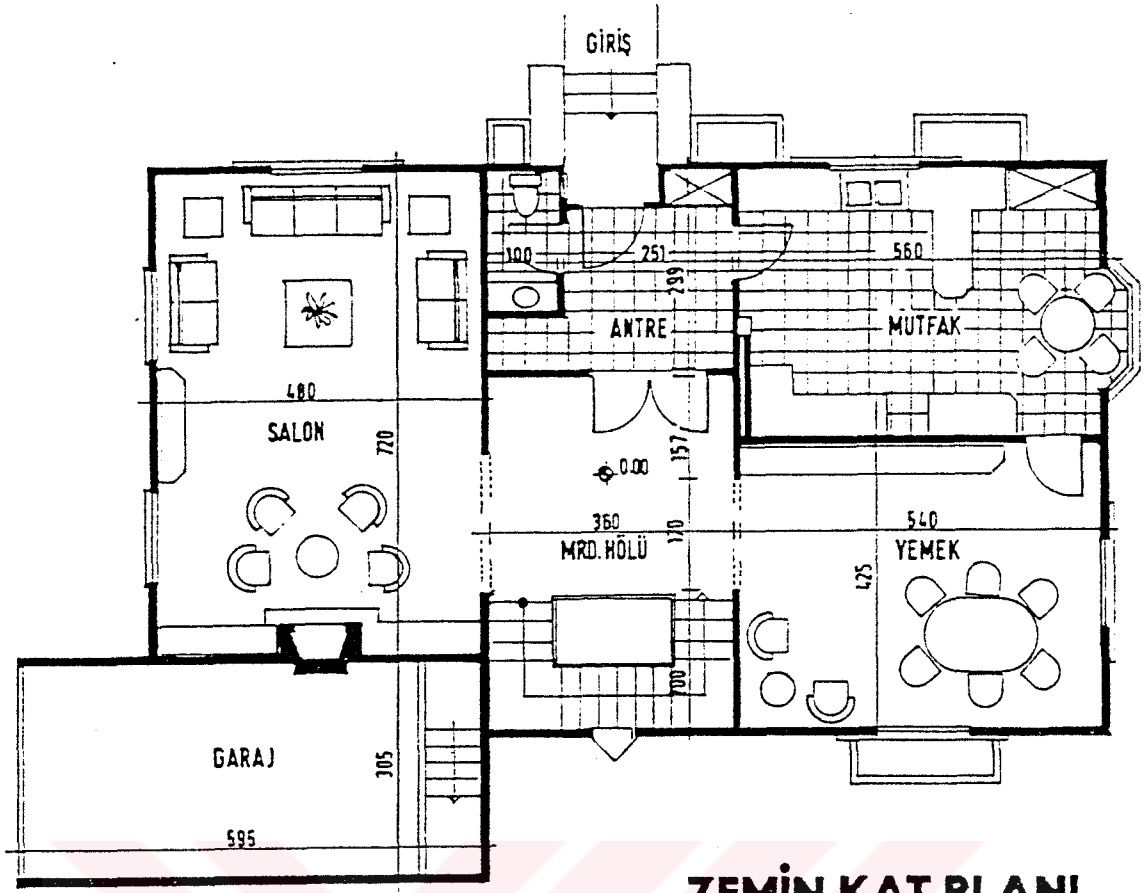
SI 31

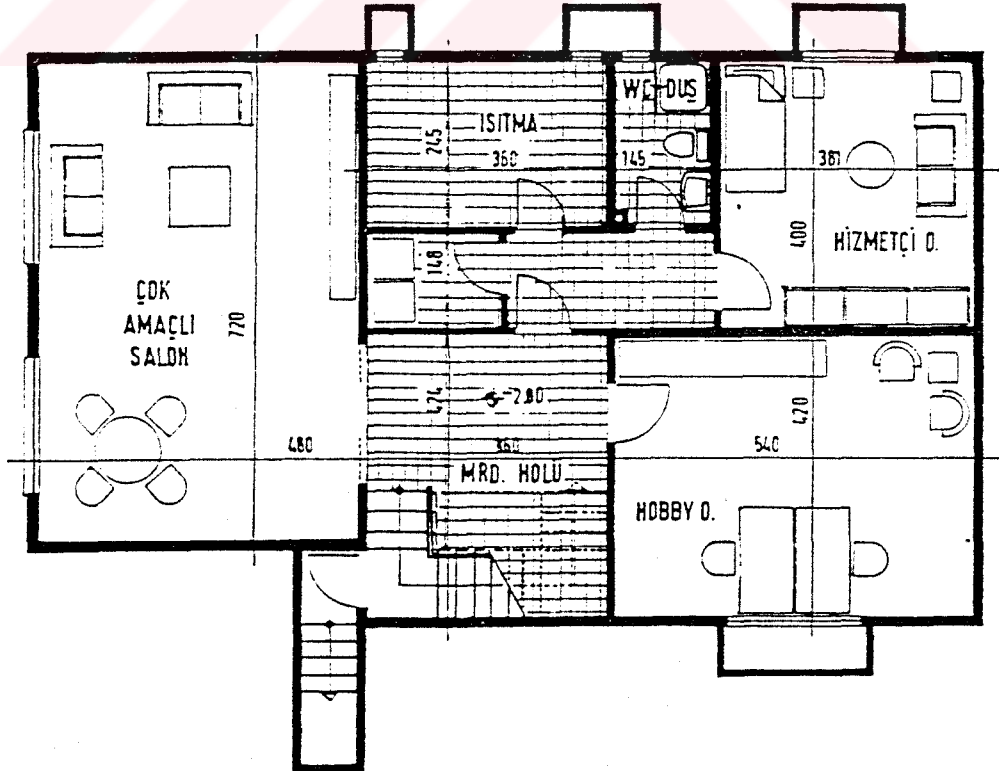
ÖN CEPHE

I. KAT PLANI

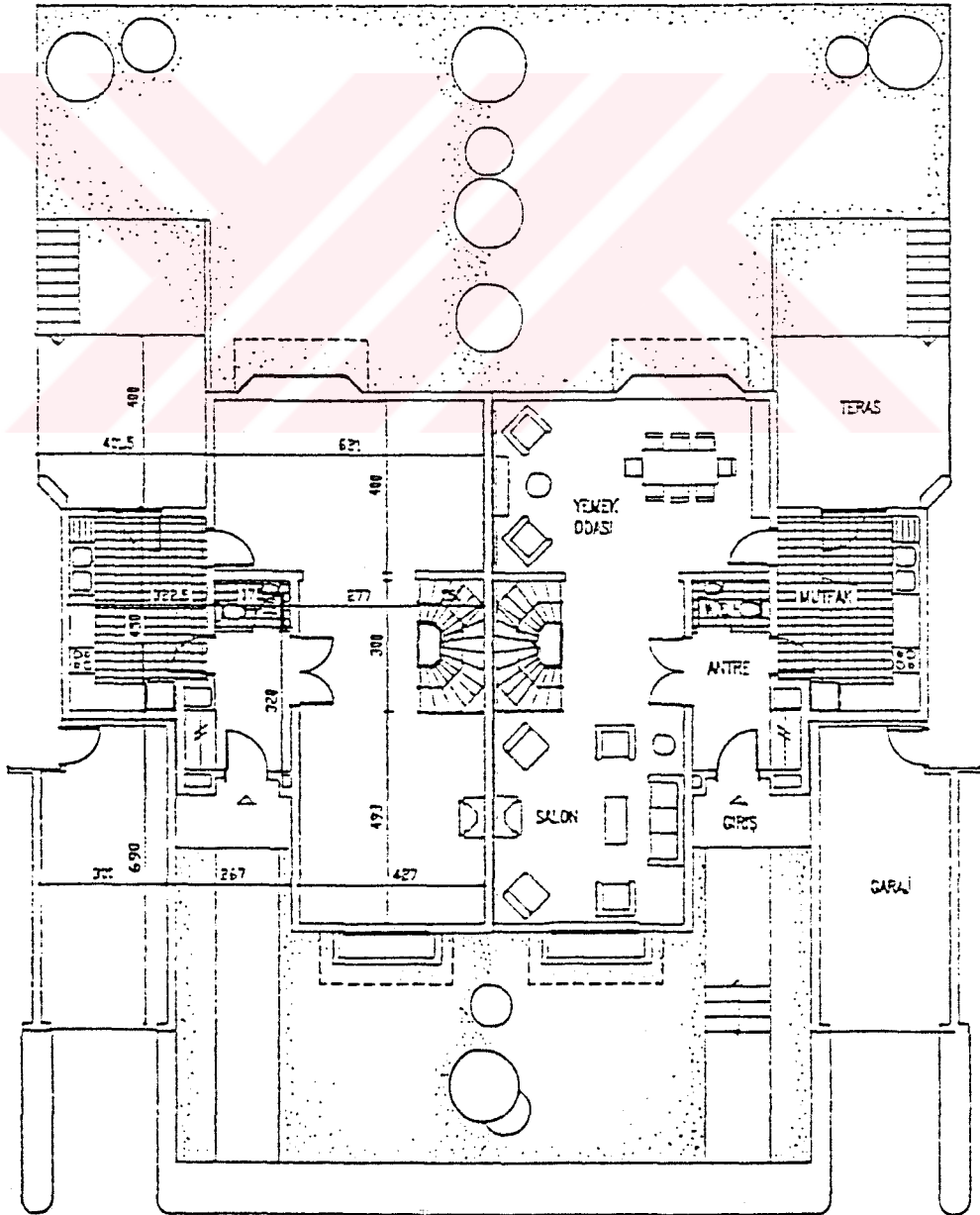
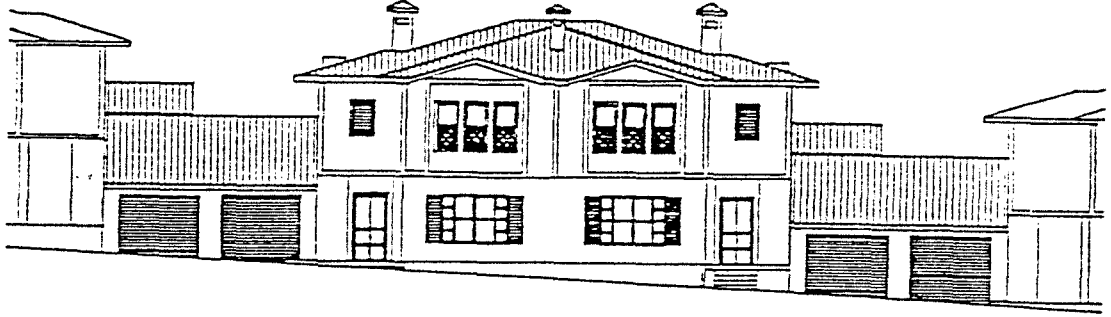

ZEMİN KAT PLANI

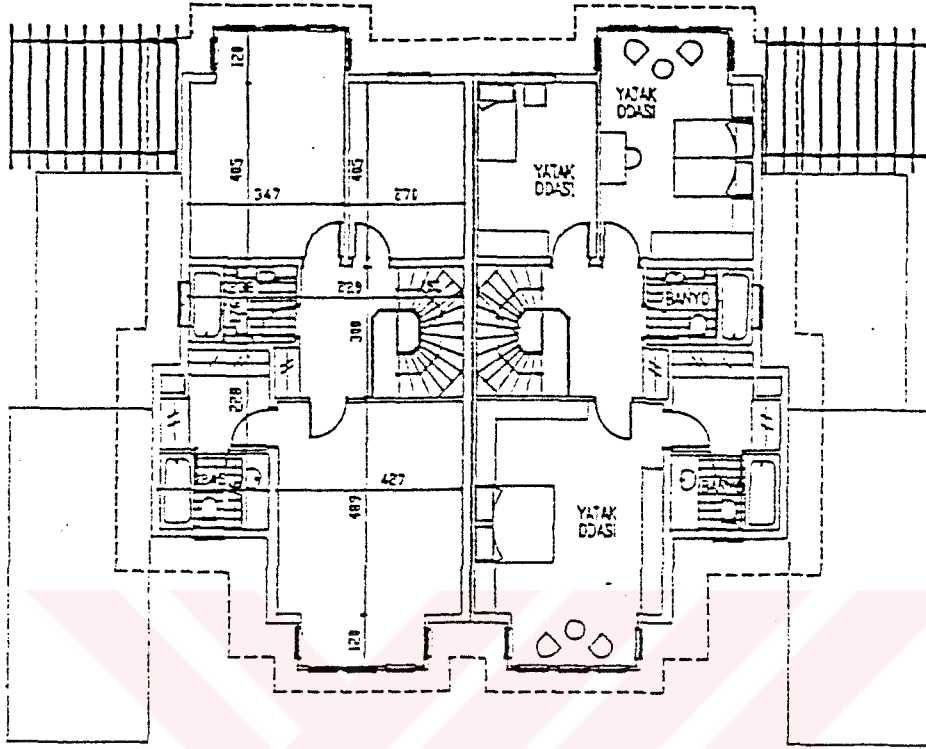

BODRUM KAT PLANI

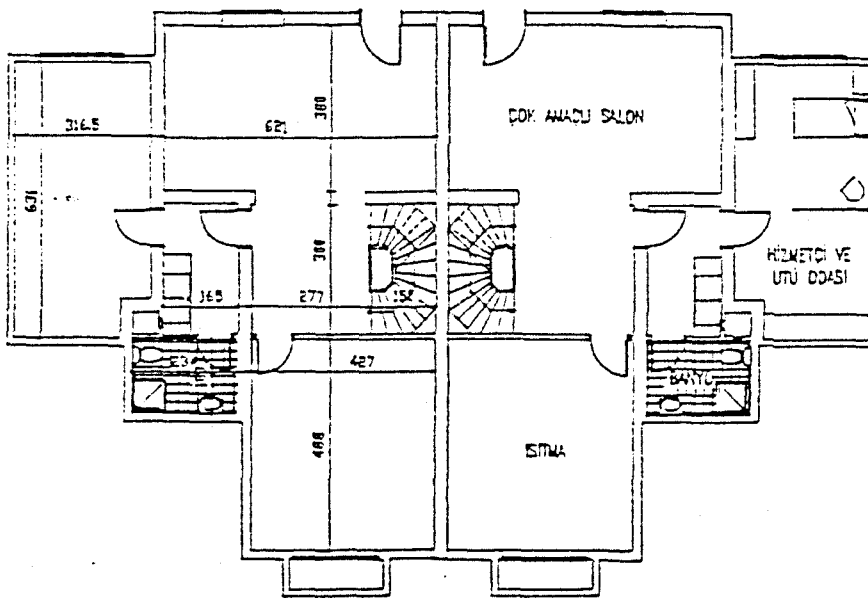
İKİ KATLI BAHÇELİ İKİZ EV

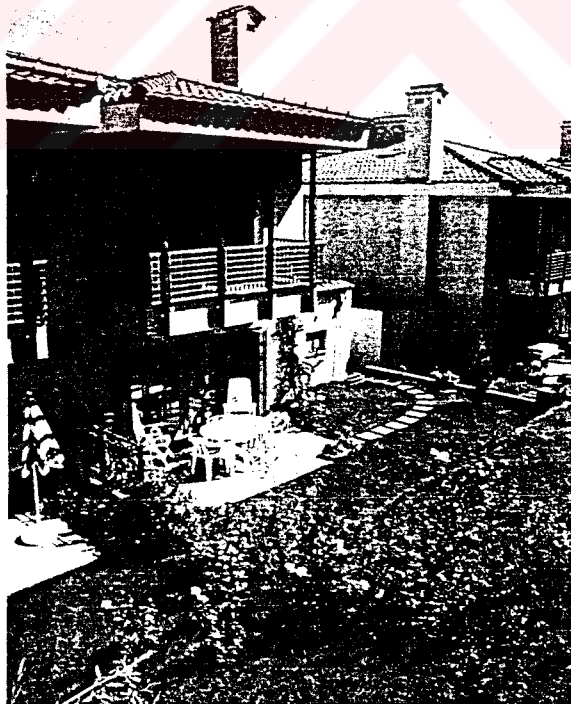
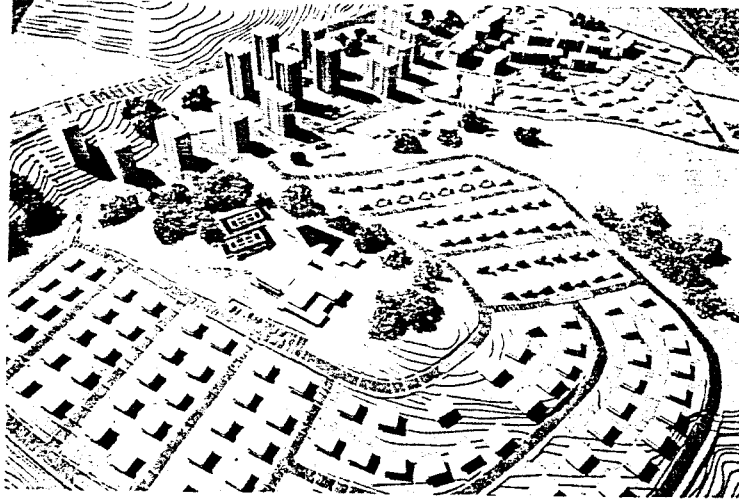
ZEMİN KAT PLANI

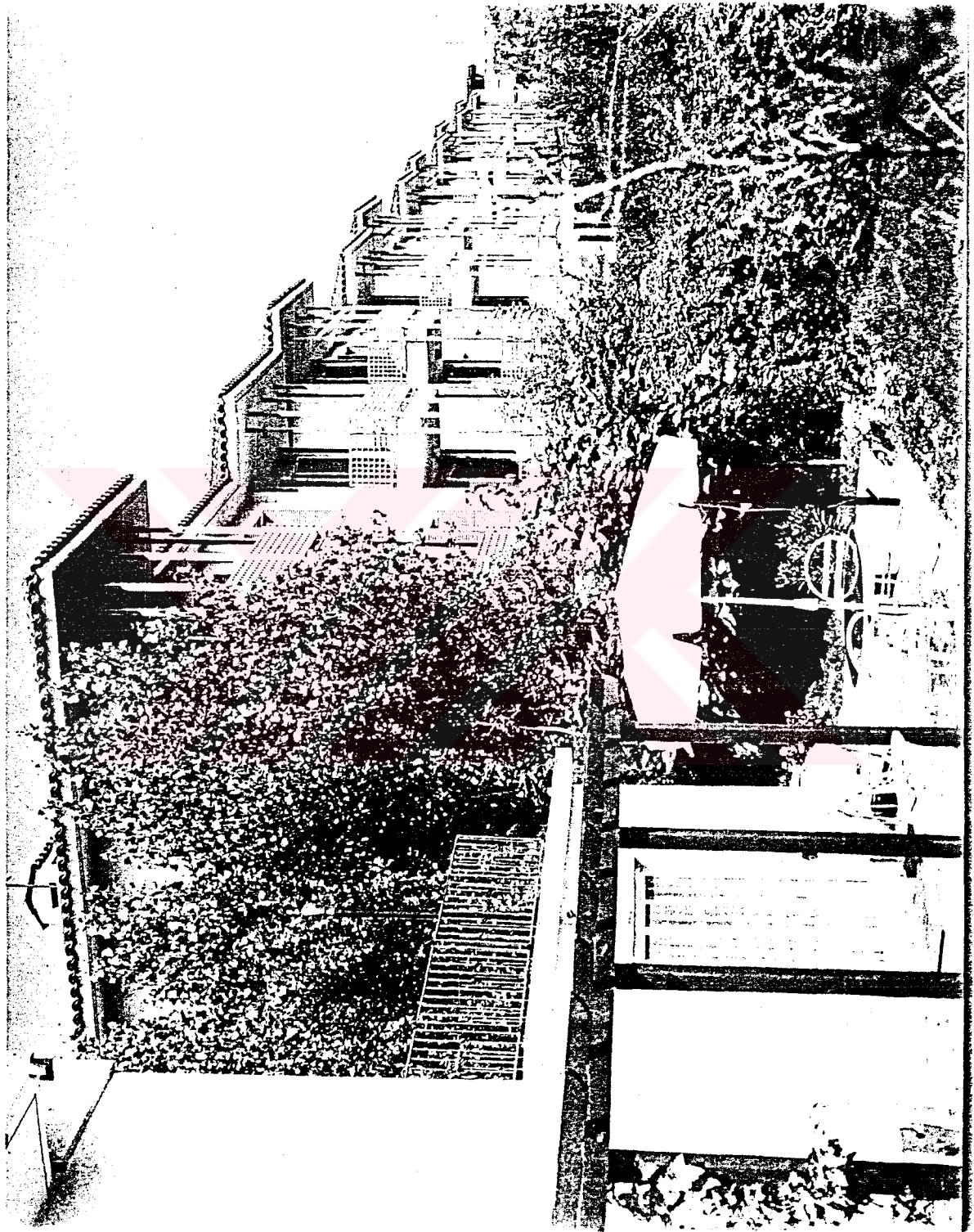

1.KAT PLANI

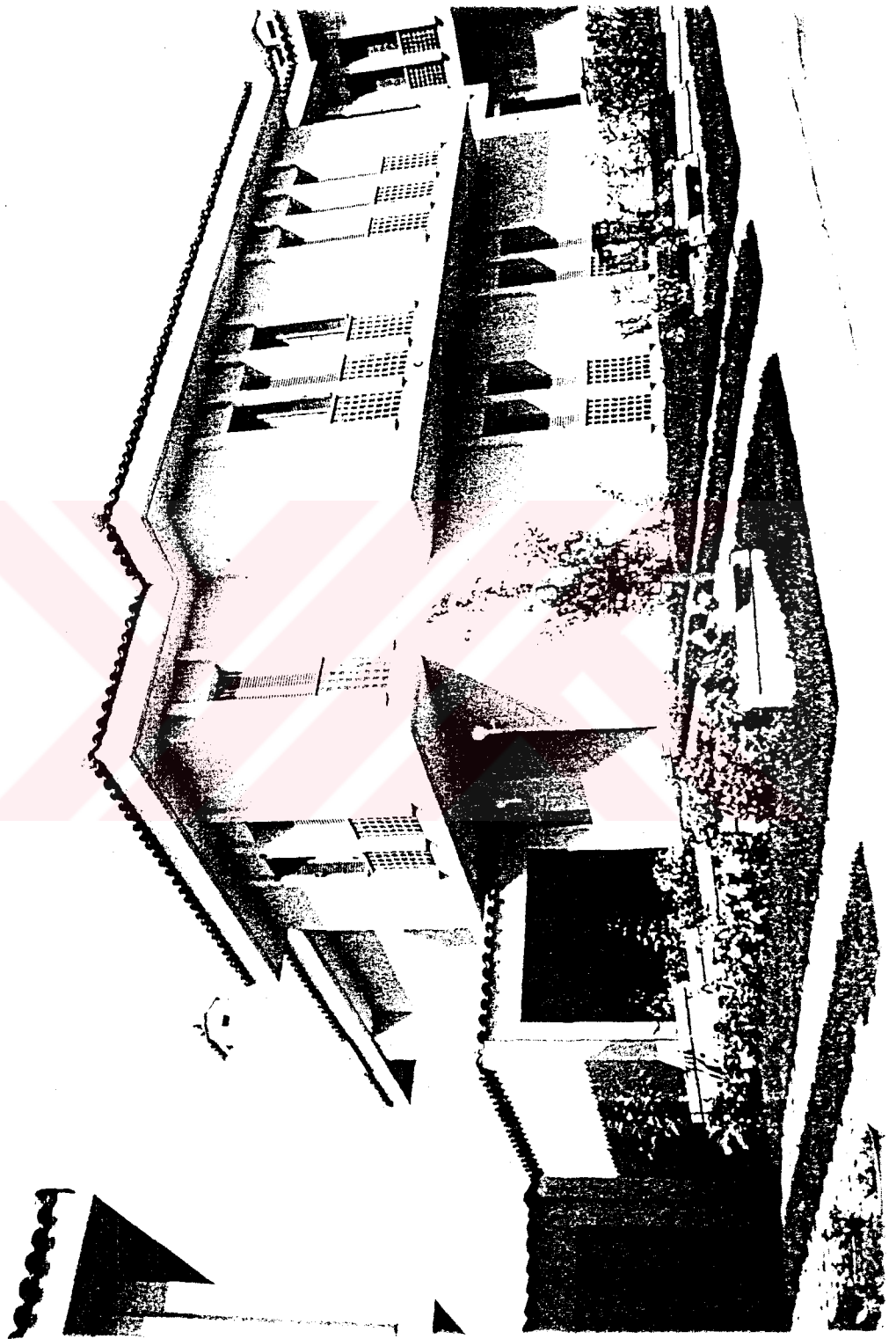

BODRUM KAT PLANI

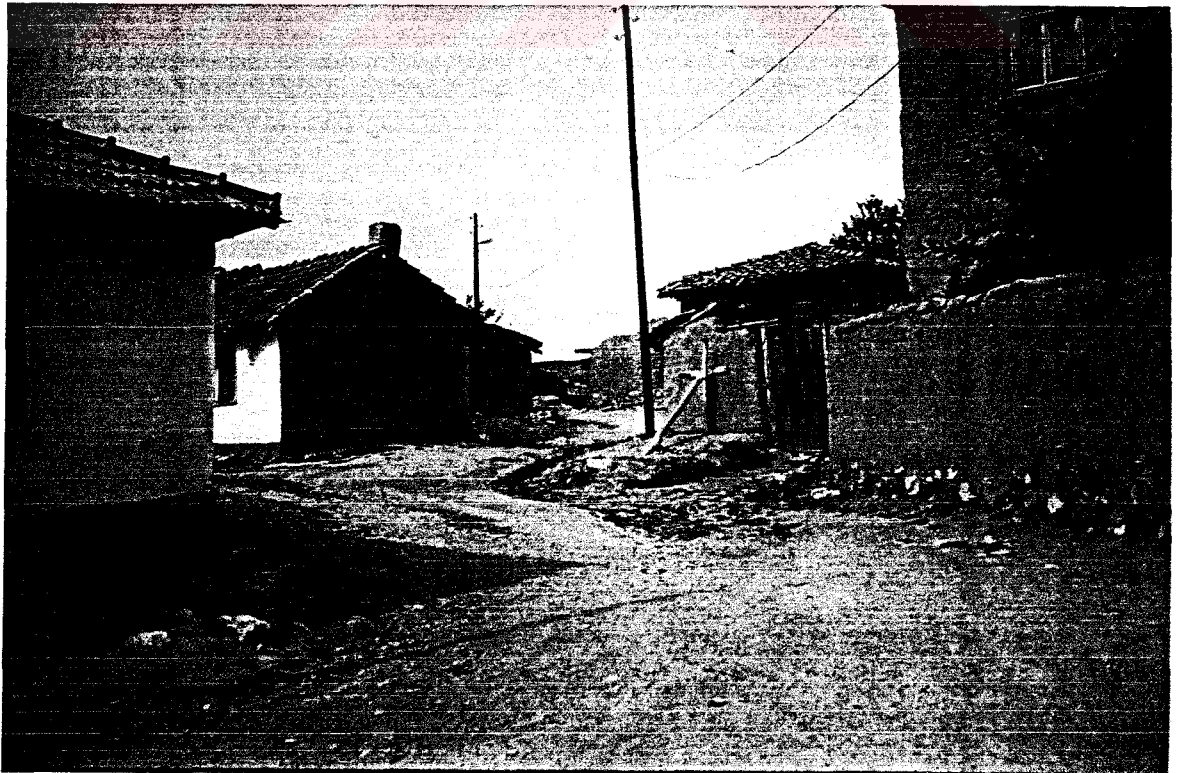

EK 4 - Aşağı Söğütönü Köyü Sokakları

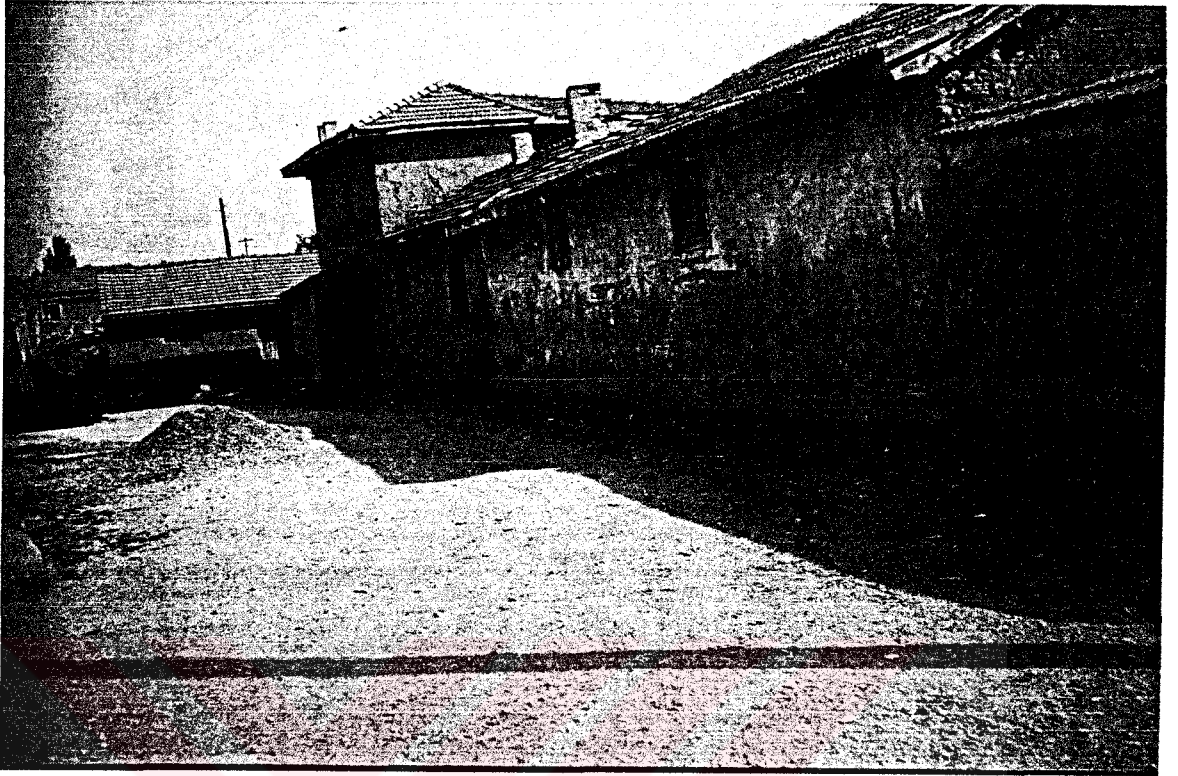

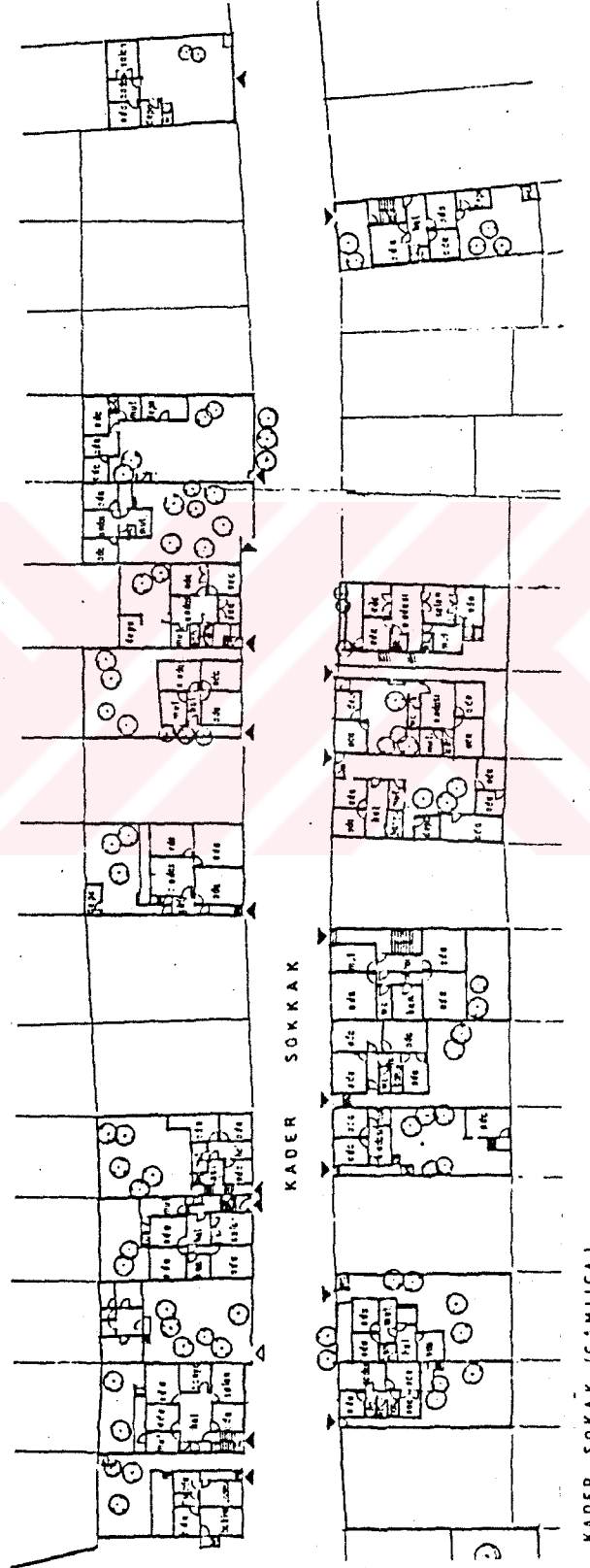
M.C. YÜZSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

EK 5 - Aşağı Söğütönü Köyü Konutları

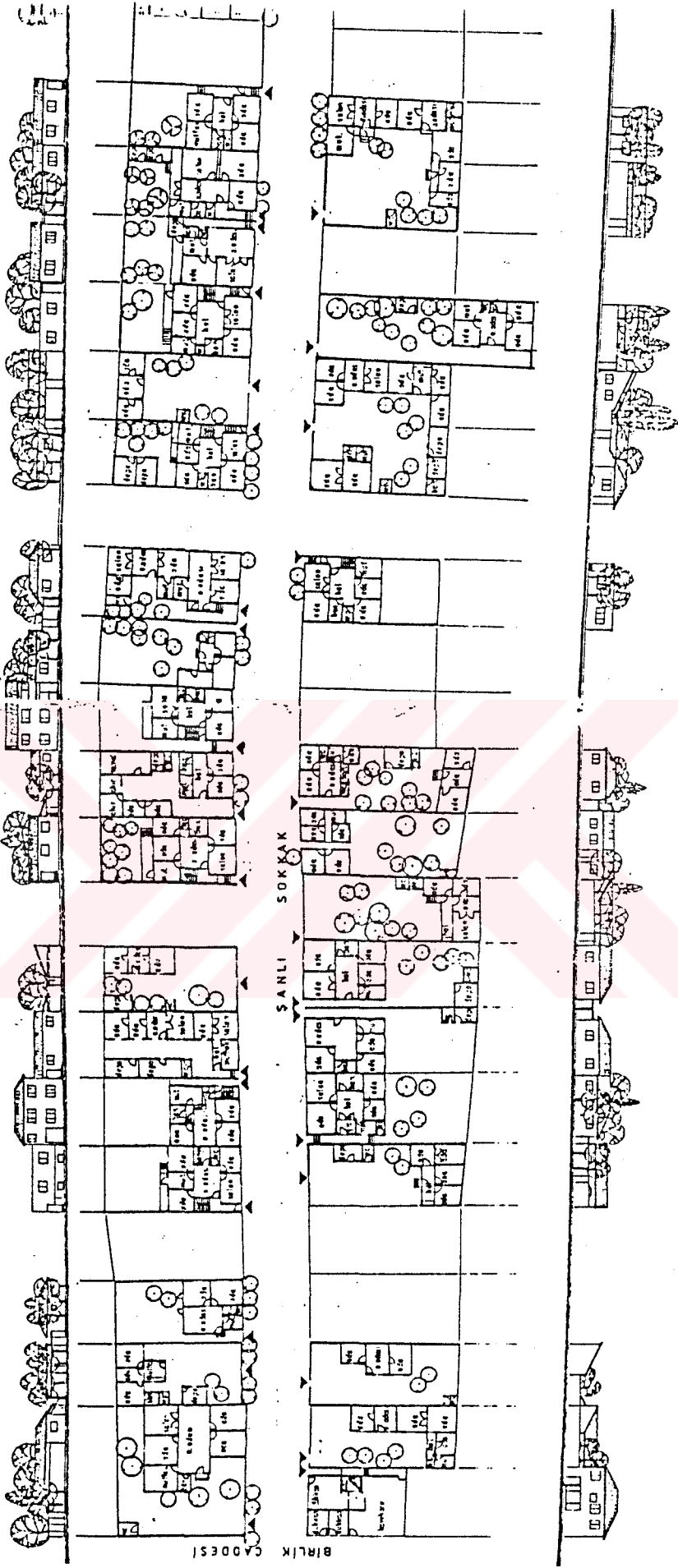

EK 6 - Çamlıca Mahallesi Konut Rölöveleri

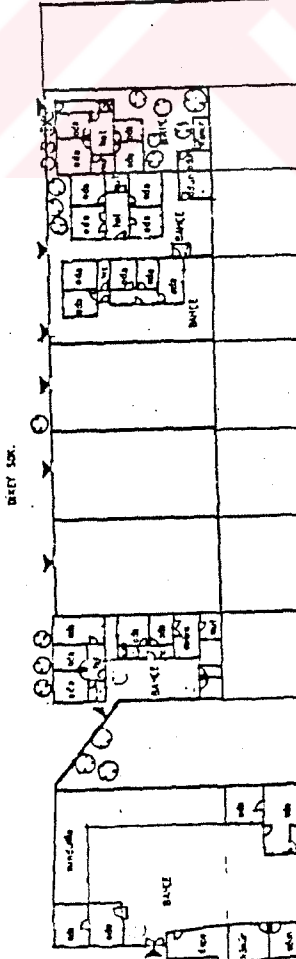
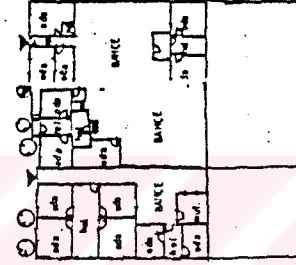
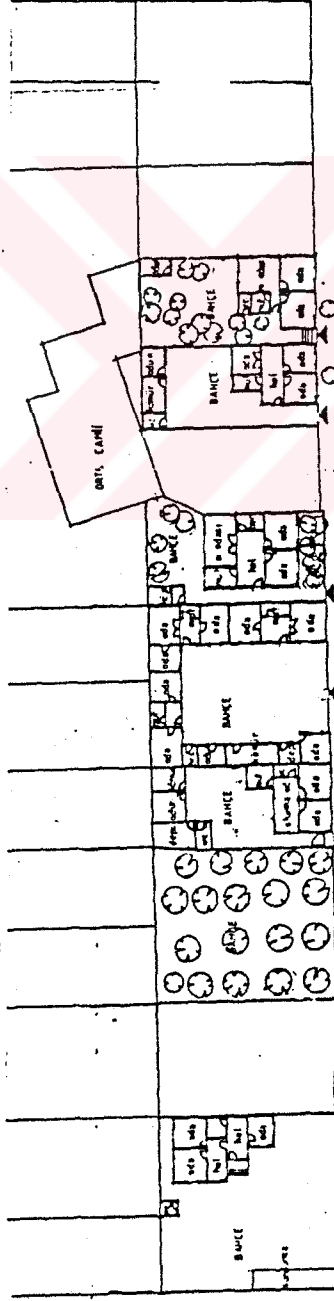
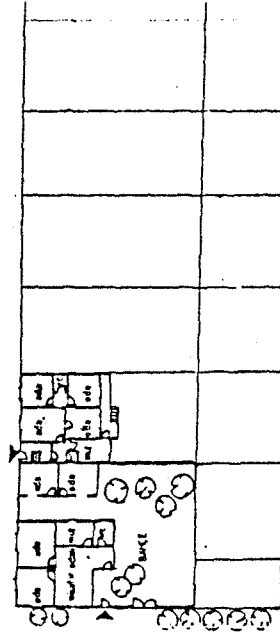
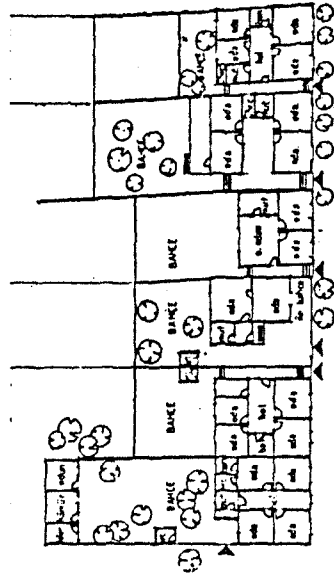
T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

BIRLIK CADDESİ

SANLI SOKAK

SANLI SOKAK (ÇAMLICA)

DIKEY SOKAK (ÇAMLIÇA)